

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA KEFFARET CEZALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Mehmet ERDEM

HAZIRLAYAN
Mümine ARSLAN

ELAZIĞ - 2011

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA KEFFARET CEZALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Mehmet ERDEM

HAZIRLAYAN

Mümine ARSLAN

Jürimiz, .. /.. /....tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans/ doktora tezini oy birliği/ oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Doç. Dr. Mehmet ERDEM
2. Prof. Dr. İskender OYMAK
3. Doç. Dr. İsmail KÖKSAL

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim kurulunun .. /.. / tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İslam Hukukunda Keffaret Cezaları

Mümine ARSLAN

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Elazığ-2011; Sayfa: X+98

Ceza, Yüce Allah'ın, mükellef insanlara, emre muhalefetin karşılığı olarak vermiş olduğu bir yükümlülüktür. Keffaret cezaları da bu yükümlülüklerden biridir. Ancak keffaretlerin diğer cezalardan farklı bir yanı bulunmaktadır; nitekim ceza olmak üzere konmuş olsa da keffaretler, ifa edilişi bakımından bir ibadettir. İbadet ve ceza boyutu olan bu yükümlülük, araştırma konumuzu teşkil etmekte ve tezimizde her iki yönüyle incelenmektedir. Konuyu ağırlıklı olarak İslam ceza hukuku bakımından incelediğimizden, keffaretlerin daha ziyade ceza boyutu üzerinde durulmuştur.

Kur'an ve Sünnette dayanakları bulunan keffaret cezalarının, genel olarak altı çeşidi vardır. Bu çalışmada keffaret cezaları daha ziyade Hanefi içtihatları ışığında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Keffaret, suç, ceza, mükellef.

SUMMARY

Master Thesis

The Penance Punishments In Islamic Law

Mümine ARSLAN

The University of Firat

The Institute of Social Science

The Department of Islamic Jurisprudence Science

Elazığ-2011; Page: X+98

The Law fine, is an obligation which is being opposite of something which comes to people by God's order. The act of atonement as laid down in Islamic law is one of these punishments. But there are the penance punishment is different from the other ones. Even if they have been punishment, the penance punishment is a kind of worship. There are both of the the Law fine is a obligation the worship and punishment, this responsibility which is both a pray and punishment; it has been studied in our thesis in dimensions. And examined by two direction. When we studied the object in view of Islamic Law, we stressed punishment dimensions of penance.

There are six kinds of this punishments. In this study we mainly studied the penance punishment according to the rules and opinions of Hanefi sect.

Key Words: Penance, crime (sin / fault), Law fine, obliged to worship

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
SUMMARY	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR	X
I. GİRİŞ	1
I.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
I.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	2
I.3. ARAŞTIRMANIN METODU	2
I.4. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
I.4.1. İslam Hukukunda Suç	3
I.4.1.2. İslam Hukuku Nazarında Suç Olgusu	3
I.4.1.2. Fiilin Suç Sayılmasında Esas	4
I.4.1.3 Kur'an-ı Kerim Ve Suçu Önleme Mekanizması	5
I.4.2. İslam Hukukunda Cezalar	6
I.4.2.1. Genel Anlamda Ceza ve Ceza Prensibinin Dayandığı Esaslar	6
I.4.2.2. Ceza Prensibinin Dayandığı Esaslar	8
I.4.2.3. İslam'ın Ceza Anlayışı	8
I.4.2.4. Cezalarda GÜdülen Gaye	10

BİRİNCİ BÖLÜM

1.İSLAM HUKUKUNDA CEZALAR

1.1. İslam Hukukunda Had Cezası	12
1.1.1. Zina	14
1.1.1.1. Zinanın Beyyineleri	15
1.1.1.2. Zina Haddinin Uygulanması İçin Gereken Şartlar	17
1.1.1.3. Zina Suçuna Uygulanacak Had Cezası	18
1.1.1.3.1. Celd	18
1.1.1.3.2. Recm	20
1.1.2.1. Kazf'in Tanımı	22
1.1.2.2. Kazf Cezasının Hikmet-i Teşriyyesi	25

1.1.3. Haddi Şürb (İçki İçme Cezası)	25
1.1.3.1. İçkinin Mahiyeti	26
1.1.3.2. İçki İçene Uygulanacak Ceza.....	28
1.1.4.1. Hırsızlığın Mahiyeti	30
1.1.4.2. Kesilecek Yer ve Miktar.....	31
1.1.5.1. Yol Kesiciliğin Mahiyeti	32
1.1.5.2. Muharibe Verilecek Cezalar	32
1.1.5.2.1. Öldürme	33
1.1.5.2.2. Öldürme ve Asma.....	33
1.1.5.2.3. Organ Kesme.....	34
1.1.5.2.4. Sürgün Cezası.....	34
1.1.6.1. Ölüm Cezası.....	35
1.1.6.2. Müsadere Cezası	35
1.2.1. Kisasın Tanımı.....	36
1.2.2. Kisas Hususunda İhtilafı Olan Bazı Meseleler.....	37
1.2.2.1. Köleye Karşılık Hürün Zimmîye Karşılık Müslümanın Kisası.....	37
1.2.2.2. Baba ile Oğul Arasında Kisas	39
1.2.2.3. Bir Kişiyeye Karşılık Topluluğa Kisas	40
1.2.3. Kisas Uygulama Yetkisi.....	40
1.2.4. Kisasta Hayat Olması.....	41
1.2.5. Yaralamalarda Kisas	41
1.2.6. Suçluyu Af Yetkisi.....	42
1.2.7. Kisasta Hikmet.....	42
1.3.1. Diyet Çeşitleri.....	43
1.3.1.1. Kasta benzer öldürmenin Diyeti	43
1.3.1.2. Hataen Öldürmenin Diyeti (Diyet-i Kamile).....	44
1.3.1.2.1. Ailesi Mü'min Olan Şahsın Öldürülmesi Hali.....	45
1.3.1.2.2. Ailesi Gayrı Müslim ve İslam Düşmanı Olan Şahsın Öldürülmesi Hali.....	46
1.3.1.2.3. Gayr-ı Müslim ve Müslümanlarla Anlaşmalı Olan Şahsın Öldürülmesi	46
1.3.1.2.4. Katilin Diyet Ödeyebilecek Maddi İmkânının Olmaması Hali.....	46
1.3.2. Diyet Olarak Ödenebilecek Mallar	46

1.3.3. Diyeti Ödemekle Yükümlü Olanlar	48
1.3.4. Diyeti Baba Tarafından Akrabaların Yüklenmelerinin Nedeni.....	49
1.3.5. Diyeti Affetmek	50
1.4.1. Ta'zir'in Tanımı.....	51
1.4.2. Ta'zir Cezasının Şer'i Dayanağı	51
1.4.3. Ta'zirin Şekli ve Mahiyeti.....	51
1.4.4. Ta'zir Cezalarının Çeşitleri	52
1.4.4.1. Öldürme Cezası.....	53
1.4.4.2. Sopa Cezası.....	53
1.4.4.3. Hapis Cezası	54
1.4.4.4. Sürgün Cezası	54
1.4.4.5. Diğer Ta'zir Cezaları.....	55

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLAM HUKUKUNDA KEFFARET CEZALARI

Keffaretin Tanımı	56
2.1. YEMİN KEFFARETİ	58
2.1.1. Yeminin Tanımı	58
2.1.2. Yemin Çeşitleri	58
2.1.2.1. Yemin-i Lağv	58
2.1.2.2. Yemin-i Ğamus	59
2.1.2.3. Yemin-i Münakide	60
2.1.3. Yeminde Keffaret.....	61
2.1.3.1. Yeterli Maddi İmkâna Sahip Olan Mükellefin Ödeyeceği Keffaret ..	62
2.1.3.1.1. Yoksulları Doyurmak	62
2.1.3.1.2. İhtiyaç Sahiplerini Giydirmek.....	63
2.1.3.1.3. Köle Azat Etme	63
2.1.3.2. Yeterli Maddi İmkâna Sahip Olmayan Mükellefin Ödeyeceği Keffaret	64
2.1.4. Cezalar Arasında Tercih	64
2.1.5. Yeminin Bozulması ve Keffaretin Ödenme Zamanı.....	65
2.1.6. Yeminde Niyet.....	66
2.2. İhram Yasaklarını İhlal Etmenin Keffareti.....	66

2.2.1. Hac İbadeti ve İhram	66
2.2.2. İhram Yasakları ve Cezası	67
2.2.2.1. Kurban Kesmek	69
2.2.2.1.1. Kesilecek Hayvanın Niteliği	70
2.2.2.1.2. Hakemlerin Niteliği	70
2.2.2.1.3. Hayvanın Harem’de Kesilmesi	70
2.2.2.1.4. Yoksulları Doyurmak	71
2.2.2.2 Oruç tutmak	71
2.2.3. Cezalar Hususunda Önemli Olan Bazı Meseleler	72
2.2.3.1. Cezalarda Seçme Hakkı	72
2.2.3.2. Keffaretin Tekrarı	72
2.2.3.3. Avı Bir Grubun Birlikte Öldürmesi	73
2.2.3.4. İlahi Yasağın Hikmeti	73
2.3. Hata İle Öldürmenin Keffareti	73
2.3.1. Hatanın Mahiyeti	73
2.3.2. Hata ile Adam Öldürenin Ödeyeceği Keffaret	74
2.3.2.1. Köle Azat Etmek	75
2.3.2.2. Oruç Tutmak	76
2.3.3. Hatalı Ölüme Sebebiyet Verecek Karşılaşılması Muhtemel Durumlar	76
2.3.3.1. Silah ve Benzeri Aletlerle Sebep Olunan Ölümler	76
2.3.3.2. Kazılan Çukurların Sebep Olduğu Ölümler	77
2.3.3.3. Serbest Bırakılan Hayvanların Sebep Olduğu Ölümler	77
2.3.3.4. Yakılan Ateşin Sebep Olduğu Ölümler	77
2.3.3.5. Trafik kazaları sonucu meydana gelen ölümler	78
2.4. Hayızlı Kadına Yaklaşmanın Keffareti	78
2.4.1. Hayzın Mahiyeti	78
2.4.2. Cinsi Münasebetin Caiz Olması	80
2.4.3. Ödenecek Keffaret	81
2.5.1. Zıharın Mahiyeti	81
2.5.2. Zıharı Gerçekleştiren Sözler	82
2.5.3. Zıharın Hükümü	82
2.5.4. Zıhar Kefareti	84
2.5.4.1. Köle Azat Etmek	84

VIII

2.5.4.2. İki Ay Oruç Tutmak	85
2.5.4.3. Altmış Fakiri Doyurmak.....	86
2.5.5. Keffaretin Ödenme Zamanı	86
2.5.6. Gayrı Müslimin Zıharı.....	87
2.6. Oruç Keffareti.....	87
2.6.1. Orucun Mahiyeti	87
2.6.2. Orucu Bozma Keffareti	88
2.6.3. Oruç Keffareti	90
2.6.4. Keffareti Ödemekle Yükümlü Olanlar.....	91
2.6.6. Keffarete Sıra.....	91
SONUÇ	93
BİBLİYOGRAFYA.....	95
ÖZGEÇMİŞ	98

ÖNSÖZ

İnsanın değeri, amelleri nispetindedir. Amellerdeki ölçü ve niyetteki samimiyet ona dünyada ve ukbada bir mertebe kazandıracak yahut da kaybettirecektir. Yüce Yaraticının hoşnut olacağı amelleri işlemek, onun emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmakla mümkün olur. İnsanın yapması gerekenler bunlar olsa da, insan her zaman bu emirlere riayet etmeyebilir. Bilerek ya da bilmeyerek, isteyerek ya da hata ile emre muhalefet edebilir, yasakları çiğneyebilir. Böyle bir durumda önemli olan fiilin neticesidir, yani bir fiil sonucunda suç meydana gelmiş ise, suç niyete bakılmaksızın dünya hayatında ceza; uhrevi hayatta ise Allah-u Teâlâ'nın azabını gerektirir. Ancak Yüce Allah merhameti gereği, insanlara işlemiş oldukları hataları telafi etme imkânı sunmuş, hatalarının bedelini dünya hayatında ödeyerek ahret azabından kurtulma imkânı vermiştir.

İbadet mahiyetinde bir ceza olan keffaret aynı zamanda kazayı yapan kimsenin eğitilmesine, daha dikkatli davranması için güçlü bir telkin almasına vesile olmaktadır. İşlenen suça bir bedel olmak üzere konmuş bu cezalara keffaret cezaları denir. Tezimizin konusu, işlenen günahlardan arınmaya vesile olan keffaret cezaları olup, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Girişte, tezin konusu, önemi ve metodu hakkında genel bir bilgi verildikten sonra kavramsal çerçeve başlığı altında suç ve ceza kavramları izah edilmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde, genel hatlarıyla İslam Hukukunun ceza anlayışı ve bu anlayış çerçevesinde konulan cezalar izah edilerek tezimizin asıl konusunun işleneceği ikinci bölüme bir zemin oluşturulmuştur.

İkinci bölümde ise, kaynağı Kitap ve Sünnet olan keffaret cezaları ana hatlarıyla araştırılmış, her insanın karşılaşması muhtemel durumlar olan ve keffaret gerektiren suçlar ve karşılığı olan cezalar incelenmiştir.

Tez konusunun seçiminde, plan ve işlenmesinde, kaynaklara ulaşmada yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Erdem'e, çalışmamda her türlü desteği sağlayan babama ve bu süreçte sabır ve anlayışıyla bana hep destek olan anneme hürmet ve şükranlarımı sunarım.

KISALTMALAR

- age.** : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
b. : Bin, (oğlu)
bint : Kızı
bkz. : Bakınız
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.z. : Hazreti
Mad. : Maddesi
S. : Sayı
s. : Sayfa
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
terc. : Tercüme Eden
trs. : Tarihsiz
vb. : Ve Benzeri
vd. : Ve Devamı
Yay. : Yayınları

I. GİRİŞ

I.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Modern zamanlarda, daha çok Batılı kullanımların tesiriyle İslam Hukuku kavramıyla ifade edilen fıkıh, idrak etmek anlamına gelir. Teknik anlamı ise hukuktur. Hukuk kavramı, Kuran'dan ilham alınarak izah edilecek olursa, latif bir meselle izah edilebilir. "Güzel bir söz güzel bir ağaç gibidir ki onun kökü sabit, dalları ise göktedir."¹ Diğer bir deyişle hukukun kaynağı küçük bir tohumdur. Fakat ondan çıkan ağaç göğe ulaşır ve dalları her şeyi kuşatır. Kur'an ve hadisi kök ya da ağaç olarak düşündüğümüzde de durum aynıdır. Göreceğiz ki ondan çıkıp gelişen ve dalları her tarafa uzanan ağaç o kadar güçlenmiştir ki kıyamete dek insanlığın bütün ihtiyaçlarını karşılamaya muktedirdir. Aşikârdır ki bu ağaç bugün dal dal büyümektedir.²

İslam Hukuku, temelde saf vahiy ürünü olan Kur'an'a ve onun birinci elden açıklaması kabul edilen Hz. Peygamber'in kavli, fiili ve tavrı sünnetine dayalı bir hukuk sistemidir. Bu ve bunun gibi hususiyetler, İslam Hukukunu diğer hukuk sistemlerinden ayırmakta ve onu nev'i şahsına münhasır kılmaktadır. Diğer hukuk sistemlerinde bulunmadığı halde, sadece İslam Hukukunda bulunan keffaret cezaları da onun bu özelliklerinden biridir.

İnsanoğlu, kendisinden sadır olan her türlü fiilinden sorumludur. Bu fiiler ister kasdi olarak yapılmış olsun, ister hataen meydana gelmiş olsun, sahibi üzerine birtakım mükellefiyetlerin yüklenmesine sebep olmaktadır. İslam Hukukunda yer alan "Keffaret Cezaları", hem sebepleri hem icra keyfiyeti itibariyle bir orijinalliğe sahip bulunmaktadır. Çünkü "Keffaretler" aslında birtakım ibadet nev'inden fiillerden ibaret olmakla beraber; keffareti gerektiren sebepler göz önüne alındığında, bunların cezai özelliklerinin bulunduğu da söylenebilir.

İşte Yüksek lisans tezi olarak yaptığımız bu çalışmanın konusunu, İslam hukukunun karakteristiklerinden olan keffaret cezaları teşkil edecektir. Çalışmamızda ceza ve ibadet boyutu olan keffaretlerin daha çok ceza boyutu üzerinde durulacaktır. Bu sebepten keffaret cezaları izah edilmeden önce İslam hukukundaki diğer cezalara yer verilerek İslam'ın ceza prensibi izah edilmeye çalışılacaktır.

¹ İbrahim, 14/24.

² Muhammed Hamidullah, *İslamın Doğuşu*, (terc: Murat Çiftkaya), İstanbul, 2002, 88; Ahmet Yaman, "Sünni Paradigmaya Çağdaş Bir Nefes: İslam Hukuku Araştırmaları Açısından Muhammed Hamidullah", *Bilimname*, 2004/2, V, 8. (7-27).

I.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Her insanın suç işlemesi, isteyerek ya da istemeyerek de olsa Şari'in koymuş olduğu emirlere itaatsizlik etmesi muhtemeldir. İnsanoğlunun bu gaflet içerisinde olabilme ihtimali üzerine de birtakım cezalar konularak toplum nizamı sağlanmaya çalışılmıştır. Her ne sebep ve niyetle olursa olsun işlenen hatalar, emre muhalefet sayılmış, bu sebepten cezasız bırakılmamıştır. Ancak incelemeye çalıştığımız bu konu, mükellefe bir ceza verme anlayışıyla birlikte, hatayı telafi etme yollarını gösteren bir nitelik de taşımaktadır.

Bir hataya karşılık verilen cezalar dünyevî ve uhrevî cezalar olmak üzere iki türdür. Suç işleyen Müslüman için en büyük ceza, yaşadığı dinî suçluluk psikolojisidir.³

Keffaret cezaları, suça karşılık bir bedel ödetme amacı yanında, insan psikolojisindeki bu suçluluk duygusunu hafifletmek üzere konmuş, bu şekilde kula, kulluk bilinci kazandırılmaya ve manevi bir atmosfere girerek yaptığı mefsetetin ağırlığını düşünme imkânı sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece ceza ile caydırıcılık sağlamaya çalışılırken yalnızca cezanın şiddetinden değil, kulun vicdanından kaynaklanan bir caydırıcılık meydana gelir ki, toplumda nizamın sağlanması için önemli olan insanın kendi iradesiyle suç teşkil eden fiillerden uzak durması sağlanır.

Bu şekilde vicdani sorumlulukla hareket eden mükellef, Yüce Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirmiş olmanın hazzını yaşar. Aksi takdirde cezanın insan üzerinde sırf bir yük olması insanda o sorumluluktan kurtulma isteği dışında bir huzur meydana getirmez. Zira ceza da olsa ibadet vasıtasıyla yerine getirildiği için keffaretler diğer cezalardan farklılık arz etmektedir.

I.3. ARAŞTIRMANIN METODU

Çalışmamızda İslam Dininin suça karşı tavrını incelemeye çalıştık. Bunun için önce suç ve ceza kavramlarını izah etmekle başladık. Zira konumuz, emre itaatsizlik sonucu konmuş olan bir ceza türünü teşkil etmektedir. Ancak ceza kadar ibadet boyutunun da olması çalışma konumuz olan keffaretleri diğer ceza türlerinden ayırmakta ve farklı bir boyutta incelememizi gerekli kılmaktadır. Bu sebepten çalışmamızı İslam Hukukunun ceza anlayışı kadar ibadet konuları etrafında işledik.

³ Hüseyin Esen, "İslam Hukukunda Cezaların Keffaret Olması", *İslami Araştırmalar Dergisi*, 2003, XVI, S., 2, 218, (217-231).

Ancak keffaret cezalarının diğ er ceza türleri ile mukayesesine bir zemin oluşturmak amacıyla, öncelikle İslam hukukunun ceza anlayışı ve türlerini incelemeye çalıştık. Birinci bölümde İslam Ceza Hukukuna yer verdikten sonra ikinci bölümde asıl çalışma konumuz olan keffaret cezalarına yer verdik.

Keffaret cezaları, Kitap ve Sünnette genişçe izah edilen konulardan olduğ undan çalışmamızda fıkıh kitapları kadar tefsir kitaplarından da istifade etmeye çalıştık. Tezimizi hazırlarken Hanefi fikhını esas alarak çalıştık; ancak bazı önemli hususlarda diğ er mezhep âlim ve müçtehitleri tarafından ağırlıklı olarak tercih edilen görüşlere yer vermeyi de gerekli gördük.

I.4. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yüce Allah, kanunlarını insanlar için vazetmiş ve bu meyanda birtakım emir ve yasaklar koymuştur. Yaratanın emrine muhalefet edip; insanların menfaatine olan bu emir ve yasaklara uymamak ise bir suç kabul edilmiştir. İşlenen her suçun karşılığında ise suçun derecesine göre cezalar konmuştur. Her ne kadar cezaların zahirinden anlaşılmasa da, aslında cezalarda da insanoğ lu için Yaratana'ın rahmeti söz konusudur.

Tezimizin konusu olan “Keffaretler”, işlenmiş bir suç karşılık konmuş olması bakımından bir ceza niteliğ i taşırken; cezanın ifa şekli bakımından da bir ibadet niteliğ i taşımaktadır. “Keffaretler”, her ne kadar ifa şekli bakımından ibadet niteliğ i taşısa da, emre muhalefet suçuna karşılık bir ceza olması hasebiyle, Ceza Hukukunu da ilgilendirmektedir. Dolayısıyla tezimize başlarken suç ve ceza kavramlarından bahsetmeyi uygun gördük.

I.4.1. İslam Hukukunda Suç

I.4.1.2. İslam Hukuku Nazarında Suç Olgusu

İnsanı Allah Teâlâ yaratmış, onun ne kadar dengede kalabileceğ ini, ne zaman helal dairede kalacağ ını, ne zaman haddi aşacağ ını çok iyi bildiğ inden suç ve ceza dengesini de ona göre vaz etmiştir. Bu amaçla ş er'i hükümler konulmuş ve bunlar helaller ve haramlar olarak belirlenmiştir. Bu nedenledir ki İslam'da “emirler” ve “yasaklar” vardır. Kanun koyucu, bu emir ve yasaklar nedeniyle insanı, emrettiklerini yapmakla, yasakladıklarından da sakınmakla sorumlu tutmuştur. Dolayısıyla insanoğ lu bu emir ve yasakların aksine hareket ettiğ inde ise kötü bir iş yapmış, yani “suç” işlemiş olur. Bu anlamda suç; insanın kendisi, Rabbi ve diğ er insanlarla olan ilişkilerini

düzenleyen sisteme karşı hareket etmesidir.

İslam Ceza Hukukunda ise suç, “Allah Teâlâ’nın had veya ta’zir cezası koyarak men ettiği şer’i mahzurlardır” diye tarif edilmekte ve “Ukubat” terimiyle ifade edilmektedir. Buradaki “mahzurlar” terimiyle kastedilen, yasaklanmış bir fiili işlemek veya emredilmiş olan bir fiili yapmamaktır.⁴

Bir fiil, Şer’i Nasslar tarafından mahzurlu sayılmamışsa suç sayılmaz. Buna dayanarak suçun tanımı şöyle yapılabilir: “İslam Hukukunun haram gördüğü ve cezalandırılmasına dair hükümler koyduğu fiiller veya emirlere muhalif hareketlerdir.”⁵

Daha genel bir ifadeyle suç; yasaklanan ve işleyene ceza terettüp eden bir fiili işlemek veya terk edilmesi yasaklanmış ve terki halinde cezayı gerektiren bir fiili terk etmektir. Yahut şeriatın yasakladığı, hakkında ceza koyduğu bir fiili işlemektir. O halde bir şeyin yapılması veya yapılmaması konusunda ceza terettüp etmezse o şey suç değildir.

Pozitif Hukuk da, suçun kanunun yasakladığı bir şeyi yapmak veya kanunun emrettiği bir şeyi yapmamak diye tarif etmekte ve suçun tanımı konusunda İslam Hukuku ile örtüşmektedir.⁶ İki hukuk sisteminin ayrıldığı nokta ise aşağıda geleceği üzere fiilin suç sayılmasında kabul edilen esaslar hususundadır.

I.4.1.2. Fiilin Suç Sayılmasında Esas

Suç “Kanunun cezalandırdığı”⁷ kötü bir fiildir. Kötü fiil ise, şeriatın “kötü” olarak belirlediği davranışlardır. Bu nedenle İslam hukuku tarafından “kötü fiil” olarak tanımlanmayan bir davranış “suç” sayılmaz. Ancak şer’i nasslar tarafından kötü fiil olarak tanımlandığı zaman suç sayılır.

Burada “kötü fiilin” derecesine, yani suçun büyüklüğüne ya da küçüklüğüne bakılmaz. İslam hukuku kötü fiili günah saymış ve işleyenin cezalandırılmasına hükmetmiştir. Dolayısıyla İslam hukukunda “Günah” ile “Suç” aynı anlama gelmektedir.

İslam Hukukunda bir fiili yapmanın veya yapmamanın suç sayılmasında esas; o fiil veya terkin cemiyetin selametini, emniyet ve istikrarını, nizam ve inancını tehdit

⁴ Abdulkadir Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, (terc: Akif Nuri) İhya Yay., İstanbul, 1976, I, 89.

⁵ Abdulkerim Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, (terc: Ali Şafak) Sırdaş Yay., İstanbul, 1969, 586.

⁶ Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, I, 89. Buradan itibaren *İslam Ceza Hukuku* şeklinde referans edilecektir.

⁷ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, Nesil Yay., İstanbul, 1986, I, 147.

suretiyle, cemiyete zarar vermesine bağlıdır. Yani bir fiil, dinin gözettiği fert menfaatlerini ve ferdi koruma arzusunu çiğneyerek kişilere zarar veriyorsa, o fiil suç kapsamındadır. Bu menfaatler ise; din, nefis, akıl, nesil, ırz ve mal ile alakalıdır. İstisnasız bütün hukuki cürümlerde, ferlerin menfaatlerine tecavüz ve cemiyete zarar verme mevcuttur. Bugünkü kanunlar, her ne kadar fert ve cemiyet menfaatlerine zarar veren fiil ve terklerin suç sayılması esasında İslam hukukuyla prensip olarak birlik arz ediyor ise de, prensibin cari olduğu sahada, tatbik hususunda, prensibin ötesinde güdülen gayelerde İslam hukukundan ayrılırlar. Mesela din (fıkıh); dine, ahlaka, ırza ve bunları himayeye son derece önem verir. Bu prensibe binaen dinden çıkma demek olan irtidat cürmüne ridde cezası, ayrıca içki içme ve zina cezaları gibi, bugünkü ceza kanunlarında olmayan cezalar koymuştur. Bu durumda, fiillerin suç sayılıp sayılmaması konusunda, İslam Hukuku ile diğer hukuklar arasında, farklılıklar bulunmasının sebebi; İslam Hukukunun ve diğer hukuk sistemlerinin, o fiilin fert ve cemiyetin menfaatine zarar verme ölçüsünü, kendi fikir ve değer yargıları ışığında takdir ve değerlendirmeye tabi tutuşundandır.⁸

Özetle, İslam Hukuku, bir fiilin suç sayılıp sayılmaması konusunda, ilahi kanunlara dayanırken; Beşeri kanunlar bir fiili, yapılması veya yapılmamasının cezai hükümlere uygun olarak takibata konu olması ve olmaması bakımından suç olarak değerlendirmektedir.⁹

I.4.1.3 Kur'an-ı Kerim Ve Suçu Önleme Mekanizması

İlk kanunların amacı suçluyu yakalayıp ortadan kaldırmak, böylelikle, intikam şekline dönüşen kan davalarını önlemektir. Kur'an-ı Kerim'in amacı ise, toplumda suçludan intikam alma hırsıyla oluşabilecek kaosu engellerken, suçlunun zararlarından da toplumu korumaktır. Kur'an-ı Kerim'in bu amacı, yine Kur'an-ı Kerim'in hükümlerinin yayılmasıyla başarıya ulaştırılabilir.¹⁰ Bunun için Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُقْلِحُونَ

“İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa eren onlardır.”¹¹

⁸ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 587.

⁹ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I, 90.

¹⁰ Afzalur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, İnkılab Yay., (terc: Kenan Dönmez), İstanbul, 1996, IV, 357.

¹¹ Ali İmran, 3/104.

Cezadan maksat, suçluları kontrol altına almak, suça engel olmak, caydırmak ve sosyal emniyeti sağlamaktır. Dine dayalı olsun olmasın hiçbir sistem, bireye ve topluma karşı işlenen suçları hoş görmez. İslam Ceza Hukuku hükümleri de buna göre tanzim edilmiştir.

Kur'an'da ceza telakkisinin en mühim özelliklerinden biri, suça karşı toplumun eğitilmesine önem vermesidir. İslam, “beraat-i zimmet asıldır” kaidesiyle insanın aslında suçsuz olduğunu kabul etmiş, ancak onun büyük ölçüde sosyal çevrenin tesirinde kalabileceği ihtimaliyle, bütün toplumun eğitilmesini ve suçun kontrol altına alınıp cezai sistemin adaletle uygulanmasını istemiştir. Kur'an-ı Kerim, insan hayatının kutsal ve dokunulmaz olduğunu belirtmiş ve bunu değişik yerlerde defalarca vurgulamıştır:

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ

“Haklı bir gerekçe olmaksızın Allah’ın muhterem kıldığı cana kıymayın!”¹²

Bu görüş, insan hayatının dokunulmaz olduğunun kabulü demektir. Başka bir ayette Yüce Allah, dokunulmaz kıldığı cana kast edilmesi halinde suçlunun cezasını şu şekilde beyan etmiştir.

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعْنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا

“Kim bir mümini kasten öldürürse onun cezası, içinde ebedî kalmak üzere gireceği cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.”¹³ Bütün bu tavsiye ve yasaklamalar, toplumda barışı, güven ve istikrarı sağlamak içindir. Böylece suç daha fazla barınamayacak ve sosyal bağları artık koparamayacaktır.¹⁴

I.4.2. İslam Hukukunda Cezalar

I.4.2.1. Genel Anlamda Ceza ve Ceza Prensiplerinin Dayandığı Esaslar

Ceza kelimesi türevleriyle birlikte Kuran-ı Kerimde yaklaşık olarak yüz ayette geçmektedir.¹⁵ Ceza kelimesi lügatte, yaptığının karşılığını vermek, ödemek,¹⁶ bir şeyin bedeli ve karşılığı, iyi veya kötü olan bir fiil ve davranışın tam ve yeterli karşılığını vermek anlamına gelir.¹⁷ İslam Literatüründe cezanın terim olarak biri genel, diğeri özel

¹² En'am, 6/151; İsrâ, 17/33.

¹³ Nisa, 4/93.

¹⁴ Afzalur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, IV, 358.

¹⁵ Muhammed Fuad Abdulbaki, *el-Mucemu'l-Mufehres*, Daru'l-Hadis, Kahire, 1996, 206-208.

¹⁶ Muhammed b. Ebibekr er-Razi, *Muhtaru's-Sihah*, Darul-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983, 103.

¹⁷ Rağib el-İsfehani, *Mufredat*, Daru'l-Kalem, Dımaşk, 2002, 195; Cemaleddin Muhammed b. Mukerrim,

olmak üzere başlıca iki manada kullanıldığı görülür. Sözlük anlamıyla da bağlantılı olan genel anlamda ceza dünyevi veya uhrevi mahiyette özendirici veya caydırıcı müeyyideden ibarettir. Özel anlamda ise dünyada hukuk düzeni tarafından suçluya uygulanacak maddi ve manevi müeyyideyi ifade eder. Bu manadaki cezayı Arap dilinde ukubet kelimesi, ceza hukukunda ise el-fıkhü'l cinai veya et-teşriu'l-cinai terimleri karşılamaktadır.¹⁸

Ceza, suç işleyen kişiye karşı, suçun tekrarlanmasını önlemek için, devletçe uygulanan ve özünde suç işleyene, elem verilmesi, ıstırap çektirilmesi fikri bulunan bir yaptırım niteliği taşır. Ancak her elemin ya da ıstırapın ceza olduğu söylenemez.¹⁹ Zira cezalar, toplumun ıslahı, bozgundan korunması, cehalet ve sapıklıktan kurtarılması, suçların önlenmesi ve insanların “itaat”e sevk edilmesi için; Kanun Koyucunun emrine isyan durumunda, toplum yararı için konulmuş olan hükümlerdir.²⁰

Suç işleyenlerin cezalandırılması, her toplumda ve her dönemde görülmekte²¹ fakat cezanın türü ve niteliği bakımından bulunduğu döneme ve topluma göre ceza anlayışı farklılık arz etmektedir.

18. Asra kadar cezanın gayesi; yıldırma, intikam ve teşhirden ibaretken; 18. asırdan itibaren mütefekkirler, intikam gayesiyle mücadele etmiş ve bunun yerine başka gayeleri ikame etmeye çalışmışlardır. Bazı mütefekkirler ise cemiyet menfaatlerini ve adalet nazariyelerini ortaya atmışlar, bazıları da bu iki nazariyeyi birleştirmişlerdir.²²

İslam Hukuku ise diğer alanlarda olduğu gibi Hukukun Ceza alanında da Yüce Allah'ın gönderdiği yasalarla tanzim edilmiştir. Dolayısıyla İslam Hukuku Yasaları, kişilerin inisiyatifinde olmadığından İslam dininin nüzulünden itibaren değişime uğramamış ve zamanın değişmesiyle de farklı nazariyelere ihtiyaç duymamıştır.

Yüce Allah, göndermiş olduğu bu yasalarla, insanların menfaatini gözetmiş ve bu yasaları onlara tebliğ etmesi, insanları eğitmesi, doğru yola iletmesi ve irşat etmesi için elçiler göndermiştir. Emirlerine muhalefeti ceza ile karşıladığı gibi Yüce Allah'ın göndermiş olduğu bu elçilere isyan edip emirlerine aykırı davranmak da İslam Dinince

İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Daru Sader, Beyrut, 2003, III, 143.

¹⁸ Adil Bebek, “Ceza”, *DİA* İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., İstanbul, 1993, VII, 469.

¹⁹ Muhammed Selim el-Avva, *fi Usuli'n-Nizami'l-Cinai el-İslami*, Daru'l-Mearif, Kahire, 1983, 71; Adnan Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, 227.

²⁰ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 200.

²¹ Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, 225.

²² Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 151.

suç sayılmıştır.²³ Dolayısıyla İslam Hukukunda ceza, Yüce Allah'ın elçisi vasıtasıyla göndermiş olduğu yasalara aykırı davranmak, yani yüce Allah'ın ve Resulü'nün emrine muhalefet etmek suretiyle kişinin hak etmiş olduğu bir yaptırımdır.

İslam Hukukunun ceza anlayışı sadece intikam alma ya da suçluyu cezalandırma niteliği taşımaz. Zira onun amacı, kişilerin ıslahı, toplumun kötülüklerden korunması ve sosyal düzenin yaşamasıdır; bunların gerçekleşmesi ve “ceza”nın, amacına ulaşması için bazı prensiplere dayanması gerekir. Cezanın dayandığı prensipleri şöyle sıralayabiliriz:

I.4.2.2. Ceza Prensibinin Dayandığı Esaslar

1) Ceza, suç işlemeyen önce, kişiyi suç işlemekten alıkoyucu nitelikte olmalıdır. Dolayısıyla, bir suç işlendiğinde verilecek ceza, hem suçluyu eğitmeli, hem de onun gibi davranmak isteyenler için caydırıcılık arz etmelidir.

2) Cezanın ağırlık derecesi toplumun ihtiyaç ve çıkarlarına uygun olmalıdır. Toplumun çıkarları, cezaların şiddetli olmasını gerektiriyorsa cezalar ağırlaştırılır. Hafifletilmesi gerekiyorsa yine bu yolda hareket edilir. O halde, cezanın, toplumun ihtiyacından fazla veya eksik olmaması gerekir.

3) Suçlunun topluma yönelik kötülüklerini önleyebilmek için uslandırma metodu yeterli görülmezse, suçlunun işlediği kötülüklerden toplumu korumak için suçluyu “ölüm” veya “hapis” yoluyla toplumdan kesin olarak ayırmak gerekir.

4) Kişilerin ıslahını ve toplumun korunmasını sağlayan her ceza meşru ceza sayılır. Şu halde, belirli suçları cezalandırıp ötekileri cezasız bırakmak doğru olmaz.

5) Suçluyu uslandırmak, ondan intikam alma tarzında değil; onun sadece ıslah olmasını sağlayacak nitelikte olmalıdır.²⁴

I.4.2.3. İslam'ın Ceza Anlayışı

Suç genellikle topluma karşı yapılmış ferdi bir tecavüz olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden suç ve ceza kavramı bir ülkenin fert-toplum ilişkisi anlayışı ile yakından alakalıdır. Fakat suçlular cezalandırılırken, ferdiyetçi ülkeler gibi fertleri kutsallaştırmak ya da toplumu ön plana çıkaran ülkeler gibi, toplumu hiçbir ferdin karşı durması, ya da isyan etmesi mümkün olmayan kutsal bir varlık gibi görmek hukuk anlayışına

²³ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 201.

²⁴ El-Avva, age, 73-79.

sıgınamaktadır. Doğru olan, suçlunun cezalandırılıp cezalandırılmaması konusunda karar vermeden önce, kişinin işlemiş olduğu suçtaki sorumluluğunun derecesini belirlemektir. İslâm Dini, suç ve ceza meselesini göz önünde bulundururken bunu da hesaba katmaktadır. İslâm, gelişigüzel ceza vermediği gibi, verdiği cezanın karşılığını hesap etmeksizin bu cezaları yürürlüğe de koymaz. Bu münasebetle, İslâm dini, hem toplumcu hem de ferdiyetçi görüşleri birbirine en iyi şekilde bağlayan yegâne bir sisteme sahiptir. Dolayısıyla İslâm, bir suçu araştırmada, suçlunun bakışı ve içinde suç işlenen toplumun bakışını aynı anda hesap eder.²⁵

Daha önce de belirttiğimiz gibi, İslam Hukuku, ilahi menşeyinden ötürü diğer hukuk sistemlerinden ayrılmakta, dolayısıyla da kaynak itibariyle çok büyük farklılık arz etmektedir. Durum böyle olunca iki önemli netice ortaya çıkmaktadır.

Bu neticelerden birincisi, şer'i kaidelerin devamlı olarak sabit kalıp değişmemesidir. Bir diğeri ise İlahi meş'e'li olduğuna inandığından şer'i kaidelere hüküm veren grubun da, hüküm verilen grubun da saygı göstermesidir.²⁶

İslam'ın ceza anlayışından bahsederken, İslam Hukuku kaynaklarının başında gelen, Kitap ve Sünnetin suçluya bakışına ve ceza anlayışına değinmek yerinde olacaktır:

Her şeyden önce Kur'an bir ceza sistemi değil, talim ve tebligat kitabıdır. Kur'an tam ve dengeli bir suç muhtevası sunmakla birlikte bu suçlarla pek az ilgilenir. Zira Kur'an, bir şeyi yapıp yapmama konusunda insanı zorlamaz. Bu sebepten; insanlar amellerine göre değerlendirilecektir. Kur'an-ı Kerim şöyle buyurur:

“*Biz insanı en mükemmel surette yarattık.*”²⁷ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَن تَقْوِيمٍ

“*İnsan yalnızca yaptığıının karşılığını alacaktır.*”²⁸ وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى

Bu iki ayet göz önüne alınca, insanın doğuştan iyi ya da kötü olarak değerlendirilmediği, daha sonra yaptığı işlere göre mükâfat yahut ceza olarak karşılığını bulacağı hatırlatılır. İnsana bir işi yapıp yapmama iradesi verilmiştir. Zorunluluk tartışmasını Kur'an-ı Kerim böylece halletmiştir. Kur'an-ı Kerim de kasıtlı ve hatalı suç işleyenleri birbirinden tefrik etmiştir. Bu hususta şöyle buyrulur:

وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

“*Yanularak yaptığınızda size bir günah yoktur. Fakat kalplerinizin bilerek*

²⁵ Afzalur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, IV, 361-362.

²⁶ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I, 97-98.

²⁷ Tin, 95/4.

²⁸ Necm, 53/39.

yaptığında günah vardır.”²⁹

O halde suç, kişinin bilerek Kanun Koyucunun emrine muhalefet ettiği ve kişinin Kanun Koyucunun buyruklarını çiğneme niyetinde olmadan işlediği suçlar olmak üzere ikiye ayrabiliriz. Dolayısıyla İslam Hukuku amelleri niyetlerle ölçtüğü için, cezai sorumluluk konusunda da suçlunun kasten yaptığı fiille hata sonucu yaptığı fiil arasında ayırım yapmakta ve kasıtlı suç işleyenin sorumluluğunu ağırlaştırıp, hatalı olarak suç işleyenin sorumluluğunu hafifletmektedir.

Kur’an gibi Sünnet de insanların niyetlerini göz önünde bulundurmuş ve bir suç bilerek işleyen ile hataen işleyeni cezai sorumluluk anlamında eşit kabul etmemiştir. Nitekim Allah Resülü şöyle buyurmuştur: *“Benim ümmetimden hata ve nisyan kaldırmıştır.”³⁰* Günah yoktur veya hata kaldırılmıştır denilirken; hata işleyenin sorumluluğunun hafifletilmesi yahut da kasıtlı suç işleyenle aynı seviyede tutulmayacağı ifade edilmektedir. Yoksa bu iki ifadeyle cezai sorumluluğun bütünüyle ortadan kaldırılacağı kast olunmamaktadır. Nitekim bunun en açık delili Allahın kasıtlı öldürme halinde kısas cezası koyması, hatalı öldürme halinde ise diyet ve kefarete cezaları vazetmiş olmasıdır. Yani kasıtlı öldürenin sorumluluğu ağırlaştırılmış, yanılarak öldürenin sorumluluğu bütünüyle ortadan kaldırılmamış, ama hafifletilmiştir.³¹

Hz. Peygamber, buna uygun olarak bir işin mahiyetinin, o işin faili tarafından niyet edildikten sonra belirleneceğini vurgulamıştır. Ömer b. Hattab’ın rivayetine göre, Resulullah (s.a.s) şöyle buyurmuştur:

“Ameller(in kıymeti) ancak niyetlere göredir. Herkese yalnız niyet ettiğinin karşılığı vardır. Her kimin hicreti Allah’a ve Resulüne (yönelik) ise, onun hicreti de Allah ve Resulüne varır. Her kimin hicreti de, kavuşacağı bir dünyalık veya nikâhlayacağı bir kadın için ise, onun hicreti de hicret ettiği şeye varır.”³²

I.4.2.4. Cezalarda Güdülen Gaye

Hukukta cezanın amacı tartışılırken iki ayrı yaklaşım üzerinde durulur. Bunlardan biri, geçmişe dönük olarak cezanın işlenmiş bir suç karşılığı olduğunu; bir diğeri ise geleceğe dönük olarak suçun işlenmesine engel olmak şeklinde olduğunu

²⁹ Ahzab, 33/5.

³⁰ İbn Mace, *Talak*, 16.

³¹ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I, 584-585.

³² Buhari, *Bedu'l-Vahiy*, 1.

savunur.³³ Hukukun başlıca iki fonksiyonunun olduğu kabul edilirse³⁴ bu yaklaşımlardan ilkini hukukun negatif fonksiyonu ikincisini ise pozitif fonksiyonu olarak değerlendirebiliriz. Zira hukukun negatif fonksiyonu insanların zararlı davranışlarını önlemek suretiyle topluma ıstırap veren durumları azaltmakta, pozitif fonksiyonu ise toplumun mutluluğu için gerekli şartları ve imkânları sağlamaktadır.

İslam'ın öngördüğü bütün cezaları tatbik etme şekil ve siyasetini gözden geçirdiğimizde ise, İslam Ceza Hukukunun gayesinin, ilk planda ceza verilmeden önce, suçu işleyen sebeplerden toplumu koruyarak insanları suça yönelten her türlü ortamı yok etmek olduğunu görürüz.³⁵ Suç olarak değerlendirilen bu fiiller, ya emirlere muhalefet, ya da yasaklara meyletmektir. Emir ve yasakların konulmasında insanların menfaatleri gözetilir. Fakat her insanın iman kuvveti eşit olamadığından bazı insanlar bu menfaatleri göremez ve kendi zararlarına olan şeylere tevessül ederler.

Bir fiilin yasaklanması veya yapılmasının emredilmesi sadece insanların onu yapmaları veya vazgeçmeleri ile kâfi gelmez. Eğer suçun karşılığında ceza olmasaydı emirler ve yasaklar lüzumsuz, bir nevi abes şeyler olurdu.³⁶ Dolayısıyla insanları, kendilerinde bulunan şer duygularından ötürü, kötülüğü isteyen korkutmak, suç işlemekten alıkoymak, cürümlerden uzaklaştırmak için hukuki mahzurlara karşı dünyevi cezalar koymak gerekmektedir. Bu cezalar, fiilden önce önleyici, fiilden sonra da terk ettirici olmalıdır. Yani bir suçluya verilecek ceza hem suçlunun bir daha suç işlemesini önleyecek nitelikte olmalı, hem de başkasının suç işlemesini engellemelidir. Böylece toplumun menfaatleri, emniyet ve asayiş, istikrarı himaye altına alınmış olur³⁷

İslam Hukukunda bazı fiillerin suç sayılıp cezalandırılmasının amacı, toplum nizamını korumak, böylece bozgunculuğun yayılmasını önlemektir diyebiliriz.³⁸

³³ Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, 232.

³⁴ Adnan Güriz, *Hukuk Felsefesi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007, 242.

³⁵ Afzalur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, IV, 363.

³⁶ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I, 92-93

³⁷ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 588-589

³⁸ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I, 94.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.İSLAM HUKUKUNDA CEZALAR

İslam hukukuna göre ceza; amme menfaatinin icabı olarak Allah'a ait bir haktır. Ammenin menfaati; insanlar arasından fesadı kaldırıp, selamet ve huzuru gerçekleştirerek, cemiyetin emniyetini temin etmeyi gerektirir. Her suç, toplumun dejenere olmasına sebep olur. Bu sebepten, suçluların cezalandırılması toplumun menfaati icabıdır. Binaenaleyh suçluya verilen ceza toplum menfaatinin sağlanması ve toplumdaki bozukluğun telafi edilmesi için bir Allah hakkıdır. Cezanın Allah için bir hak olarak kabul edilmesi, fertlerin veya toplumların vazgeçmesiyle cezanın sakıt olmayacağı manasını taşır.¹ Fakat İslam Hukukçuları bütün suçları Allah Hakkı kapsamında değerlendirmemiş; suçluların cezalandırılmasında Allah Hakkı-Kul Hakkı ayrımını gözeterek, fertlerin suçluya verilecek cezadan vazgeçmesinin söz konusu olmadığı, dolayısıyla mutlak manada affın yasak olduğu² cezalara “had” demişlerdir.³

1.1. İslam Hukukunda Had Cezası

Haddin lügat manası, mani olmak, önlemektir. Bu yüzden kapıcıya “haddad” denir.⁴ Had, iki şeyin arasına girip onların birbirlerine karışmasına engel olan şey demektir. “*hadedtu keza*” demek “ayırt edici bir sınır koydum” demektir. “haddu'd-dar” demek bir evi başka evlerden ayıran sınır demektir. “haddu's-şey” demek ise bir şeyi başkalarından ayıran kapsayıcı nitelik demektir. Zina ve içki haddi ise başkalarının da aynı şeyi yapmalarına karşı olmak, benzer yollara girmelerine engel olmaktır. Had kelimesi, şu ayette de karşı olmak anlamında kullanılmıştır:

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كَثَبُوا وَكَبُتُوا كَمَا كُتِبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ

“Allah'a ve Resulüne karşı gelenler, kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaklardır. Biz apaçık ayetler indirmişizdir. Kafirler için küçük düşürücü bir azap vardır.”⁵

¹ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I, 106.

² Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I, 109.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 591.

⁴ Razi, *Muhtar*, 126; İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, IV, 55.

⁵ Mucadele, 58/5.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ ۗ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۗ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعْنُ اللَّهِ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا

“Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz Allah'tan korkun. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları hali bir yana, onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, bundan sonra bir durum ortaya çıkarırverir.”⁶ ayeti ile

الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ ۖ فَمِاسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ ۗ وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْنًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ۗ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ۗ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ ۗ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ ۗ فَلَا تَعْتَدُوهَا ۗ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ

“Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermektir. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helal olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah'ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna. (Ey müminler!) Siz de karı ile kocanın, Allah'ın sınırlarını, hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidiye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur. Bu söylenenler Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir”⁷ gibi ayetlerdeki had / hudud kavramları da aynı anlamdadır.⁸

Bir şeyin mahiyetini tarif ve tayin eden şeye de had denir.⁹ Haddin ıstılahı manası ise, Allah-u Teâlâ tarafından önceden konulmuş ve yine Allah hakkı olarak yerine getirilmesi gereken (vacip olan) sınırlı ve belli cezadır. Allah tarafından önceden konulmuş olmanın manası, onun belirli bir ceza olup alt ve üst derecesinin bulunmamasıdır. Tariften anlaşılacağı gibi had, Allah hakkı içinde mütalaa edilen bir cezadır; yani amme menfaati ile alakalıdır. Ayrıca nassların takdir ettiği; yani miktar ve sınırını açıkladığı belli cezalardır. “Allah’a has bir hak olarak” cümlesiyle fertler veya topluluklar tarafından cezanın kaldırılamayacağı ve kimsenin böyle bir yetkisinin olmadığı kast edilmektedir.¹⁰

⁶ Talak, 65/1.

⁷ Bakara, 2/229.

⁸ İsfehani, *Mufredat*, 222.

⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yay, İstanbul, trs., III, 187.

¹⁰ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, I, 105-106; Karaman, age., I, 125.

Had, aynı zamanda birbirine karışma ihtimali olan iki şeyi birbirinden ayıran çizgi, sınır anlamına gelmektedir. Hakkı batıldan, hayrı şerden, doğruyu yanlıştan ayıran sınırlar bellidir. İşte bu münasebetle Allah tarafından miktarı ve sınırı belirlenmiş olan bir kısım cezalar için, had kelimesinin çoğulu olan “*hudud*” ifadesi kullanılmıştır.

Cenab-ı Hakk’ın haram kıldığı şeylere “*hududullah*” denir. Bunun sebebi, haram olan şeylerin dinen memnu sayılmasıdır. Dolayısıyla bunlara yaklaşmamak icap eder. Zira bu cezalar, insanları, zararları bütün insanlığa dokunan bir takım fenalıklardan men eder.¹¹ Nitekim Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulmuştur:

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

“*Bunlar Allah’ın yasak sınırlarıdır, sakın o hudutlara yaklaşmayın. Böylece Allah, insanlara, zararlardan sakınıp korunmaları için ayetlerini iyice açıklar.*”¹²

وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ

“*İşte bunlar, Allah’ın hudutları (kanunları)dır. Kim bunları aşarsa kendine zulmetmiş olur.*”¹³

Hukuk ıstılahında ise hudud; Allah hakkı olmak üzere Allah tarafından takdir edilmiş¹⁴ ukubetlerdir.¹⁵ Ukubet ise Allah’ın takdir ettiği bir takım usullerle icra edilen ceza ve azap manasındadır.

Bir kısım fukaha, hadleri, hem Allah hakkı hem de kul hakkı içinde mütalaa etmişlerdir. O halde hadler, iki kısımdır diyebiliriz. Şöyle ki: Birinci kısım, suç sabit olduktan sonra affedilmesi mümkün olmayan, hukuk-u ammeyi teşkil eden hadlerdir. “Hudud-u halise” de denilen bu cezalar, haddi zina, haddi kazf, haddi hamr, haddi sekr, haddi sirkat, haddi irtidat ve haddi kat’ı tarik’ten ibarettir. İkinci kısım ise suç sabit olduktan sonra affedilmesi mümkün olan hadlerdir. Bunlar, kısas gibi eşhasa ait haklar demektir.¹⁶ Bu kısma dair meseleler daha sonra ayrı bir başlık altında inceleneceğinden burada sadece had cezalarına yer verilecektir.

Haddi gerektiren suçları üzere beş başlık altında inceleyebiliriz.

1.1.1. Zina

İslam Dini’nin ağır şekilde cezalandırdığı suçlardan biri olan zina; “bir erkeğin

¹¹ Bilmen, age, III, 187.

¹² Bakara, 2/187.

¹³ Talak, 65/1.

¹⁴ Bilmen, age, III, 187.

¹⁵ Afzalur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, III, 37.

¹⁶ Bilmen, age, III, 188.

nikah dışı olarak bir kadınla cinsi münasebete girmesidir.”¹⁷

İslam, evlilik müessesesiyle, aile içinde sevgi ve muhabbet bağlarını oluşturarak; şefkat ve merhamet duygularının en güzel şekilde harekete geçtiği bir ortam hazırlamayı amaçlamaktadır. Neslin korunması için de her türlü tedbiri almaktadır.

Zina, aile düzenine sosyal bir tecavüz olduğundan dolayı, aynı zamanda da topluma karşı bir tecavüz sayılmaktadır. Tamamen yok edilemese de asgariye çekilmesi için failleri en ağır şekilde cezalandırılmalıdır.¹⁸

Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْجَ إِتْنَهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا

“Sakin zinaya yaklaşmayın; doğrusu bu çirkindir, kötü bir yoldur.”¹⁹

Bir işe yaklaşmak, o işe sebebiyet verebilecek davranışları fiilen yapmak demektir. İslam Dini zinayı en büyük fuhşiyattan saydığı için; “zina etmeyin” ifadesi yerine “zinaya yaklaşmayın” ifadesini kullanarak; insanı zinaya götürme tehlikesi bulunan tutum ve davranışlardan uzak tutmayı amaçlamıştır. Zira bir konu hakkında uyarıda bulunurken onu yapma demek yerine ona yaklaşma ifadesinin kullanılması daha kuvvetli bir ifade biçimidir.²⁰ Burada zina yasağının ardından, “Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.” denilmesi, zinanın insanın temiz fitratına ve akliselime aykırı olduğuna işaret etmektedir.²¹

Zinanın büyük bir günah olduğunu ifade eden hadislerin yanında bu büyük günahın cezası da hadislere konu olmaktadır. Farklı tariklerden gelse de bu konuda rivayet edilen birçok hadis vardır. Fakat zinanın hükmünü açıklayan kaynaklara gelmeden önce, cezanın uygulanabilmesi için gerekli olan şartlara yer verelim:

1.1.1.1. Zinanın Beyineleri

Zina cezasının uygulanabilmesi için işlenen suçun kat'iyetini ortaya koyacak kesin delillere ihtiyaç vardır. İslam Hukuku açısından bunu üç başlık altında toplamak mümkündür:

¹⁷ Alauddin el-Kâsâni, *Bedaiu's-Sanai fi Tertibi's-Şerai*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1997, VI, 23; Bilmen, age., III, 197; El-Avva, age., 216.

¹⁸ El-Avva, age, 227.

¹⁹ İsra: 17/32

²⁰ Abdullah b. Ömer el-Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil*, (Mecmau't-Tefasir), Çağrı Yay., İstanbul, 1979, IV, 35; Ebu'l-Berekat Abdullah b. Ahmed en-Nesefi, *Medariku't Tenzil ve Hakaiku't-Tevil*, (Mecmau't-Tefasir), Çağrı Yay., İstanbul, 1979, IV, 35.

²¹ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2007, III, 418-419. Buradan itibaren sadece; (Heyet, *Kuran Yolu*) kısaltmasıyla belirtilecektir.

- 1) İkrar: Zina eden bir kimsenin sahih ikrar ile dört kere zina ettiğini söylemesi ve had vuruluncaya kadar da ikrarından dönmemesi gerekir. Zaninin, ikrarından dönmesi veya kaçması durumunda, had uygulanmaz. İkrar; baliğ ve akıllı bir kimsenin dört mecliste dört defa zina ettiğini tekrarlamasıdır.²²
- 2) Dört Şahit: Zina ettiği iddia edilen kişiye had cezasının uygulanabilmesi için, hür ve adalet sahibi dört Müslüman'ın bir mecliste açık ve net bir şekilde zina olayını tarif ederek şahitlik yapmaları gerekmektedir.

Zina suçunun şahitlerin şahadetiyle sabit olması için gereken dört şahit hususunda herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir.

Şahitlik, mahkemede, hâkimin huzurunda toplanan mükellef, hür, adil, dört erkeğin zinanın vukuuna müttefikan şahadet etmeleri üzerine²³ Şahitlerin âdil olup olmadıklarının, gizli ve açık olarak araştırılması suretiyle, adaletli oldukları ortaya çıktıktan sonra zina suçuna hüküm verilir.²⁴ Zira yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَأَلَّتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ

“Kadınlarınızdan fuhuş işleyenlere karşı içinizden dört şahit getirin...”²⁵

لَوْ لَا جَاؤُ عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةٍ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ

“Buna karşı dört şahit getirmeli değil miydiler? İşte bunlar dört şahit getirmediği Allah katında yalancı olanlardır.”²⁶ Bu ayet üzerine Sa’d b. Ubade Rasulullah (sav)’e şöyle der:

“Ey Allah Rasülü! Hanımımı bir erkekle yakalarsam dört şahit getirmek için bekleyecek miyim?” diye sorunca, Rasulullah (sas): “Evet” dedi.²⁷

Bu deliller, zina ispatını; açık ve seçik bir şekilde, zina işlemini tüm nitelikleriyle tam olarak ortaya koyacak bir halde, dört erkek şahit tarafından olması gerektiği hususunda kesin delillerdir. Dört şahit bulunmadığı takdirde zina sabit olmaz. Şahitlerden birisi, vasfetme noktasında eksik ifadede bulunsa veya açık ve net bir şekilde nitelendirmezse zina sabit olmaz. Çünkü zinanın beyyinesi, sarih bir nassa gelmiştir, dolayısıyla nassa bağlanmak mutlaka gereklidir. Şahitler dörtten az olduğu

²² Abdullah b. Mahmud el-Mavsili, *el-İhtiyar*, Daru’l Marife, Beyrut, 1975, IV, 84; Ahmed Ebu’l Hasan el-Kuduri el-Bağdadi, *Mukayyed Kitabu’l-Kuduri*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, trs., 153-154.

²³ Kuduri, *Kitabu’l-Kuduri*, 154; Bilmen, a.g.e., III, 197-198.

²⁴ Mavsili, *el-İhtiyar*, IV, 85; Kuduri, age, 154.

²⁵ Nisa, 4/15.

²⁶ Nur, 24/13.

²⁷ Ebu Davud, *Diyat*, 7, no: 3929, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

takdirde zina suçunu iddia edenler iftira etmiş sayılırlar.²⁸ Bu konu ilerde kazf başlığı altında ele alınacaktır

- 3) Hamilelik: Yani bekâr olan bir kadında hamilelik alametlerinin görülmesi. Eşi olmayan bir kadının hamile olması durumunda bu onun zina ettiğine delil sayılır ve o kadına zina haddi uygulanır. Bu konuda Hz. Ömer'in beyanı şöyledir: “*Evli oldukları, aleyhlerinde beyyine bulunduğu, hamile olduğu ya da itiraf ettiği takdirde zina eden erkek ve kadını recmetmek vaciptir.*”²⁹

Zinanın beyyineleri dediğimiz bu sabiteler dışında başka şeylerle zina, kesinlikle sabit olmaz. Bunlar, bağlı kalınması gerekli olan birer nass olup; zina haddi ile ilgili hükümlerden koparılması mümkün değildir. Kadı'nın, zina işleminin yapıldığına kesin kanaat getirmiş olması da sonucu değiştirmez. Çünkü asıl maksat, zina yapıldığına dair bilgi sahibi olmak değil, şeriatın bizzat belirlediği beyyineleri ortaya koymaktır. Önemli olan zinanın bu özel beyyinelerle sabit olmasıdır. Dolayısıyla hâkim tarafından zinanın vuku bulunduğunu tespit edecek alametlerin bulunması ya da hâkimde oluşan kanaat önem arz etmemektedir. Bu nedendir ki, Resulullah (sas) zina yaptığı bilinen bir kadın hakkında kanaatini belirtmesine rağmen beyyinelerin yokluğu sebebiyle kadına zina haddini uygulamamıştır.³⁰ Zira İslam dinin amacı cezalandırmaktan ibaret değildir.

1.1.1.2. Zina Haddinin Uygulanması İçin Gereken Şartlar

Zina suçuna had cezasını uygulayabilmek için zanide bir takım şartlar aranır.

1) Akıl sahibi olmak: Akıl, insanın davranışlarını düzenleyen ve kendisini zina gibi çok vahim sonuçlar doğuran günahlardan alıkoyan fitri bir kuvvettir. Bu sebepten; çocuğa, deliye, sarhoşa ve kendi iradesi dışında zina edene had uygulanmaz

2) Buluş çağına ermiş olmak: Buluş, insanda aklın kemale ermesini ve daha olgun düşünmeyi sağlayacak bir haldir. Baliğ olmayan kimseler, akıllarının henüz inkişafa başlamadığı, kendilerinde teemmül ve tefekkür kuvvetinin kâfi derecede münbasit (açık) bulunamadığı cihetle nefislerini zina gibi büyük bir günahtan men edemezler. Olayların akıbetlerini düşünmeye, güzel hareketler ile çirkin hareketlerin farkına varmaya kadir olamazlar.

3) Failin bu işi isteyerek yapmış olması: İkrâh-ı mülci gibi zinaya zorlanmış olmamalıdır.

²⁸ Mavsili, *el-İhtiyar*, IV, 85.

²⁹ Darimi, *Hudud*, 1, no: 2219, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

³⁰ Abdurrahman Maliki, *İslam Hukukunda Ceza*, İstanbul, 2002, 58.

4) İlim: Kişi zinanın haram olduğunu bilmelidir.

5) İslam: Müslüman olan zaninin had cezasına çarptırılacağında ihtilaf yoktur. Fakat ulema gayr-ı müslim zanilere de had cezasının uygulanıp uygulanamayacağı konusunda ihtilaf etmiştir.³¹

6) Zina suçunun işlendiğinin kesin bir delille sabit olması: İşlenen zina suçunda şüphe olmamalıdır. Zira Hz. Peygamber'den gelen rivayet üzere en ufak bir şüphe hadleri düşürür ve tatbik olmasını engeller.³²

1.1.1.3. Zina Suçuna Uygulanacak Had Cezası

Zina suçuna verilecek had cezası, zaninin medeni durumuna göre farklılık arz eder. İslam dini zina edeni cezalandırırken kadın-erkek ayrımı yapmadan her ikisinin de cezalandırılmasına hüküm vermiştir. Fakat bu günahı işleyenlerin evli ya da bekâr olmaları halinde uygulanacak cezanın boyutu da farklılık arz etmektedir. Zira İslam Dini aileye çok büyük bir önem verdiğiinden, bu mukaddes müessesenin muhafaza edilmesini temin etmek için bir takım tedbirler almış ve yuvaya zarar verebilecek olan fiillere ağır cezalar koyarak caydırıcılık arz etmesini sağlamıştır. Bu sebeptendir ki evli zaninin cezası, bekâr zaninin cezasından daha ağırdır.

1.1.1.3.1. Celd

Celd tabiri Lügatte, deri üzerine vurmaktır. İstilahta ise: “*Muhsan*”³³ olmayan mükellef zani veya zaniyenin, muayyen uzuvlarına değnek veya kamçı ile vurmaktan ibarettir. Suçluya vurulan her bir vuruşa “*celde*” denir

Zaninin bekâr olması halinde ona uygulanacak had cezası, yüz sopa vurmaktır. Bu cezanın kaynağı Kitaptır. Yani bunun için kesin delil bulunmakta ve bu suçu işleyen affedilmesi ve bu suçun uygulanmaması asla söz konusu olmamaktadır. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَأَلَّتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فاسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فامسكوهنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّيَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِيهَا مِنْكُمْ فَأدوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرَضْنَا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ

³¹ İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed, *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, Daru Kahraman, İstanbul, 1985, II, 362-366; Vehbe ez-Zuhayli, *el-Fikhu'l-İslami ve Edilletuhu*, Daru'l-Fikr, Dımaşk, 1984, VI, 38.

³² Bilmen, age, III, 198.

³³ Muhsan kelimesinin ayetteki manası, evli olsun olmasın, başka bir olayda iffetle ilgili sabıkası bulunsun bulunmasın dava konusu olayda masum olan, zina suçu işlediği ispat edilemeyen, ergenlik çağına ulaşmış kızlar ve kadınlar manasındadır.

كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا

“Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin. İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa ceza verin; eğer tövbe eder, uslanırlarsa artık onlara ceza verip eziyet etmekten vazgeçin. Çünkü Allah tövbeleri çok kabul eden ve merhamet edendir.”³⁴

Zina eden kadının evde hapsedilmesinin hikmeti, onun zina etmek için dışarı çıkıp kendisini teşhir etmesine engel olmaktır. Eve hapsedilince zina etme imkânları azalır.³⁵

İslam Dini, başlangıçta bu suçta had cezası koymamış, zina edenlerin sadece evlere hapsedilmelerini emretmiştir. Böylece zanilerle münasebetin kesilmesini, onları toplumdan tecrit etmekle de toplumun ıslahını sağlamıştır. Had cezası ise, daha sonra gelen ayetle tatbik edilmeye başlanmıştır. Buna göre İslam’ın ilk zamanlarında zina suçu had cezası ile değil bahsi geçen ayetin de işaret ettiği gibi ta’zir cezası ile mukabele görmüştür. Sonra bu ta’zir değiştirilerek; bekârlara yüz sopa, evlilere ise recm emredilmiştir.

Cumhur-u müfessirin ise, bu ayetin, zinanın hükmünü beyan hakkında indiğini, fakat Hz. Peygamber zamanında yapılan uygulamalardan anlaşıldığına göre, bu ayetin hükmünün devam etmediğini bu hükmün daha sonra gelen Nur Suresiyle neshedildiğini iddia etmişlerdir.³⁶

Ubâde b. es-Sâmit, Hasan ve Mücahid şöyle demişlerdir: “Bu hüküm, İslâm’ın ilk günlerinde idi; daha sonra, bu âyeti takip eden eza âyeti ile neshedilmiştir. Sonra ezâ âyeti de recm âyetiyle neshedilmiştir.”³⁷

الرَّانِيَّةَ وَالرَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيَشْهَدَنَّ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

“Zinâ eden kadın ve zinâ eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah’a ve âhiret gününe iman ediyorsanız, Allah’ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın. Mü’minlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit

³⁴ Nisa, 4/15-16.

³⁵ Muhammed Ali Es-Sabuni, *Safvetu’t-Tefasir*, Daru’l-Kurani’l-Kerim, Beyrut, 1981, I, 266.

³⁶ Sabuni, *Safvetu’t-Tefasir*, I, 266; Fahrüddin Er-Râzi, *Tefsir-i Kebir (Mefâtihu’l-Gayb)*, (terc. Suat Yıldırım, Sadık Kılıç, Lütfullah Cebeci, Sadık Doğru) Akçağ Yayınları, Ankara, trs., VII, 422-423.

³⁷ Ebu Hayan, Muhammed b. Yusuf el-Endelusi, *Tefsiru’l-Bahri’l-Muhit*, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1993, 206-207; İsmail Hakkı el-Bursevi, *Tefsiru Ruhi’l-Beyan*, Daru’l-Fikr, Dersaadet, 1330, II, 177.

olsun.”³⁸

Yüce Allah’ın: “...*her birine yüz sopa vurun*” buyruğu, bekâr zâninin haddini (cezasını) ifade etmektedir. Hem erkek hem kadın için uygulanan bu cezadan başka sünnette bir yıllık sürgün cezası sabit olmuştur.³⁹

Ayette zina edenlerin cezasında doğrudan “darabe” (vurmak) fiili değil, “celde” (cilde vurmak) fiili kullanılmıştır. Bundan maksat, suçu işleyenin acı çekmesini temin ederek; bir daha bu suçu işlememelerini sağlamak, aynı zamanda da cezayı seyredenlerin ibret alarak böyle kötü bir fiile teşebbüs etmelerinin önüne geçmektir. Bu konudaki açıklamalarda dikkat çeken husus, sakatlığa sebep olacak ve hayati tehlike oluşturacak şekilde vurulmaması gibi konularda gösterilen titizliktir.⁴⁰

Ceza infaz edilirken uygun sayı ve nitelikte bir grubun hazır bulunması, cezanın hukuka uygun bir şekilde infaz edilmesinin sağlanması ve ibret alma gerekçesinin gerçekleşmesi bakımından faydalı görülmüştür.⁴¹

1.1.1.3.2. Recm

Hür ve muhsan (evli) kimselerin zina ettikleri takdirde cezaları, sopa değil recmdir. Ulemadan önce yüz celde vurulacağını, sonra da recmedileceğini savunanlar da vardır.

Bekâr zaninin cezası yüz celde iken evli zaninin cezası sahip olması gerektiği sorumluluk sebebiyle bekâra göre ağırlaştırılmıştır. Nitekim evlilik kişiyi fertten cemaate sevk etmekle sorumluluk bilincinin canlanması sağlamaktadır. Evlilikle kişi üzerine yüklenen bu sorumluluk, Yüce Allah’ın mukaddes saydığı ailenin korunmasını gerektirir. Evli olanların zinası, kendi şahsiyetine zarar verdiği kadar ahlak ve şerefini korumakla sorumlu olduğu aileye de zarar verdiği için evli zaninin cezası bekâr zaninin cezasına göre şiddetlendirilmiş ve recm olarak belirlenmiştir.⁴²

Recm; ister erkek olsun, ister kadın olsun, evli olan zaniye uygulanan cezadır. Zina edene recm cezasının uygulanması için zanide, “ihsan” şartı aranır. Bu şartı taşıyan zani recmedilir.⁴³ Recm demek suçlunun taş atılarak öldürülmesi demektir. Kur’an-ı Kerim’de recm hakkında sarih bir nass yoktur. Recm cezasının kaynağı, sünnettir.

³⁸ Nur, 24/2.

³⁹ Bursevi, *Tefsiru Ruhi’l-Beyan*, II, 177.

⁴⁰ Heyet, *Kuran Yolu*, IV, 50.

⁴¹ Heyet, *Kuran Yolu*, IV, 50.

⁴² Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 244-245.

⁴³ Bilmen, age, III, 199.

Haricilerin dışında kalan mezhepler, recm cezasının sabit olduğunda icma etmişlerdir. Çünkü Allah Resulü, recm cezasını emretmiş ve ondan sonra gelen ashâbı da, bu noktada icma etmiştir. Bu konuda rivayet edilen hadislerden biri şöyledir: “*Müslüman kişinin kanı ancak üç şeyden birisiyle helal olur. İmandan sonra küfür, ihsandan sonra zina ve cana can olmaksızın cana kıymaktır.*”⁴⁴ Hz. Peygamber’in Ğamit kabilesinden bir kadını recmettiği malumdur. O halde recm hem kavli hem de fiili sünnetle sabittir.

Hakkında ölüm cezası verilmiş bulunan kimse için azabın önemi olmasa da geride kalanların o suçtan vazgeçmeleri ve korkmaları için azabın önemi vardır.⁴⁵

Recm cezasını tatbik etme hususunda suçun nasıl sabit olduğu önemlidir: Zina suçu şahitlerin şahadetiyle sabit olduğu takdirde önce şahitler, sonra hâkim ve daha sonra da halk recme başlar. Şahitlerin hepsi veya biri taşlamaktan çekinirse recm tatbik olunmaz. Şahitlere kazf haddi uygulanır. Suçun ikrar ile sabit olması halinde recme önce hâkim başlar sonra da halk katılır.⁴⁶

Bekâr zaninin celd ile cezalandırılacağı, muhsan zaninin ise recm cezasına çarptırılacağı konusunda ihtilaf yoktur. Fakat muhsan zaniye recim cezasının yanında celd cezasının da uygulanıp uygulanmayacağı hususunda ihtilaf vardır. Bu da Ahmed b. Hanbel’in iki rivayetinden birine dayanmaktadır. Zira Ahmed b. Hanbel iki rivayetinden birinde ve Hasan Basri, İshak ve İmam Dâvûd muhsan zani için recmden önce celdin gerekli olduğunu söylemiştir.⁴⁷

Ulemanın dayanağı, “Zina eden erkek ve kadının her birine yüzer değnek vurun. Allah’ın dini hususunda onlara acımayın”⁴⁸ ayet-i kerimesinin umum ifade etmesi ve recm cezası gerekenlerin istisna edilmemiş olmasıdır.

Muhsan zani ve zaniyeye, recmden önce dayak cezasının da gerekli olduğunu savunanlar, şu rivayetleri de bu konuda dayanak olarak görmüşlerdir:⁴⁹ “*Hz. Ali (r.a.) Şuraha adındaki Hemedan’lı kadına perşembe günü dayak attı. Cuma günü de onu recmetti ve “Ben Allah’ın kitabı ile ona dayak cezasını verdim ve Resulullah’ın sünneti ile de onu recmettim” dedi*”⁵⁰ “*Benden öğreniniz. Cenab-ı Allah, kadınlara açık yol*

⁴⁴ Buhari, *Diyat*, 6; Müslim, *Kasame*, 25; Ebu Davud, *Hudud*, 1, Tirmizi, *Hudud*, 15, Nesai, *Tahrim*, 5, Darimi, *Siyer*, 11.

⁴⁵ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 453.

⁴⁶ Mavsili, *el-İhtiyar*, IV, 85; Vehbe ez-Zuhayli, *el-Fıkhu’l-İslami ve Edilletuhu*, Daru’l-Fikr, Dımaşk, 1984, VI, 58.

⁴⁷ İsmail İbn Kesir, *Muhtasaru Tefsiri İbni Kesir*, Dar’ul-Kurani’l-Kerim, Beyrut, 1981, II, 581.

⁴⁸ Nisa, 4/15.

⁴⁹ İbn, Rüşd, *Bidayetu’l-Muctehid*, II, 364.

⁵⁰ Ahmed b. Hnabel, *Müsned*, 1/121.

*birakmıştır; bekâr bekârla zina ettiği zaman yüz değnek ile bir yıl sürgün; evli, evli ile zina ettiği zaman da yüz değnek ile taşlarla recim gerekir.*⁵¹

Bu konuda cumhurun görüşü ise, recm cezası gereken kişiye dayak cezasının gerekmediği yönündedir. Cumhur, Peygamber Efendimizin, zina suçu işlemeleri sebebiyle bir kadını recmettiği sahih hadislerde⁵² yer aldığı halde, recmettiği kimselerden herhangi birine, recmden önce dayak attığına dair bir rivayetin bulunmamasını delil olarak göstermişlerdir. Zira akli yönden de, “Küçük ceza, büyük ceza ile ortadan kalkar. Çünkü suçluyu cezalandırmaktan maksat, onu bir daha suç işlemekten alıkoymaktır. Cumhur, dolayısıyla recm cezasını hak eden kimseye dayak atmakta, böyle bir mananın olmayacağını söylemiştir.⁵³

Bütün bu yasaklamalarla ve yasağa uyulmadığı takdirde verilecek olan cezalar tayin edilmekle birlikte, zina etmenin Rahman’ın kullarının vasfı olmadığı zikredilerek bu günah, adam öldürme ve Allah’tan başkasına tapma ile aynı ayette zikredilmiş adeta günah bakımından denk sayılmıştır.

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

“Onlar,(Rahmanın kulları) Allah ile beraber başka bir ilâha tapmazlar. Allah’ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmezler ve zina etmezler. Kim bunları yaparsa ‘ağır bir ceza ile’ karşılaşır. Kıyamet günü azabı kat kat arttırılır ve onda (azapta) alçaltılmış olarak devamlı kalır. Ancak tövbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar başkadır; Allah’ı onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.”⁵⁴

1.1.2. Kazf (Zina İftirası) Haddi

1.1.2.1. Kazf’in Tanımı

Kazf’in lügat manası, remy yani atmak demektir.⁵⁵ Bu atmak hem maddi hem de manevi olabilir. Taha suresi 39. ayette “onu denize bırakın/atın anlamında; Ahzab suresi

⁵¹ Müslim, *Hudud*, 29/3, no: 1690.

⁵² Buhârî, *Hudud*, 86/28, no: 6824; Müslim, *Hudûd*, 29/5, no: 1696; Müslim, *Hudûd*, 29/5, no: 1695; Buhârî, *Menâkıb*, 61/26, no: 3635.

⁵³ İbn, Rüşd, *Bidayetu’l-Muctehid*, II, 364; Mavsili, age., IV, 85.

⁵⁴ Furkan, 25/ 68-70.

⁵⁵ Razi, *Muhtar*, 526.

26. ayetinde ise “kalplerine korku saldı/attı” anlamında kullanılmıştır.⁵⁶ Kazf, fıkıh ıstılahında ise, “masum birine zina isnat etmek” yani zina isnadında bulunmaktır.⁵⁷ Böyle bir isnatta bulunan kimsenin iddiasını şahitlerle ispatlaması halinde durum değişir. Dolayısıyla şahadet tarikiyle olan isnat kazf değildir. Zina iftirasında bulunana “kazif”, iftiraya maruz kalana ise “makzuf” denir.

Kazf haddinin icra edilebilmesi için kazifte ve makzufta bir takım şartlar aranır: Kazifin akil baliğ olması, kendi hür iradesiyle bu işi yapmış olması ve de aşağıda gelecek olan ayetin de işaret ettiği üzere Kazif’in, iddiasını dört şahitle ispatlayamamasıdır. Makzufta aranan şartlar ise, iffet ve ihsandır. Ayrıca cezanın verilebilmesi için makzufun davacı olması da şarttır.⁵⁸ Aksi takdirde suçu kabul etmiş sayılır.⁵⁹

Namuslu, iffetli Müslüman kadınlara zina isnadında bulunmak Kitap ve Sünnetle haram kılınmıştır. Bunun için Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulmaktadır:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا
وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

“Namuslu kadınlara iftira atan sonra da bu hususta dört şahit getirmeyen kimselerin her birine seksen değnek vurun. Onların şahitliklerini ebediyen kabul etmeyin. Onlar fasıkların ta kendileridir.”⁶⁰

Ayetin zahirinden hükmün yalnız kadınlara tahsis edildiği anlaşılrsa da, isnat edilen suç ispat edilmediği takdirde müfteri yalnız kadına attığı iftiradan dolayı cezalandırılmaz, aynı ceza erkeklere atılan iftiradan dolayı da uygulanır. Ayette sadece namuslu kadınların zikredilmesi, zina iftirasının daha çok kadınlara atılması ve bu iftiranın en çok kadınların şeref ve haysiyetlerini zedelemesinden kaynaklanmaktadır.⁶¹

Ayette dikkat çeken husus, zina iftirasında bulunulan kişinin namuslu olmasıdır. Bu, namuslu olmayan bir erkek ve kadına zina isnadında bulunan kimsenin kazf haddi ile cezalandırılmayacağını göstermektedir. Çünkü iftira atılan şahsın iffetsizlikle tanınması, müfteriye ceza gerektirmez. İftira cezasının sebebi, faziletli insanları korumaktır. İffetsizlikle meşhur olan kimse ise İslami bakımdan korunması gerekecek

⁵⁶ İsfehani, *Mufredat*, 662; Razi, *Muhtar*, 526; *İbn Manzur, Lisani’l-Arab*, XII, 48.

⁵⁷ El-Avva, age, 209.

⁵⁸ Mavsili, *el-İhtiyar*, IV, 93.

⁵⁹ Bilmen, age., III, 230.

⁶⁰ Nur, 24/4.

⁶¹ Muhammed Ali es-Sabuni, *Reva’iu’l-Beyan Tefsiru Ayati’l-Ahkami Mine’l Kur’an*, Daru Saadet, Mekke, trs., II, 514.

bir haysiyet ve şerefe sahip değildir.⁶²

Dikkat çeken başka bir husus ise, bu durumda uygulanan cezanın şiddeti ve diğer bütün ceza ve sulh davalarında, İslam Hukuku'nun yeterli gördüğü iki şahit yerine dört şahidin gerekli görülmesi, iftirayı ve sorumsuzca yapılan suçlamaları önlemenin kaçınılmaz bir zaruret olduğudur.⁶³

Namuslu insanlara atılan iftiranın cezasına gelince, Yüce Allah bunu sadece somut bir cezayla cezalandırmakla kalmamış, suçu işleyenlere manevi bir baskı da uygulanmıştır. Nitekim Allah-u Teâlâ, namuslu ve iffetli bir kadına zina iftirasında bulunanlar için, üç ayrı ceza vazetmiştir. Birincisi, seksen sopa ile dayak atılması, ikincisi, iftiradan dönüp tövbe edene kadar hiçbir şahadetinin kabul edilmemesi, üçüncüsü ise, Allah-u Teâlâ'nın onu, tövbe edip ıslah oluncaya kadar fasık ilan etmesidir.⁶⁴

Hanefî mezhebi, sonraki ayette geçen

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

hükümden sadece “*fasikun*” lafzının istisna edildiğini, aynı hükmün şahadetleri kabul edilmeyecekler için geçerli olmadığını iddia etmiş ve bu hükmün ebedilik kaydı ile kayıtlı olduğunu, ebedileştirmenin ise istisnaya aykırı olduğunu söyleyerek, kazf haddi tatbik edilenlerin tövbe etmeleri halinde dahi şahitliklerinin kabul edilmesinin söz konusu olamayacağını savunmuşlardır.⁶⁵

Ancak Şafii mezhebinde bu istisnanın yukarıdaki cümleden ikisine ait olduğu ve bu sebepten böyle tövbe ettikleri takdirde had cezası düşme de fasıklıkları gittiği gibi şahadetlerinin de kabul olunabileceği söylenilmiştir.⁶⁶

Yüce Allah'ın müfterilere verdiği ceza bunlarla da sınırlı değildir. Bu sayılanlar onların dünya hayatında uğrayacakları muameledir. Bu sayılanların bir de ahiret boyutu vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لَعُنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“*Namuslu ve mümin kadınlara iftira eden kimseler dünyada da ahirette de lanetlenmişlerdir. Onlar için büyük bir azap vardır.*”⁶⁷

Bu konuda nazil olan ayetlerin yanında Hz. Peygamber'den rivayet edilen

⁶² Sabuni, *Revaiu'l-Beyan*, II, 514.

⁶³ Muhammed Esed, Kur'an Mesajı, (terc: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İşaret Yay., İstanbul, 1999.

⁶⁴ Sabuni, *Revaiu'l-Beyan*, II, 516.

⁶⁵ Sabuni, *Revaiu'l-Beyan*, II, 516.

⁶⁶ Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Tefsiru't-Taberi*, Daru Heccr, Kahire 2001, XXIII, 40.

⁶⁷ Nur, 24/23.

Hadis-i Şerifler de vardır: “*Yedi büyük günahdan sakınız.*” Denildi ki: “*Nedir bunlar ey Allah Resulü?*” Dedi ki: “*Allah’a ortak koşmak, sihir yapmak, Allah’ın haram kıldığı bir canı haksız yere öldürmek, faiz yemek, yetimin malını yemek, savaş günü meydandan kaçmak ve iffetli, namuslu bir kadına zina iftirasında bulunmak.*”⁶⁸

1.1.2.2. Kazf Cezasının Hikmet-i Teşriyyesi

Kazf haddinin tayin edilmesindeki hikmeti teşriyyeye gelince Cahiliye devrinde oldukça yaygın bulunan, aile hayatını tehlikeye sokan, insanları üzen, cinayetlere sebep olan kötü bir âdete son vermek suretiyle⁶⁹ insanlığın haysiyetini ve hukukunu korumaktır. Kazf, bizzat gayri meşru bir tecavüz demektir. Bu tecavüz yüzünden iftiraya uğrayan şahıs mağdur olur. Onun bu mağduriyetini gidermek için iftira eden şahsa bir ceza verilmesi gerekir ki, bu cezanın, hem bir ukubet, hem de manevi tazminat kabilinden olması makzuf için hem bir teselli⁷⁰ hem de masumluğunun bir ispatı olmuş olsun.

1.1.3. Haddi Şürib (İçki İçme Cezası)

İslam’da emirlerin tebliği ve insanın eğitimi konularında tedricilik, yani adım adım ilerleme yöntemi önemli bir yere sahiptir. Özellikle toplumda kökleşmiş uygulamaların bir anda sökülüp atılmasının meydana getireceği sarsıntı dikkate alınarak bazı buyruk ve yasaklar aşama aşama bildirilmiş, bunların amaçlarının kavranmasına ve sindirilmesine imkân tanınmıştır.⁷¹

İslam’ın ilk muhatapları olan toplumda çok yaygın bulunan içki ve kumar alışkanlığı karşısında da bu yöntem esas alınmış, önce insanların bunların kötülükleri üzerinde düşünmelerine fırsat tanınmıştır. Aynı zamanda, kesin yasaklar getirilmeden önce imanın sağlam temeller üzerine oturması sağlanarak ve ilâhi buyruklara mutlak itaat gerektiği fikri zihinlere ve gönüllere yerleştirilmiştir. Bunun için Bakara suresinin 219. ayetiyle içkinin zararlı olduğu ifade edilerek, günah olduğundan bahsedilmiş; daha sonra gelen Nisa suresinin 43. ayetinde ise sarhoşken namaza yaklaşılmaması emredilmiştir. Bu şekilde fikri hazırlık tamamlandıktan sonra içki ve kumar kesin bir

⁶⁸ Buhari, *Diyat*, 2.

⁶⁹ Heyet, *Kuran Yolu*, IV, 63.

⁷⁰ Bilmen, age, III, 231-233; geniş bilgi için bkz. Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, (trc. İbrahim Tüfekçi), Kitabevi Yay., İstanbul, 1994, II, 85.

⁷¹ Heyet, *Kuran Yolu*, II, 336.

biçimde yasaklanmış ve insanlık tarihinde emsali görülmeyen başarılı bir sonuç elde edilmiştir.⁷² İslam Dininin, hükümlerini insanoğluna benimsetmesindeki bu başarısı, olaylara yaklaşırken insanın psikolojik durumunu da dikkate alması ile yakından alakalıdır.⁷³

Yüce Allah, getirdiği hükümlerle insanların hayatlarını tanzim etmeyi ve kolaylaştırmayı amaçlamış, bununla da insanların maslahatını gözetmiştir. Aynı zamanda vazetmiş olduğu hükümleri sırf insanları kontrol altında tutmak için değil, insanlığı bilmedikleri bir takım kötülüklerden sakındırmak ve onlara yol göstermek için koymuştur. İçkinin haram kılınması ve pis bir iş olarak nitelenmesi de yüce yaratıcının, insanoğlunun yararını gözetmesinin bir sonucudur.⁷⁴

Bu sebepten Yüce Allah, içkinin ferdi ve içtimai zararlarını, toplum ve aile hayatını nasıl tehdit edip yıktığını beyan etmek ve İslâm ümmetini uyarmak üzere, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ

*“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumar yoluyla ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?”*⁷⁵

1.1.3.1. İçkinin Mahiyeti

Fakihlerin cumhuru, ayette geçen “hamr”ın, aklı örten her içeceğin genel adı olduğu görüşündedir. Hanefî âlimler ise “hamr”ın, sadece üzüm suyundan yapılan şarabın ismi olduğunu, aklı izale eden, fakat üzüm suyu cinsinden olmayan meşrubatların, “hamr” değilse de hüküm bakımından “hamr” gibi olduklarını söylemişlerdir.⁷⁶

Ulema arasındaki ihtilaf, hamrın neyin ismi olduğu hususundadır. Zira bütün fakihler her ne kadar farklı delillere dayansalar da sarhoş edici her maddenin haram

⁷² Heyet, *Kuran Yolu*, II, 336.

⁷³ Heyet, *Kuran Yolu*, II, 336.

⁷⁴ Heyet, *Kuran Yolu*, II, 336.

⁷⁵ Maide, 5/90-91.

⁷⁶ Sabuni, *Revaiu'l-Beyan*, I, 560.

olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.⁷⁷ Sarhoş edici maddenin ne olduğuna ise hadisler açıklık getirmektedir. Bu hususta Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: “*Sarhoşluk veren her içecek haramdır.*”⁷⁸ “*Sarhoşluk veren her şey içkidir ve sarhoşluk veren her şey haramdır.*”⁷⁹

Burada hamrın dışında bir de “müskir” ifadesiyle karşılaşıyoruz. Hadiste geçen müskir, yenmesiyle veya içilmesiyle insana sarhoşluk veren şeydir. Konumuz dâhilinde olan müskir, içecek nev’inden olan müskirattır. Bunların azı da çoğu da sarhoşluk versin vermesin katiyen haram olup, haddi gerektirir.⁸⁰

İbn Ömer (r.a) dedi ki: Ömer, Resulullah (sav)’ın minberinde yaptığı bir konuşmada şöyle dedi: “*İçkinin haram olduğunu bildiren bir hüküm inmiştir. İçki beş şeyden yapılmaktadır: Üzümden, hurmadan, buğdaydan, arpadan ve baldan.*”⁸¹ Hz. Ömer, bu konuşması ile Maide Suresinde yer alan “içki” kelimesinden maksadın, sadece üzümünden yapılan içki olmadığına, kendisinden içki yapılabilen her maddeyi kapsadığına dikkat çekmektedir. Böylece, ister üzümünden, ister hurmadan, ister arpadan, kahveden veya başka maddelerden yapılsın, sarhoşluk veren her şeyin içki olduğu ve dolayısıyla da haramlığı sabit olmaktadır.

Allah-u Teâlâ, içki ve kumarın İslâm nazarında ne kadar çirkin olduğunu göstermek için bunları, dikilen taşlar ve fal oklarıyla birlikte anmış, insanların içki ve kumardan şiddetle kaçınmalarını emretmiştir. İçki akli izale ettiği gibi sıhhati de bozar. Bununla da kalmayarak insanın malını zayi eder.⁸²

Yüce Allah, (c.c) içki ve kumarı kesin bir şekilde yasaklandıktan sonra bütün bunları,

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ

“Şeytan, içki ve kumar yoluyla ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi, Allah’ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister.”⁸³ ayetiyle beyan etmiş ve ardından “Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?” buyurarak nasihatvari bir emir buyurmuştur.

⁷⁷ Sabuni, *Revaiu’l-Beyan*, I, 560.

⁷⁸ Buhari, *Eşribe*, 74, no: 5158.

⁷⁹ Tirmizi, *Eşribe*, no: 1784.

⁸⁰ Bilmen, age, III, 254.

⁸¹ Buhari, *Eşribe*, 74, no: 5160.

⁸² Sabuni, *Revaiu’l-Beyan*, I, 561.

⁸³ Maide, 5/91.

Haramlığı kitap ve sünnetle sabit olan içki konusunda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Şüphesiz ki Allah içkiyi haram kılmıştır. Kime bu ayet ulaşır ve yanında içki namına bir şey varsa artık o içilmez ve satılmaz.*”⁸⁴

1.1.3.2. İçki İçene Uygulanacak Ceza

Kişiyi, içki içmeye sevk eden faktör, psikolojik acılarını unutmak ve gerçeklerin verdiği zorluklardan içki içerek kaçmak, böylece suni mutluluğa ermektir. İslam hukuku, kişinin psikolojik acılarından içki içmekle kurtulma anlayışına sopa cezasıyla mukabele eder ve böylece onu kaçmak istediği şeye maruz bırakmış olur. Nitekim kişinin çekmiş olduğu ruhî elemeleri sopa acısıyla artar ve gerçeklerin verdiği acıya bir de fiziksel cezanın verdiği azap eklenmiş olur. Böylece ruhiî ve bedenî acı birleşmiş olur.⁸⁵

İçki yasağının kaynağı, Kur’an-ı Kerim’dir. İslam Dini, eğitim konusunda tedricilik esasına dayandığından Yüce Allah içkiyi kesin olarak yasaklamadan önce onun zararlarından bahsetmiş ve inananları bu hususta düşünmeye sevk ettikten sonra tam olarak yasak kılmıştır. İçki konusundaki cezanın kaynağı ise Resulullah (s.a.s.)’ın şu hadisidir: “*Kim içki içerse onu kırbaçlayınız.*”⁸⁶

Kişinin içki içtiği ya kendi ikrarıyla ya da iki adil şahidin şahadetiyle sabit olur. Kişinin içki içtiği bu iki yoldan biriyle sabit olunca, ona had cezası olarak en az kırk kırbaç vurulacağı konusunda ulema ittifak halindedir.⁸⁷ Buna delil olarak birçok hadis rivayet edilmiştir. Müslim Hz. Ali’nin şöyle dediğini tahrir etmiştir: “*Nebi (sav) kırk sopa vurdu. Ebu Bekir kırk, Ömer de seksen sopa vurdu. Hepsi de sünnettir.*”⁸⁸

İçki cezası olarak konulmuş bulunan seksen sopanın miktarı, Hz. Ömer (r.a.) döneminde kesinleşmiştir. Hz. Ömer, halifelîği döneminde Peygamber ashabıyla içki içenlerin had cezası konusunda istişare etmiş ve Hz. Ali seksen değnek vurulmasını uygun görmüş, görüşünü de şu şekilde temellendirmiştir: İçki içen sarhoş olur, sarhoş olan hezeyan eder, hezeyan eden iftira eder. İftira edenin haddi de seksen sopadır. Rasulullah’ın ashabı da bu görüşte Hz. Ali’ye muvafakat etmişlerdir. Şu halde içki yasağının kaynağı Kur’an’dır. Cezasının kaynağı sünnettir. Haddinin miktarının

⁸⁴ Müslim, *Musakat*, no: 2956.

⁸⁵ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 257.

⁸⁶ Tirmizi, *Hudud*, 1, no: 1364.

⁸⁷ Bilmen, age, III, 255.

⁸⁸ Müslim, *Hudud*, 29, no: 3220.

kaynağı ise icmadır.⁸⁹

İslam hukuku, içki içene sopa cezası koymakla psikolojik bir esasa dayalı hüküm koymuş olmaktadır. Şöyle ki içki içen bir kişi ruhi acılarını unutmak için içki içmeyi düşünecek olursa onunla beraber ruhî ve bedenî acılara maruz kalacağını düşünerek bu suçu işlemekten vazgeçer.⁹⁰

İslam Hukuku'nda içki içmenin cezası seksen sopadır. Bu cezanın bir tek hududu vardır, çünkü hâkim bu seksen değnekten fazla veya eksik bir ceza veremez, onun yerine başka ceza da uygulayamaz.

1.1.4. Sirkat (Hırsızlık) Haddi

Sirkat Hanefi içtihat literatüründe ikiye ayrılır: Eşkîyalık, silahlı gasp ve soygun suçuna “es-serikatü'l-kübrâ” (büyük hırsızlık), başkasına ait bir mala haksız bir şekilde sahip olmaya ise “es-serikatü's-suğrâ” (küçük hırsızlık) denir. Büyük hırsızlık bahsini yol kesicilik başlığı altında ayrıca inceleyeceğimizden burada sadece “es-serikatü's-suğrâ” da denilen sirkat bahsini inceleyeceğiz.

Sirkatin lügat manası, başkasına ait bir malı gizlice almaktır.⁹¹ Hukuk dilinde ise, “başkasına ait bir malın mülk edinme kastıyla muhafaza edildiği yerden sahibinin rızası olmaksızın ve sahiplenmek kastıyla gizlice alınması”⁹² şeklinde tanımlanabilir. Bu fiili işleyen kimseye de hırsız denir.⁹³ Suçun tanımında ana unsuru, malın gizlice alınması teşkil eder.⁹⁴

İslâm Dini, meşru kazanç ürünü olan malın korunmasını dinin temel hedeflerinden saymış ve zayi olmaması için her türlü tedbiri almıştır. Bu sebepten kişinin haksız olarak başkasının malına el uzatmasını da kendi malını saçıp savurmasını ve israf etmesini de haram kılmıştır.⁹⁵ Bu tedbirin bir sonucu olarak da hırsızlık; Kitap, Sünnet ve icma ile yasaklanmıştır. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا تَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık Allah'tan bir ceza olarak

⁸⁹ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 256.

⁹⁰ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 257.

⁹¹ İsfehani, *Mufredat*, 408.

⁹² Kâsânî, *Bedaiu's-Sanai'*, VII, 65.

⁹³ Bilmen, age., III, 261.

⁹⁴ El-Avva, age, 172; Udeh, age., II, 260.

⁹⁵ Heyet, *Kuran Yolu*, II, 267-268.

*ellerini kesin. Allah daima üstündür, hikmet sahibidir.”*⁹⁶

1.1.4.1. Hırsızlığın Mahiyeti

Herhangi bir malın gizli bir şekilde alınması hırsızlık sayılır. Fakat sahih naslardan gelmesi koşulu ile şeriatın belirlediği şartlara haiz olmadıkça hırsızın eli kesilmez. Bu nedenledir ki aşağıda sıralanan şartlar gerçekleştirilmedikçe had uygulanmaz.

- 1) Malın, muhafaza edildiği yerden gizlice alınmış olması gerekir. Malın zor kullanılarak alınması veya emanet malın geri verilmemesi haksız fiil olsa da, gizlice alınmış sayılmadığından hırsızlık değildir. Hz. Peygamber emanete hıyaneti hırsızlık saymamış ve bu suçu işleyeninin elinin kesilmesini uygun bulmamıştır
- 2) Çalınan malın belli bir nisaba (miktar) sahip olması gerekir Hz. Peygamber, değeri bir kalkanın daha az olan bir malı çalanın elinin kesilmeyeceğini belirtmiştir. Bir kalkanın hadisin rivayet edildiği zamanlardaki fiyatı hakkında farklı rivayetler olması, mezhepler arasında çalınan malın nisabı hususunda görüş ayrılığına sebep olmuştur.
- 3) Çalınan şeyin Şari'in mülk edinilmesine izin verdiği bir mal olması gerekir. Kişinin, Şari'in haram kıldığı yani mülk edinilmesine izin vermediği bir malı çalması elinin kesilmesini gerektirmez. Bu sebepten Müslüman birinden çalınan içki ve domuz için el kesme cezası uygulanmaz. Ancak bunları Müslüman olmayan birisinden çalması durumunda eli kesilir. Şafii mezhebinde böyle bir ayrıma gidilmeksizin mubah olmayan şeylerin çalınmasına el kesme cezası verilmemiştir. Çünkü mendup olan masiyetlerin bir an evvel ortadan kaldırılmasıdır. Ancak hâkim, uygun gördüğü şekilde tazir cezası uygulayabilir.
- 4) Malın, saklandığı, koruma altına alındığı bir yerden alınmış olması gerekir. Açıkta bırakılan veya koruma altında bulunmayan bir malın alınması had cezasını gerektiren hırsızlık suçunu oluşturmaz. Bu konuda rivayet edilen hadislerin tamamı el kesme cezasının uygulanması için, çalınan malın *“koruma altına alınan bir yerden”* alınmış olmasının şart olduğunu göstermektedir.
- 5) Çalınan malda çalanın hakkı olması veya o malı almaya hakkı olması türünden şüpheler olmamalıdır. Buna göre kişinin babasının ya da oğlunun malından veya

⁹⁶ Mâide, 5/38.

ortak olduğu bir maldan çalması durumunda el kesme haddi uygulanmaz.

- 6) Hırsız; akıllı, buluğa ermiş bir Müslüman veya İslâm hükümlerinin uygulanmasını kabul etmiş bir zimmî olmalıdır. Çocuk veya deli olması durumunda hırsızın eli kesilmez.
- 7) Hırsızlığın, açlık, zaruret ve zorlama gibi bu suçu işlemeyi kısmen veya tamamen mazur gösterecek bir mazeret olmaksızın yapılmış olması gerekir.⁹⁷ Şu halde hırsıza verilen ceza sadece hukuk düzenini korumayı değil, aynı zamanda ilâhî emirlerin yani din ve ahlâk kurallarının yaşatılmasını da amaçlar.

İslâm hukukçuları arasında hırsızlık suçunun unsurları ve cezalandırılma şartlarına ilişkin ayrıntılarda görüş ayrılıkları bulunmakla beraber, genel kabule göre hırsıza el kesme cezasının (had) verilebilmesi aşağıdaki şartların varlığına bağlıdır:

- 8) Hırsızın, hırsızlığın haram olduğunu bilmesi gerekir. Hırsızlığın haram olduğunu bilmeyen yeni Müslüman olmuş birine bu ceza uygulanmaz.
- 9) Hırsızlık suçunun kasıtlı olarak işlenmesi, yani başkasına ait olduğu bilinen bir malın sahiplenmek maksadıyla, bilinçli bir şekilde ve isteyerek alınmış olması gerekir.
- 10) Çalınan malın menkul ve mütekavvim (hukuken iktisadi değere sahip mal) olması gerekir. Suçlu tarafından taşınabilen her mal menkul sayılır fakat mütekavvim olmayan mallar haklara konu teşkil etmediği için meyve, sebze gibi kısa sürede bozulan şeylerin çalınmasında el kesme cezası uygulanmaz.⁹⁸

1.1.4.2. Kesilecek Yer ve Miktar

El kesme cezasının nassı, Maide suresi 38. ayetidir: (**فَاقْطِعُوا أَيْدِيَهُمَا**) “ellerini kesiniz”. Ayette yer alan **أَيْدِيَهُمَا** ifadesi, hırsızın elinin bileğe kadar olan kısmının kesileceğini bildirir. Bu konuda ihtilaf olmadığı gibi hırsızın bu suçu ilk kez işlemesi durumunda İbn Mesud (r.a) kıraatine binaen, sağ elin kesileceği hususunda da ihtilaf yoktur. Fakat suçun tekrarlanması halinde verilecek ceza konusunda hukukçular farklı görüşlere sahiptirler: Hz. Ali, Hz. Ömer ve Ebu Hanife’ye göre suçu ikinci defa işleyen hırsız te’dib için hapis ve sopa cezasına çarptırılır. Fakat eli veya ayağı kesilmez.

⁹⁷ Sabuni, *Revaiu'l- Beyan*, I, 545.

⁹⁸ Heyet, *Kuran Yolu*, II, 267-268.

Cumhura göre ise suçun tekrarında sol ayağı kesilir.⁹⁹

Ceza uygulandıktan sonra suçlunun eli kesilen yerden dağlanır. Zira akan kan ancak dağlamakla durdurulabilir. Dağlanmadığı takdirde ağır sonuçlara sebebiyet verebilir. Bu sebepten şiddetli sıcaklarda ve şiddetli soğuklarda el kesilmez.¹⁰⁰

İslam hukuku, hırsızlık suçuna böyle ağır bir ceza koymakla insanoğluna hem telafisi mümkün olmayan bir ceza vermiş, hem de onun daha fazla mala haksız yere sahip olma düşüncesini sağ elini kesmekle engellemiş ve bu işi bir daha yapmasının önüne geçmiştir. Dolayısıyla sirkat haddi, bedenî bir ceza olmanın yanında psikolojik bir ceza niteliği de taşır.

1.1.5. Yol Kesicilik Cezası

1.1.5.1. Yol Kesiciliğin Mahiyeti

Yol kesicilik, İslam ülkesinde, Müslümanların veya zimmîlerin mallarını zor kullanarak almak, hayatlarına kastetmek ve halkı korkuya düşürmek için bir takım insanların yolları tutmasıdır. Buna fıkıh ıstılahında, “*kat’ı tarik*” ve “*hirabe*” denir. Yol kesen kişiye de “*muharib*” denir.¹⁰¹ Hanefî literatüründe ise bu olaya daha önce de değindiğimiz gibi “*es-serikatü’l-kübrâ*” denir. Eşkîyalık ve Yol kesenin bir kişi ya da birden fazla olması, suçu silahla veya başka şeylerle işlemiş olması fark etmez. Kur’an-ı Kerim, yol kesmenin yasaklığı hakkında hüküm koymuş, cezasını açıklamıştır.¹⁰²

1.1.5.2. Muharibe Verilecek Cezalar

İslam hukuku hirabe suçu için dört ceza koymuştur. Bu cezalar nassla sabittir. Nitekim Maide suresinde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ
وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“Allah ve Resulüyle savaşılanların, yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çalışanların cezası; ya öldürülmeleri, ya asılmaları, ya ellerinin ve ayaklarını çaprazvari kesilmesi veya buldukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyada

⁹⁹ Beydavi, *Envaru’t-Tenzil*, II, 279-280; Nesefi, *Medarik*, II, 279-280; el-Hazin Alaaddin, Ali b. Muhammed, *Lubabu’t-Tevîl fi Meani’t-Tenzil*, (Mecmau’t-Tefasir), Çağrı Yay. İstanbul, 1979, II, 279-280; İbn Rüşd, age., II, 379; Heyet, *Kuran Yolu*, II, 268-269; Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 266-267; Bilmen, age., III, 288-289; Sabuni, *Revaiu’l-Beyan*, I, 546.

¹⁰⁰ Mavsili, *el-İhtiyar*, IV, 114-115.

¹⁰¹ Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsi, *Kitabu’l-Mebcut*, Daru’l-Marife, Beyrut, trs., IX, 195-196; Bilmen, *Hukukî İslamiye*, III, 288.

¹⁰² Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 596.

çekecekleri rezilliktir. Ahirette ise onlara büyük bir azap vardır.”¹⁰³

1.1.5.2.1. Öldürme

Yol kesiciliğin yalnızca yolcuları öldürmek suretiyle gerçekleşmesi durumunda, bu suçu işleyenlerin cezaları öldürülmeleridir. Bu öldürme cezası, tecavüze uğrayanın velisinin affıyla sakıt olmaz. Dolayısıyla kısas cezasına değil, had cezasına dâhildir. Muhariblerden yalnız birinin bir yolcuyla öldürmesi durumunda, bu suçu bütün muharibler ortak işlemiş gibidir. Suça iştirak etmiş olmaları ya da olmamaları hepsi hakkında had icra edilecek olması sonucunu değiştirmez.¹⁰⁴

1.1.5.2.2. Öldürme ve Asma

Muharibe, yolunu kestiği kişiyi malını almak suretiyle öldürmesi durumunda öldürme ve asma cezaları birden uygulanır. Bu takdirde verilmekte olan ceza hem öldürme hem de hırsızlık suçuna tekabül eden cezadır.¹⁰⁵

Yolcuların hem mallarını almak, hem de kendilerini öldürmek suretiyle yol kesicilik yapanların cezaları hususunda hukukçular arasında görüş ayrılıkları vardır. Bu ayrılık öldürme cezasının mı, asma cezasının mı daha önce uygulanacak olması konusundadır. Bazı İslam hukukçuları, öldürmeden önce asılması gerektiği görüşünü savunurlar. Bu görüşü savunanlara göre suçlu canlı olarak asılır daha sonra asılıken öldürülür. İddialarını ise “asma”nın bir ceza olduğu ve cezanın da ancak dirilere uygulanabileceği, dolayısıyla da ölüye ceza uygulanmayacağı görüşüne dayandırırılar. Başka bir grup hukukçu ise önce öldürülüp sonra asılacağı görüşünü savunurlar. Onların görüşü ise ayet-i kerimenin önce öldürmeyi, sonra da asmayı emretmesine dayanmaktadır. Onlara göre ayetteki lâfzî takdim, fiilî takdimi gerektirir. Ayrıca öldürmeden önce asmak mahkûma işkence etmektir. Şeriat ise işkenceyi yasaklar. İmam-ı Azam’a göre ise veliyyü’l- emr tercih hakkına sahiptir. Önce istediği cezayı uygulayabildiği gibi sadece bu cezalardan birini de uygulayabilir.¹⁰⁶ Bu ceza da, had cezası kapsamında olduğundan, tecavüze uğrayan kişinin velisinin affı, suçluyu cezaya çarptırılmaktan kurtarmaz.

İslam Hukuku’nun yalnız öldürme, hem öldürüp hem mal alma suçlarına ceza

¹⁰³ Maide: 5/33.

¹⁰⁴ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 267; Bilmen, age, III, 300.

¹⁰⁵ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 268.

¹⁰⁶ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 268; Bilmen, age, III, 298-301.

vermede farklılık gözetmesi, İslam Hukuku'nu diğer hukuk sistemlerinden ayıran özelliklerinden biridir ve bununla çok isabetli bir karar vermiştir. Nitekim öldürmek ayrı, başkasına ait bir malı almak ayrı bir suçtur. Dolayısıyla iki suçun cezasının birbirinden farklı olması gerekir.¹⁰⁷

1.1.5.2.3. Organ Kesme

Yolcuların sadece mallarını almak suretiyle yol kesenlere verilecek ceza, sağ elleriyle sol ayaklarını bileklerinden kesmektir.¹⁰⁸ El veya ayak kesmekten maksat, suçlunun sağ eli ve sol ayağının bir defada çaprazlama kesilmesidir.¹⁰⁹

Bu suçu işleyenin, önceden sol elinin kesilmiş olması veya aynı elin başparmağı yahut sair iki parmağının noksan olması durumunda, sağ eli kesilmez fakat suçu işleyen, haksız şekilde elde etmiş olduğu malı sahibine iade etmekle mükellef olur.

Bu ceza, hırsızlık cezası ile aynı esaslara dayanarak vaz'olunmuştur. Fakat olayın şehir dışında vuku bulmuş olması sebebiyle işlenen suçun mekânı yol kesen kişiye, gözden uzak bir şekilde rahatlıkla işini başarabileceği imkânı verir. Bu da suçluyu suça teşvik eden kuvvetli bir psikolojik faktördür. İşte bu sebepten yol kesme cezasının, hırsızlık suçunun cezasından daha ağır bir şekilde uygulanması gerekir. Nitekim suça engel olacak psikolojik faktörlerin suça sebep olan psikolojik faktörlerle denkleşmesi gerekir.¹¹⁰

1.1.5.2.4. Sürgün Cezası

Yolcuları sadece korkutmak suretiyle yol kesenlere verilecek ceza sürgün cezasıdır. Sürgün cezasının bu tür suçlulara verilmesinin nedeni, halkı korkutmakla ününün yayılmasını isteyen kişiyi bulunduğu yerden uzaklaştırarak şöhret bulmasını engellemektir. Bu cezanın esası, beşer tabiatının derinliklerini çok iyi bilmenin örneğidir. Kuvvetli olan görüş, sürgünün İslam yurdu içerisinde, aralarında seferi mesafesi bulunan bir beldeden bir başka beldeye olması yönündedir. Fakihlerin bir kısmı suçlunun sürgün cezasına çarptırılmadan önce, tövbe edip ıslah oluncaya kadar suçu işlediği belde hapsedilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Görüşlerini de

¹⁰⁷ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 268.

¹⁰⁸ Bilmen, age, III, 288.

¹⁰⁹ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 596.

¹¹⁰ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş* 596.

mahkûmun cezalandırılması zorunluluğuna dayandırmışlardır.¹¹¹

Yol kesicilik, ammenin selametine münafi olduğundan büyük bir cinayet sayılmaktadır. Dolayısıyla cezası da bu nispette ağır olmak durumundadır. Bunun için Kur'an-ı Kerim'de yol kesicilik için “*muharebetullah*” ifadesi kullanılmıştır. Çünkü ıssız sahralarda yolculuk edenlerin tek dayanağı Allah'tır. Onlar, hıfz-ı ilâhîye dayanarak yollarına devam ederler. Dolayısıyla onlarla muharebede bulunmak Yüce Allah ile harbe cüret etmektir. Bu cüretin cezası ise elbette ağır olacaktır.

1.1.6. İrtidat Cezası

İslam dininden küfre dönmeye irtidat; küfre dönen kişiye ise mürted denir. İslam dininden dönen kimse, akıllı ve buluğa ermiş ise üç kez İslam'a çağrılır. İslam'a dönmediği takdirde mürtede uygulanacak bir asli ceza olarak ölüm cezası, bir de ona bağlı olmak üzere uygulanacak müsadere cezası vardır.

1.1.6.1. Ölüm Cezası

Mürtede asli ceza olarak verilecek cezanın kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فِيمْتِ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“...İçinizden kim dininden döner de kafir olarak ölürse, onların yaptığı (iyi) işler dünyada da Ahirette de boşa gitmiştir. Onlar o ateşin (cehennem) arkadaşlarıdır. Onlar orada (bir daha çıkmamak üzere) ebedi kalıcıdır.”¹¹² İslam dininden dönen için Allah resulünün şöyle buyurduğu rivayet edilir: “*Kim dinini (İslam'ı) değiştirirse onu öldürünüz.*”¹¹³

1.1.6.2. Müsadere Cezası

İrtidatın ikinci cezası, mürtedin malının müsaderesidir. İslam hukukçuları, müsaderenin miktarı hususunda farklı görüşler beyan etmişlerdir. Maliki ve Şafii alimler, mürtedin bütün malının alınabileceği görüşünü savunurken; Hanefi ve Hanbeli ulema, mürtedin irtidat ettikten sonra kazanmış olduğu malının müsadere edilebileceğini, irtidattan önceki malın ise mürtedin varislerinin hakkı olduğunu

¹¹¹ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 279.

¹¹² Bakara, 2/217.

¹¹³ Buhari, *Cihad*, 149, *İstitabe*, 88; Tirmizi, *Hudud*, 15; Ebu Davud, *Hudud*, 1.

savunurlar.¹¹⁴

1.2. İslam Hukukunda Kisas Cezası

1.2.1. Kisasın Tanımı

Kisasın lügat manası, tam olarak takip etmek, aynı yoldan gitmek demektir. “el-kass” iz sürmek, takip etmek demektir. Kuran-ı Kerimde bu anlamda kullanılmıştır.¹¹⁵ Herhangi bir hakkı dengiyle takas etmek, değiştirmek anlamına da gelir. Fıkıh istilahında ise “suçluyu işlediği suçun cinsinden bir cezayla cezalandırmaktır. İşlenen suç öldürme ise suçluyu, maktulü öldürdüğü gibi öldürmek; yaralamaksa yaraladığı gibi yaralamaktır.”¹¹⁶ Kisas demek eşitlik ve müsavat demektir. Hukukta ise cürüm ile onun cezası arasındaki eşitlik hali demektir.¹¹⁷

Cahiliye döneminde bazı müşrik kabileler arasında; savaş, baskın, yağma, intikam alma âdetleri çok yaygın bulunuyor, kabile fertleri dışında kalan insanların hayatlarına değer verilmiyor, bu sebeple güçlü olanlar zayıf olanları eziyor ve katliyordu. Daha vahim olan ise bir şahıs karşılığında birçok şahıs öldürülüyor, özellikle öldürülenin eşraftan olması durumunda, katilin mensup olduğu kabilenin tamamını öldürmeye kastediyorlardı.

Bütün bunları “Hayatı korumanın çaresi öldürmektir” anlayışıyla yapıyor ve intikam duygusuyla hareket ettikleri ve adalete riayet etmedikleri için yaşama hakkını korumak yerine onu ortadan kaldırmış oluyorlardı. Rivayetlere göre bu ayetin sebebi nüzulü de Arapların bu âdet ve tutumlarını İslamiyet’i kabul ettikten sonra da devam ettirmek istemeleridir.

Kisas cezasının kaynağı Kur’an-ı Kerim ve Sünnettir. Yüce Allah, korumayı hedeflediği temel değerlerden biri olan hayatın dokunulmazlığı ile ilgili bir tedbir olarak “kisas” için Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyurmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنثَى بِالْأُنثَى فَمَنْ عَفَى لَهُ
مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبِعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدِّءْ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اعْتَدَى بِكُمْ فَمَنْ عَفَى لَهُ فَلَهُ عَذَابٌ
أَلِيمٌ وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey iman edenler! Öldürmede size kisas farz kılındı: Hür ile hür, köle ile köle ve

¹¹⁴ Bkz. M. Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II, 172-175.

¹¹⁵ Razi, *Muhtar*, 537-538; İsfehani, *Mufredat*, 671. فَارْتَدَّ عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا Kef 64; وَقَالَتْ لِأَخْتِهِ فُصِّيهِ فَبَصُرَتْهُ فَارْتَدَّ عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا Kasas, 11.

¹¹⁶ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 612.

¹¹⁷ M. Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II, 305.

*kadın ile kadın. Öldüren, ölenin kardeşi tarafından bağışlanmışsa, kendisine örfe uymak ve bağışlayana güzellikle diyet ödemek gerekir. Bu, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Bundan sonra tecavüzde bulunana elem verici azap vardır. Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Artık, Allah'a karşı gelmekten sakınırsınız.”*¹¹⁸

1.2.2. Kısas Hususunda İhtilafı Olan Bazı Meseleler

1.2.2.1. Köleye Karşılık Hürün Zimmîye Karşılık Müslümanın Kısası

Hanefi uleması arasında, köleyi öldüren hür insanın ya da zimmîyi öldüren Müslümanın kısasen öldürüleceği hususunda ihtilaf yoktur. Bu konudaki ihtilaflar,

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنثَىٰ بِالْأُنثَىٰ
 “Öldürmede size kısas farz kılındı. Hür ile hür insan, köle ile köle ve kadın ile kadın...”¹¹⁹ ayetinin mensuh olup olmadığı hususundadır.

Ebu Hanife’ye göre

وَكُتِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأَذْنَ بِالْأَذْنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ
 قِصَاصًا

“Tevrat'ta onlara, cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralar kısas yapılacaktır diye yazdık...”¹²⁰ ayeti, yukarıda geçen ayeti neshetmiş ve yalnızca cinsler arasında değil, karşı ve farklı cinsler ve statüler arasında da kısasın uygulanması hükmünü getirmiştir. Bu grubun görüşleri, iki ayet arasında getirdikleri hüküm bakımından çelişki bulunduğu anlayışına dayanmaktadır. Hâlbuki ayetin geliş sebebi göz önüne alındığında getirdiği hükmün, “köleye karşı hür, kadına karşı erkek kısas edilmez” şeklinde değil, “kısas bakımından -kabileleri ve sosyal statüleri ne olursa olsun- hürler, köleler, kadınlar arasında fark yoktur” şeklinde anlaşılması gerekir. Konumuz olan ayet bunu açıklamış, Maide suresi 45. ayeti de cinsler arasında can farkı gözetilmeksizin- kısas uygulanacağını açıklığa kavuşturmuştur; ayetler arasında zıtlık yoktur; bir bütünün kısımlar halinde açıklanması söz konusudur. Ebu Yusuf cinsler arasında kısas yapılacağı hükmüne varırken ayetleri böyle yorumlamış, neshi kabul etmemiştir.¹²¹ Ebu Yusuf bütünlükten hareket ederek her iki ayeti hem aynı cinsin fertleri hem farklı cinslerin ve statülerin fertleri arasında kısas hükmü getiren genel ayetler olarak anlamış ve cinsler arasında kısas yapılacağı hükmüne varırken ayetleri

¹¹⁸ Bakara: 2/178-179.

¹¹⁹ Bakara, 2/178-179.

¹²⁰ Maide 5/45.

¹²¹ Heyet, *Kuran Yolu*, I, 267.

böyle yorumlamakla, neshi kabul etmemiştir.

Hürün köleyi, Müslüman'ın zimmîyi öldürmesi durumunda, cinsler arasında kısas yapılacağı hususunda, yukarıda da belirtildiği gibi Hanefi ulema ittifak halindeyken cumhur, farklı cinsler arasında kısas yapılamayacağını iddia etmiş ve görüşlerini ispatlamak için Kur'an-ı Kerim'den, Hadisten ve aklî yoldan delil getirmişlerdir.¹²² Şimdi bu delillere yakından bakalım:

Cumhurun Delilleri:

- 1) Yüce Allah. “*Ey İman edenler, maktuller hakkında size kısas farz kılındı...*” (Bakara 178) ayetinde, kısasta eşitliği emretmiş, daha sonra “*...cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralar kısas yapılacaktır...*” (Maide, 45) ayetiyle de kısasta eşitliğin nasıl olacağını beyan etmiştir. Hür ile köle, Müslüman ile zimmî arasında eşitlik olmadığından, hür, köle ile Müslüman, zimmi ile kısas gereği öldürülemez.

2) Cumhur, “*Müslüman, kâfirle kısas yapılamaz.*”¹²³ Hadis-i Şerifini delil göstererek kısas yapılamayacağını savunur.

3) Cumhurun Akli Delili: Köle, hürriyetsizliği nedeniyle bir meta (eşya) gibidir. Kâfir ise, küfründen dolayı canlıların en kötüsü mesabesinde. Dolayısıyla bir meta gibi olan ve canlıların en kötüsü sayılan kâfirler, hür ve Müslümanlara denk sayılamazlar.¹²⁴

Hanefi uleması ise hürün köleyi, Müslüman'ın zimmîyi öldürmesi durumunda, hür ve Müslüman olana, işlediği suçtan ötürü kısas gerekeceğini savunmuş ve delil olarak da aşağıda sıralayacağımız maddeleri göstermişlerdir.

Hanefi Ulemanın Delilleri:

- 1) “*Ey iman edenler, maktuller hakkında size kısas farz kılındı...*” (Bakara, 178) ayeti umum ifade eder. Bunun için de hür, köle, Müslüman ve zimmî bütün katilleri kapsar. Ayetin devamında gelen “Hür, hür ile köle, köle ile...” ifadesi ise, cahiliye devrinde Arapların bir hür karşılığı, birkaç hürü, bir köle karşılığı, bir hürü, bir dişi karşılığında da bir hür erkeği haddi aşarak öldürmeleri sebebiyledir. Hadlerini aşan Arapların bu zulümlerini ortadan kaldırmak için Yüce Allah kısasın yalnızca katile uygulanacağını tekitle beyan etmiştir.

¹²² Sabuni, *Revaiu'l- Beyan*, I, 174.

¹²³ Buhari, *Diyat*, 87.

¹²⁴ İbn Kesir, *Muhtasarı Tefsiri İbni Kesir*, I, 520-521; Sabuni, *Revaiu'l- Beyan*, I, 174.

2) “*Tevrat’ta onlara cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe dişle ve yaralara kısas yazdık.*”¹²⁵ ayeti, öldürenlerin kısasını gerekli gördüğünden umumi bir ifadedir. Bu ayetin eski ümmetlerin şeriatlarında var olan, kısas hakkındaki bir hüküm olduğunu ve Müslümanlar için bir hüküm ifade etmediğini iddia edebilmek için eski ümmetlerin şeriatlarını nesheden bir ayet veya mütevatir bir hadis bulunması gerekir. Aksi takdirde, İslam Hükümlerinden sayılır.

3) “*Allah’ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Haksız yere öldürülenin velisine bir yetki tanımışsınızdır.*” (İsra, 33) ayeti, zulüm yapılarak öldürülen köle, hür Müslüman ve zimmîlerin hepsini kapsamına almış, velilerine velayet (kısas) hakkı tanımıştır.

4) Hz. Peygamber’in “*Kim, kölesini öldürürse, onu öldürürüz. Kim kölesinin burnunu keserse, onun burnunu keseriz. Kim, kölesini hadımlaştırırsa onu hadımlaştırırız.*”¹²⁶ hadisi, hürün köleyi öldürmesi durumunda onun da öldürüleceğine delildir.

5) Zimmi malı çalan bir Müslüman’ın, hırsızlığından dolayı kolu kesildiğine göre, bir Müslüman’ın, bir zimmiyi öldürmesi durumunda kısas yapılması farz olur. Zira kana hürmet etmek, mala saygı göstermekten daha mühimdir.¹²⁷

Özetle her iki gurup arasındaki ihtilafın sebebi, Hanefi Ulemanın kısas ayetini “*Ey iman edenler, maktuller hakkında size kısas farz kılındı.*” İfadesinden ibaret görmesi; cumhurun ise ayetin sonrasında gelen “*...Hür ile hür, köle ile köle ve kadın ile kadın kısas olunur ...*” ifadesinin, ayeti tamamlamakla birlikte tefsir ettiğini, aksi halde ayetin başlangıç kısmını anlamamanın güç olacağını iddia etmesinden kaynaklanmaktadır.

1.2.2.2. Baba ile Oğul Arasında Kısas

Babanın oğlunu öldürmesi durumunda babaya kısas uygulanıp uygulanmayacağına dair ulema arasında ihtilaf vardır. Cumhur, (Şafii, Hanbelî, Hanefi) bu hususta “Oğlunu öldüren babaya, kısas yapılmaz” Hadisini delil göstermiş ve oğlundan dolayı babaya kısas uygulanmayacağını savunmuştur. Cumhurun delil olarak gösterdiği bu hadis, sahih olmamakla beraber, Hz. Ömer’in bu konudaki uygulamasından ibarettir.¹²⁸

¹²⁵ Maide, 5/45

¹²⁶ Ebu Davud, *Diyat*, 7; Tirmizi, *Diyat*, 17.

¹²⁷ Sabuni, *Revaiu’l- Beyan*, I, 176-180.

¹²⁸ Kâsâni, *Bedai’*, VII, 235; Sabuni, *Revaiu’l- Beyan*, I, 180.

Hız. Ömer oğlunu öldüren baba hakkında, ağırlaştırılmış diyet hükmü vermiş, sahabelerden hiçbiri, Hız. Ömer'in bu uygulamasına muhalefet etmemiştir. Onun bu icrası, bahsi geçen hadisi, manen mütevatir kılmaktadır.¹²⁹ Diğer fukaha da bu meseleyi bütün haller hakkında geçerli mutlak bir mesele olarak kabul etmiş ve “*Baba oğlu sebebiyle öldürülmez.*” demişlerdir.¹³⁰

İmam Malik ise bu meseleyi etraflı ve muhkem bir şekilde ele alarak babanın oğlunu öldürmesi durumunda, babalık şefkatini göz ardı etmeden hüküm vermiştir. İmam Malik'e göre, kasten öldürmeye mani olan babalık şefkati, öldürmenin kasıtlı olmuş olabileceği kanaatine engel bir şüphedir ve şüphe kisası düşürür. Fakat bir babanın oğluna işkence etmek suretiyle, kasten, ölüme terk ederek oğlunu öldürmesi, kisası gerektiren bir durumdur.

Tercih edilen görüş, babalık şefkatinin kasten öldürmeye mani olması sebebiyle cumhurun görüşüdür. Evladın babayı öldürmesi durumunda ise evlada kisas uygulanır.¹³¹

1.2.2.3. Bir Kişiye Karşılık Topluluğa Kisas

Bir cinayetin münferiden işlenmesi hususunda katile verilecek cezanın kisas olduğuunda ihtilaf yoktur. Fakat fakihler, cinayetin ortak işlenmesi hususunda farklı görüşler beyan etmişlerdir.

Ulemanın ihtilaf ettiği nokta, bir kişiye birden fazla insanın öldürmesi durumunda, o insanların hepsinin yahut kişinin, bir toplumun tamamının iştirakiyle öldürülmesi durumunda, toplumun tamamının kisas ediliş edilmeyeceği hususundadır. Bu konuda Cumhurun görüşü, bir adamı öldüren topluluğun tüm fertlerine kisas uygulanamayacağı yönündedir. Zahiri mezhebi âlimleri ile Ahmed b. Hanbel'den gelen bir rivayet ise, bir adamı öldüren toplumun tüm fertlerine kisas uygulanmayacağı şekindedir.¹³²

1.2.3. Kisas Uygulama Yetkisi

Kisas cezasının uygulanması da cezanın konuluş amacına uygun olmalı ve adaletle icra edilmelidir. Bu sebepten cezanın icra edilmesi mağdurların yani

¹²⁹ Sabuni, *Revaiu'l- Beyan*, I, 180.

¹³⁰ Kâsâni, *Bedai'*, VII, 235.

¹³¹ Kâsâni, *Bedai'*, VII, 235.

¹³² Geniş bilgi için bkz. M. Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II, 332; el-Avva, age., 245.

maktullerin yakınlarının keyfi ve acımasız uygulamalarına imkân vermeyecek şekilde icra edilmelidir. İslam Dini, bu hususta kan davasına dönüşerek intikam duygularının önüne geçmek için kısas cezasının icra yetkisini İslam Devlet Başkanına vermiştir. Dolayısıyla İnsanların birbirlerine kısas uygulama yetkileri yoktur. Bu yetki ya İslam Devlet Başkanının veya onun bu iş için tayin ettiği kimseye aittir.¹³³

1.2.4. Kısasta Hayat Olması

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki sakınırsınız.”¹³⁴

Bu ayetle kısasın bizzat kendisinin hayat olduğu kastedilmemektedir. Hayat kısasın icrasından sonra vuku bulmaktadır. Nitekim Cahiliye döneminde güçlü bir kabileden bir kadının öldürülmesi durumunda asıl katil yerine karşı taraftan bir erkek ve köle karşılığında da hür bir kimse öldürülmekte, böylece karşılıklı intikam alma savaşları devam edip gitmekteydi. Kısas hükmü geldikten sonra sadece katile ceza verilmeye başlandı ve böylece intikam almalar sona erdi.

Kısas cezasının caydırıcılığı, cinayet işleyecek olan kişinin bu suçu işlemesine engel olarak hem öldüreceği kişinin hayatta kalmasını sağlamakta hem de kendisinin kısasen öldürülmesini engellemiş olmaktadır. Bu ikisinin hayatta kalmasının dışında onlara yardımcı olacak kimselerin hayatta kalmaları da söz konusudur. Zira öldürme sebebiyle meydana gelen fitne büyümekte, böylece bu fitne birçok insanın öldürülmesine kadar varan çekişmelere yol açmaktadır. Kısas hükmünün uygulanması durumunda bütün bunlar meydana gelmez ve böylece kısasın uygulanması hayata vesile olur.¹³⁵

1.2.5. Yaralamalarda Kısas

İslam Hukuku, ceza bakımından öldürme ve yaralamayı aynı doğrultuda ele almaktadır. Zira öldürme ve yaralama suçları aynı türden ve aynı faktörle meydana gelen suçlardır. Bazı yaralamalar ölümle sonuçlanırken, bazıları ölümle sonuçlanmayabilir. Her ikisi aynı türden suçlar olduğuna göre, cezalarının da aynı türden olması gerekir ve İslam Hukuku'na göre bu, kısastır.¹³⁶

¹³³ Vehbe ez-Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir* (terc: Hamdi Arslan, Hamdi Efe, Beşir Eryarsoy, İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız) Risale Yayınları, İstanbul, 2005, I, 390.

¹³⁴ Bakara, 2/179.

¹³⁵ Fahrüddin er-Razi, *Tefsir-i Kebir*, IV, 284-285.

¹³⁶ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 613-614; M. Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II, 343-344; el-Avva, age., 244.

1.2.6. Suçluyu Af Yetkisi

İslam hukukunda genellikle mağdurun suçluyu tümünden affetme yetkisi yoktur. Böyle bir yetki istisnai olarak kısas ve diyet cezalarını affetme hususunda verilmiştir. Bunun dışında hiçbir suça tatbik edilmez. Çünkü bu suçlar, tecavüze uğrayan kişinin şahsıyla alakalıdır ve toplum güvenliğinden ziyade suçlunun kendi şahsıyla alakalıdır. Kasıtlı öldürme ve yaralama hallerinde uygulanacak ceza, kısastır. Kısasın imkânsız olduğu veya af ile düştüğü durumlarda kısas yerine geçen cezalar vardır. Bunlar bedel cezalar olan diyet ve ta'zirdir.¹³⁷ Bu cezalar farklı bir başlık altında incelenecektir.

1.2.7. Kısasta Hikmet

Ayeti kerimede de “ceza”ya “kısas” denmektedir. Çünkü kısas işlenen cürümle bunun cezası arasındaki eşitlik anlamına gelmektedir. İşte bu, adaletin zirvesi demektir. Çünkü verilen ceza yapılan fiile eşit olduğu zaman adaletin ta kendisi, özü uygulanmış olur. Kısasta suçun ve suçlunun peşi bırakılmaz takip edilir ve cürüm ortadan kaldırılır. Cürmün kökünün kazınması ise toplum içerisinde ıslahın ta kendisidir.¹³⁸

Yüce Allah koymuş olduğu bu ceza ile İslam Hukukunun ceza hususunda ne kadar mutedil, adaletli, eşitliği gözetir olduğunu göstermektedir. Nitekim Hıristiyanlıkta, katillerin affedilmeleri bir vecibe gibi iken, Yahudilerde katillerin affi mümkün olmamakta ve mutlaka katledilmeleri gerekmektedir. Cahiliye döneminde ise bazı müşrik kabilelerde, adalet ilkesi gözetilmeksizin, bir şahıs karşılığında birçok şahıs öldürülmekte, öldürülenin eşraftan olması durumunda ise, katilin mensup olduğu kabilenin tamamı öldürülmek istenmekteydi. Bütün bu uygulamalara karşılık İslam Dini suçluyu işlediği suçun misliyle cezalandıran kısas cezasını koymuş ve böylece emniyet ve nizamın sağlanmasında en etkili yöntemi uygulamıştır.¹³⁹

İnsanoğlunu, öldürmeye veya yaralamaya sevk eden faktör, genellikle üstünlük ve galibiyet arzusudur. Fakat insanoğlunun, bugünkü galibiyetin yarın mağlubiyete sebebiyet vereceğini, yani işlediği suçun misliyle cezalandırılacağını bilmesi, onu galibiyet elde etmek için suç işleme yoluna başvurmaktan alıkoyar. Bu sebepten İslam Hukuku, kısas cezasını koyarken insanoğlunun tabiatındaki suç işleme olgusunu dikkate almış, suça sevk eden her psikolojik faktörü, suçu önleyen aksi bir psikolojik faktörle

¹³⁷ Udeh, age., II, 614.

¹³⁸ M. Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II, 305; geniş için bkz. age, II, 305-315.

¹³⁹ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 614.

karşılamiştir.¹⁴⁰

1.3.İslam Hukukunda Diyet Cezası

Diyet, lügatte *kan bedeli* manasına gelir. İstılahi manası ise, mağdurun kendisine veya varislerine tazminat mahiyetinde ödenmesi gereken maldır. Başka bir tanımla diyet, bir cinayet sonrasında suçlunun, maktulün nefesine bedel olarak, yaralama suçlarında ise yaralanan veya zayi olan uzva bedel olarak suçlunun ödemekle yükümlü olduğu maldır.¹⁴¹

Bu mal maktulün ailesine verilen belli cins ve sayıdaki hayvan veya aynı değerde mal ve paradır; yani bir nevi tazminattır, kan bedelidir.

1.3.1. Diyet Çeşitleri

Hanefi literatüründe diyet cezaları, kasta benzer öldürmenin diyeti ve hata ile öldürmenin diyeti olmak üzere iki çeşittir.

1.3.1.1. Kasta benzer öldürmenin Diyeti

Bu diyete fıkıh literatüründe *ağırlaştırılmış diyet* ya da *diyete muğallaza* da denilmektedir.

Kasta benzer öldürme, sopa, kırbaç, taş veya elle yahut da bunların dışında ölüme sebep olan bir vasıtayla, kasıtlı olarak vurmak suretiyle öldürmektir. Bu öldürme Şafiilerce “Fiilde kasıt, öldürmede hata olan fiildir” şeklinde tarif edilir. Yani, öldürme kastı güdülmediği halde, sonu öldürmeyle biten fiillerdir.

Tariften de anlaşılacağı gibi kişinin alacağı ceza, suçu ne tür bir aletle işlediğine bağlıdır. Suçlunun öldürücü nitelikte bir alet kullanmış olması, öldürmede kasıt hükmünün verilmesine sebep olur. Fakat öldürücü olmayan bir aletle başkasını döven kişinin hükmü ise, kişiyi vurmaya kastetmiş olması bakımından kasta, öldürücü olmayan bir alet kullanmış olması bakımından da hataya benzemektedir.

O halde kasıtlı öldürmeyle kasta benzer öldürme arasındaki fark; suçlunun niyetidir. Suçlunun niyetinin delili ise, suçu işlerken kullandığı alettir. Binaenaleyh, her

¹⁴⁰ M. Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, II, 305-315; Udeh, age., II, 614-615.

¹⁴¹ Bilmen, age, III, 47.

iki öldürme fiili arasında çok yakın benzerlikler bulunmaktadır. Bu yüzden birisine kasıtlı öldürme adı verilirken, diğerine kasta benzer öldürme adı verilmektedir.¹⁴²

Kasta benzer öldürme hataen öldürmeye nispetle daha ağır bir suçtur ve cezası da daha ağır olmak zorundadır. Bu sebepten kasta benzer öldürmenin cezası, ağırlaştırılmış bir ceza olarak, -kırk tanesinin, karnında yavru olmak üzere- yüz devedir.

Kasta benzer öldürmenin cezasının kaynağı sünnettir. Bu hususta Allah Resülü şöyle buyurmuştur: “*Kasta benzer öldürmenin diyeti ağırlaştırılmış diyetdir.*”¹⁴³ “*Dikkat edin! Kasta benzer bir hata ile öldürülen, kamçı ve sopa ile öldürülendir. Bu çeşit öldürmede, yüz deve (diyet) vardır.*”¹⁴⁴

1.3.1.2. Hataen Öldürmenin Diyeti (Diyet-i Kamile)

Kur’an-ı Kerim’in birçok ayetinde mü’minler arasındaki ilişkilerden bahsedilmiş ve bu ilişkinin ancak bir kardeşlik ilişkisi olacağı hadislerle de teyit edilmiştir. Bu sebepten Yüce Allah hataen öldürmelere karşılık verilecek cezaları beyan ettiği ayette, bir mü’minin başka bir mü’mini kasten öldürmesinin düşünülemeyeceğini, hiçbir müminin böyle bir cinayete hakkının olmadığını vurgulayarak giriş yapmış ve şöyle buyurmuştur:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ
إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ
فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا
حَكِيمًا

“*Bir müminin diğer mümini yanlışlık dışında öldürmesi asla caiz değildir. Bir mümini yanlışlıkla öldürenin, bir mümin köleyi azat etmesi ve öldürülenin ailesi bağışlamadıkça, ona diyet ödemesi gerekir. Eğer o mümin, size düşman bir topluluktan ise mümin bir köleyi azat etmek gerekir. Şayet aranızda anlaşma olan bir millettense, ailesine diyet ödemek ve mümin bir köleyi azat etmek gerekir. Bulamayana, Allah tarafından tövbesinin kabulü için, ardı ardına iki ay oruç tutmak gerekir. Allah bilendir. Hâkim’dir.*”¹⁴⁵

Hata, kişinin dikkatsizliği sonucu gerçekleşen fiillerdir. İnsanoğlu bütün fiillerinden sorumlu olduğu gibi hataen yapmış olduğu fiillerinden de sorumludur.

¹⁴² Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 285.

¹⁴³ Ebu Davud, *Diyat*, 18, no: 3956.

¹⁴⁴ Ebu Davud, *Diyat*, 18, no: 4185.

¹⁴⁵ Nisa, 4/92.

Nitekim kişi hata yapmayı tedbir almak suretiyle engelleyebilir. Bu hata sebebiyle bir Müslüman'ın mağdur olması yahut hayatını kaybetmesi durumunda İslam Dini, mağdur ve yakınlarının haklarını koruyacak hükümler koyarak suçluyu cezalandırmak için bir takım tedbirler almıştır. Yüce Allah, mevzuumuz olan ayette hataen adam öldürmede muhtemel durumlar için dört hüküm vazetmiştir.

- 1) Ailesi mü'min olan şahsın öldürülmesi hali
- 2) Ailesi gayrı müslim ve islam düşmanı olan şahsın öldürülmesi hali
- 3) Ailesi gayrı müslim ve müslümanlarla anlaşmalı olan şahsın öldürülmesi hali
- 4) Katilin diyet ödeyebilecek maddi imkânının olmaması hali

1.3.1.2.1. Ailesi Mü'min Olan Şahsın Öldürülmesi Hali

Bir Mü'minin başka bir Mü'mini hata sonucu öldürmesinin iki cezası vardır. Biri bir mü'min köleyi azat etmek üzere katilin kendisine verilmiş olan kefarete cezasıdır. Bir diğeri ise katilin akrabalarına verilen diyet cezasıdır ve bu ayet-i kerimede "sadaka" olarak ifade edilir.

Affetmenin sadaka olarak ifade edilmesi, affın ne kadar faziletli bir şey olduğuna dikkat çekmek içindir. Ayette dikkat çeken bir başka husus ise hataen öldürülen adamın yakınlarının, katili affetmelerinin mümkün olduğu ifade edilerek onları zımnen diyeti almamaya teşvik etmesi ve böylece Mü'minlere yardımlaşma, bağışlama gibi güzel ahlakı öğütlemekte olmasıdır.¹⁴⁶

Mağdurların katili affetmemeleri halinde ödeyecekleri diyetin ne olduğunu tefsir eden ise Allah Resulu'nden rivayet edilen hadis-i şeriflerdir. Hz. Peygamber bu hususta şöyle buyurmuştur: "*Hataen öldürme halinde ise diyet yirmi hikka yirmi cez'a yirmi binti mahad, yirmi binti lebun ve yirmi benu mahaddir.*"¹⁴⁷

¹⁴⁶ Sabuni, *Revaiu'l-Beyan*, I, 174.

¹⁴⁷ Ebû Davud, *Diyyat*, 18, 269, Nesâî, *Kıyas*, II, 247, Hadiste geçen beş çeşit deve, beş çeşitten olmak üzere yüz devedir. Bunların yirmisi ikinci yaşındaki, yirmisi üçüncü yaşındaki dişi, yirmisi ikinci yaşındaki erkek, yirmisi dördüncü yaşındaki ve yirmisi de beşinci yaşındaki dişi develerdir. a) Yirmi adet bint-i mehaz (iki yaşına girmiş dişi deve). b) Yirmi adet ibn-i mehaz (iki yaşına girmiş erkek deve). c) Yirmi adet bint-i lebûn (üç yaşına girmiş dişi deve). d) Yirmi adet hikka (dört yaşına girmiş dişi deve). e) Yirmi adet cezea (beş yaşına girmiş dişi deve). Ayrıca; Hikka: Dört yaşına basmış dişi deve; Cez'a: Deveden dördünü bitirmiş 5 yaşına basmış, at ve sığırdan ikisini bitirmiş, üçüne girmiş, koyundan sekiz veya dokuz aylık, keçiden bir yaşında olan hayvan demektir.

1.3.1.2.2. Ailesi Gayrı Müslim ve İslam Düşmanı Olan Şahsın Öldürülmesi

Hali

Maktulün ailesinin İslam düşmanı olması durumunda, suçluya diyet cezası verilmez. Bu durumda suçluya verilecek ceza, sadece kefarettir. Gayrı Müslim aileye yahut devlete böyle bir diyetin ödenmeme sebebi, İslam düşmanı olan aile veya devletin Müslüman servetiyle, Müslüman aleyhine hareket etmesine sebebiyet vermiş olmamaktır. Dolayısıyla böyle bir durumda suçluya verilecek ceza, kefarettir üzere köle azat etmektir.¹⁴⁸

1.3.1.2.3. Gayrı Müslim ve Müslümanlarla Anlaşmalı Olan Şahsın Öldürülmesi

Ailesi Müslümanlarla anlaşmalı Gayrı Müslimlerden olan şahsın hata ile öldürülmesi durumunda cinayet işleyen mü'min, maktulün ailesine diyet ödemekle birlikte kefarettir cezasına çaptırılır. Yani hüküm birinci durumda olduğu gibidir. Bazı müfessirler ayette aile için kullanılan "ehl" kavramını Müslüman olarak anlamış ve gayrı müslimlere diyet verilmeyeceğini iddia etmişlerdir. Cumhuriyet ulema ise Müslüman birinin hata ile zimmîyi öldürmesi durumunda Hz. Peygamber'in Hadis-i Şerifini delil alarak zimmînin durumunun Müslüman'ın durumuyla aynı olduğunu savunmuşlardır.¹⁴⁹

1.3.1.2.4. Katilin Diyet Ödeyebilecek Maddi İmkânının Olmaması Hali

Yüce Allah tüm insanlığı öldürmek kadar büyük bir suçu her halükarda cezalandırmış; bu sebepten hata sonucu da olsa bir Mü'minin ölümüne sebebiyet veren fakat maddi imkânı olmayanlar için de bir ceza tahsis etmiştir. Böyle bir durumda suçlunun cezası, kefarettir üzere iki ay ardı ardına oruç tutmaktır.¹⁵⁰

1.3.2. Diyet Olarak Ödenebilecek Mallar

Diyet olabilecek mallar, işlenen suçun türüne göre farklılık arz eder. Öldürmenin kasta benzer olması durumunda diyet olarak ödenecek mal sadece devedir. Başka mallardan diyet olmaz. Zira diyet-i muğallazanın deveden başka bir şey ile ödeneceğine

¹⁴⁸ Heyet, *Kuran Yolu*, II, 116-117.

¹⁴⁹ Muhammed b. El-Hasan eş-Şeybani, *el-Hucce ala Ehli'l-Medine*, Alemu'l-Kutub, Beyrut, 1965, IV, 351-354; Heyet, *Kuran Yolu*, II, 117.

¹⁵⁰ İbn Kesir, *Tefsir*, I, 422.

dair bir nass bulunmamaktadır.¹⁵¹ Ayrıca bu diyet diyet-i muğallaza olmakla ağırlaştırılmış bir diyettir ve amacı suçluya ağır bir ceza yüklemektir. Bu sebepten başka cinsten bir mal ile ödenmesi mümkün değildir.

Hataen öldürme durumunda ise diyetin deveden başka bir malla ödenmesi mümkündür. Ödenecek malın cinsini ve miktarını belirleyen ise hadistir. Merrar b. Harise bu hususta Hz. Peygamber'in eli kesilen biri için suçlunun beş bin dirhem ödemesine hükmettiğini bildirmiştir. Hz. Ömer'in ise öldürülenler için kan bedeli olarak on bin dirhem ya da bin dinara hükmettiği rivayet edilmiştir. Bu rivayetler baz alınarak diyetin altın, gümüş, para ve başka cins mallar ile de ödenebileceğine hükmedilmiştir.¹⁵²

Görüldüğü üzere diyet ile tazminat arasında birtakım benzerlikler vardır. Fakat bu benzerlikler sebebiyle diyetin tazminatla aynı telakki edilmemesi gerekir. Diyet, hükmü fertlerin talebine bağlı olmayan cinai bir ceza olmakla beraber, diyeti tamamen bir ceza olarak değerlendirmek de doğru değildir. Çünkü o tecavüze uğrayana ödenen bir maldır. Dolayısıyla diyetin hem ceza hem de tazminat olduğunu söylemek en doğrusu olacaktır.

Diyet bir cezadır, çünkü suça mukabil konmuştur. Mağdurun cezadan vazgeçmesi durumunda, suçlunun, durumuna uygun bir taz'ir cezasıyla cezalandırılması caiz olur. Suçlunun mağdurun talebine bakılmaksızın cezalandırılması yani mağdurun diyetten vazgeçmesi durumunda suçluya ta'zir cezasının verilmesi diyetin bir ceza olduğunu göstermektedir. Öte yandan diyet bir tazminattır. Zira tecavüze uğrayanın ondan vazgeçmesi durumunda diyet hükmünün verilmesi caiz olmaz.¹⁵³

Diyet, sınırlı cezadır. Hâkimin bu cezayı artırma veya eksiltme yahut miktarını değiştirme yetkisi yoktur. Diyetin miktarı, ancak hata ve kasta benzerlik halinde yaralamalarda ise yaranın çeşidine ve derinliğine göre değişmektedir. Ancak her suç ve durum için miktarı belirlenmiştir. Küçüğün diyeti büyüğün diyeti gibidir. Zayıfın diyeti kuvvetlinin diyeti gibidir. Üst tabakadan birisiyle alt tabakadan birisinin diyeti aynıdır. Hâkimin diyetiyle mahkûmun diyeti aynıdır. Ayrıca ittifakla kabul edilmiştir ki erkeğin diyeti öldürme halinde kadının diyetinin iki katıdır. Yani kadının diyeti, erkeğin diyetinin yarısıdır.¹⁵⁴

¹⁵¹ Mavsili, *el-İhtiyar*, V, 35.

¹⁵² Mavsili, *el-İhtiyar*, V, 36-37; Razi, age., VIII, 247-248; İbn Rüşd, age., II, 347.

¹⁵³ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 285-286.

¹⁵⁴ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 286.

1.3.3. Diyeti Ödemekle Yükümlü Olanlar

Kasıtlı işlenen cinayetlerde diyet, suçlunun malından ödenir. Bu hususta kastın cana yahut başka bir şeye yönelik olması sonucu değiştirmez. Ancak İmam Malik bu hususta farklı bir görüş beyan etmiş, suçun nefsi müdafaa sonucu işlenmiş olması durumunu istisna kabul ederek bu durumda suçlunun akilesi (baba tarafından akrabaları)nin diyetin üçte birini ödeyeceğini savunmuştur. Ancak akilenin diyetle yükümlü olmaları için suçun, suçlunun itirafıyla sabit olmaması gerekir.

Bir başka ihtilaf konusu da, suçlunun küçük veya deli olması durumunda diyeti kimin ödeyeceği meselesidir. İmam Malik, Ahmet İbn Hanbel ve Ebu Hanife, küçük ve delinin vacip olan diyetini -suçu kasten işlemiş de olsa- suçlunun baba tarafından akrabalarının yükleneyeceği görüşündedirler. Onlara göre; küçüğün ve delinin kastı, kasıt değil, hatadır.

Şafii mezhebine göre ise küçüğün ve delinin kastı akıllı ve baliğ olan birisinin kastı gibi kasıttır.¹⁵⁵ Dolayısıyla onların diyetleri kendi mallarından ödenir. Diyet ödenirken her ferdin yükleneceği miktar konusunda fukaha muhtelif görüşler beyan etmiştir. Cumhur, diyetin akilenin maddi durumuna göre hakim tarafından tayin edileceğini savunurken; Ebu Hanife zengin olan ile durumu vasat olanın arasında fark gözetmez ve bir fertten alınan miktarın dört veya üç dirhemi geçmemesi gerektiğini savunur.¹⁵⁶

Kadın, çocuk ve gayrı akıla diyet yüklenmez; fakat kendileri suçlu olduğu takdirde onlardan diyet alınır.

Suçlunun baba tarafından hiçbir akrabasının bulunmaması yahut fakir olmaları ve diyetin tamamını yüklenecek durumda olmamaları halinde ne yapılacağı konusunda iki farklı görüş vardır. Bir görüşe göre böyle bir durumda diyet, beytül maldan ödenir. Bu görüş Maliki ve Şafii mezhebinin görüşü olup, Ebu Hanife ve Ahmet İbn Hanbel mezhebinde de zahir olan görüştür. İkinci görüş ise diyetin katilin malından verilmesini gerekli bulur. Çünkü asıl olan katilin diyetten sorumlu olmasıdır. Baba tarafından akrabaların bulunmaması halinde mesele aslına raci olur ve katil tarafından ödenmesi gerekir. Bu görüş, İmam Azam Ebu Hanife'den, İmam Muhammed'in rivayet ettiği görüştür. Hanbelî fakihleri de bu görüşü kabul ederler

¹⁵⁵ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 286.

¹⁵⁶ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 287.

1.3.4. Diyeti Baba Tarafından Akrabaların Yüklenmelerinin Nedeni

Suçlunun akilesini diyet cezasını ödemekle yükümlü tutmak, suçlu dışındakileri suçun neticelerine katlanmak zorunda bırakmak demek olur ki bu İslam Hukukundaki “Hiç kimse başkasının yükünü yüklenmez” genel kaidesinin bir istisnasıdır. Bu istisnayı gerektiren husus, suçluların ve suça maruz olanların şartlarıdır. Adalet ve eşitliğin gerçekleştirilmesi için bu istisnai hüküm kabul edilmiş ve böylece hakların teminat altına alınması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu istisnai hükme aşağıda sayacağımız noktalar delil olarak gösterilebilir:

- 1) Diyetlerin ödenmesi hususunda her suçlunun, suçunu yükleneyeceği, genel prensibini kabul edecek olursak, ceza ancak zenginlere uygulanabilir. Sayıları çok olan fakirlere ise cezanın tatbiki mümkün olmaz. Buna bağlı olarak suçlu zengin olduğu takdirde suça maruz olan diyet elde edebilecekken; suçlunun fakir olması durumunda ise mağdur olanlar hiçbir şey talep edemeyerek daha çok mağdur duruma düşeceklerdir. Böylece suçlular arasında bir farklılık söz konusu olduğu gibi, suça maruz kalanlar arasında da bir farklılık bahis mevzuu olur ki bu eşitliğe ters düşer. Bu sebepten “*Hiç kimse başkasının yükünü yüklenmez*” genel kaidesinde istisnaya gidilerek adalet ve eşitlik sağlanmaya çalışılmıştır.
- 2) Diyet, suçlu için bir ceza iken mağdurun ya da velisinin mali bir hakkıdır. Umumi kaidenin kabul edilmesi ve sadece suçlunun diyeti ödemekle yükümlü tutulması durumunda tecavüze uğrayanların birçoğunun diyet elde etmeleri mümkün olmaz. Çünkü genellikle diyet miktarı suçlu olan şahsın servetinden fazlasına tekabül etmektedir. Dolayısıyla suçlunun yüz deve olan kamil diyeti ödeyememesi durumunda mağdur ve mağdur yakınlarının mağduriyetleri giderilmemiş olmakla büyük bir adaletsizlik söz konusu olur. Bu sebepten genel hükümden istisna olarak kaidenin terki, mağdur haklarının bir teminatı sayılmıştır.
- 3) Baba tarafında akrabaların ödemekle yükümlü oldukları diyet hata sonucu ve kasta benzer suçlardır. Kasta benzer suç, hataya mülhak olduğu gibi hataen işlenen suçların esası, ihmal ve ihtiyatsızlıktır. İhmal ve ihtiyatsızlığın sebebi ise genellikle eğitimsizliktir. Ferdin eğitiminden sorumlu olanlar ise ona kan bağı ile bağlı bulunanlardır. Dolayısıyla toplumdaki ihmallerin ve buna bağlı olarak işlenen suçların sorumluları ailelerdir. Nitekim fertler aileden etkilenmekte ve

davranışları genellikle ailede şekillenmektedir. Bu sebepten aileler eğitmekle yükümlü oldukları fertlerin işlemiş oldukları cezadan payına düşeni ödemek zorundadırlar.

4) Aile ve toplum düzeni tabiatı itibariyle dayanışma ve yardımlaşma esasına dayanır. Bir aileye mensup olan fertlerin ailesine yardım etmesi ve destek olması görevidir. Aile olmak bunu gerektirir. Zira diyeti akilesi tarafından ödenen bir suçlu başka bir zaman akrabaları arasından bir suçlunun diyetini ödemek durumundadır. Bu kaide toplumun bütün fertleri için de geçerlidir. Hataen işlenen suçların oranı çok fazladır. Nitekim her insan hata edebilir ve bugün başkasının işlediği bir suçun sorumluluğunu yüklenen şahıs yarın bir hata işleyebilir. Dolayısıyla bu sorumluluk yarın başkasına yüklenecektir. Böylece toplumun hatasının neticesini önce baba tarafından akrabaların, sonra bütünüyle toplumun yüklenmesi tam bir dayanışmayı gerçekleştirir.

İslam hukukundaki bu hüküm kimsenin başka birisinin işlediğinden sorumlu tutulamayacağı kaidenin yegâne istisnasıdır. İslam hukuku bu istisnai hükmü kabul etmekle rahmet, eşitlik ve adaleti gerçekleştirmeyi amaçlamış ve böylece hakların korunmasını teminat altına alarak kanların heder edilmesini önlemiştir.¹⁵⁷

1.3.5. Diyeti Affetmek

Diyet, maktulün velilerine Allah-u Teâlâ tarafından mağduriyetlerinin giderilmesi için bir hak olarak verilmiştir. Yüce Allah mağdurlara böyle bir hak verdiği gibi, diyetten vazgeçme ve suçu affetme hakkı da vermiştir. Böylece veliler, diledikleri takdirde diyetin tamamını ya da bir kısmını affetme yetkisini elde etmişlerdir.

Diyet cezasının vaz'edilmesinden maksat kalplerdeki kin ve nefretin giderilmesidir. Nitekim yakınını kaybeden şahıs dökülen kana bir bedel olarak diyet aldığı takdirde kalbindeki kin azalmakla intikam duygusu hafifleyecek ve böylece kan davasının önüne geçilmiş olunacaktır. Nefret duygusunun önüne geçecek diyet cezası, affedilmekle daha büyük menfaatlere vesile olacaktır. Zira hak sahibinin hakkından vazgeçmesi, iki taraf arasındaki ilişkilerin müspet yönde devamı için önemlidir.

¹⁵⁷ Abdulvehhab b. Ali es-Salebi, *et-Telkin fi Fikhi'l-Maliki*, el-Mektebetu't- Ticariyye, Mekke, 1415, II, 473 vd; Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 287.

1.4. İslam Hukukunda Ta'zîr Cezaları

1.4.1. Ta'zir'in Tanımı

Tazir lügatte, saygıyla karışık yardım, had dışı tedib amaçlı dövmek, çevirmek, te'dip, ta'zim, yardım, horlama anlamlarına gelir.¹⁵⁸ İslam ceza hukuku ıstılahında ise, hakkında had ya da kefaret tayin edilmemiş suçlarda Allah ve kul hakkı olarak icrası gerekli bulunan fakat miktarı ve keyfiyeti naslarla tespit edilmemiş olan cezalara denir.¹⁵⁹

Naslar tarafından ceza miktarı belirlenen suçlar için nasların tespit ettiği ceza uygulanır. İslam dininin haram saydığı fiiller ve naslarla tayin edilmiş miktarı belli cezalar incelendiğinde, kasten öldürme fiili dışında bedene karşı işlenen suçlar için mali cezalar belirlendiği görülür. Naslarla tayin edilen bu mali cezaların miktarı da yine naslarda belirtilmiştir. Naslarda belirtilmeyen birtakım cezaların miktarını belirlemek ise hâkimin görevidir. İşte hakkında belli bir ceza tespit edilmeyip hâkimin takdirine bırakılan cezalar için “*tazir*” ifadesi kullanılmıştır.¹⁶⁰

1.4.2. Ta'zir Cezasının Şer'i Dayanağı

İslam hukuku, umumun menfaatini ilgilendiren ve hakkında önceden hüküm bulunmayan konularda birtakım hükümler koyarak, toplum nizamını sağlamaya çalışmıştır. Sosyal bir zaruret olarak konulan bu cezalar, İslam hukukunun ana ilkelerinden teşekkül etmiştir.¹⁶¹ Kitap ve sünnetle belirlenen bu ilkeler hükümlerin belirlenmesinde dayanak olurken Ta'zir cezalarında dayanağımız Hz. Peygamber'in uygulamalarıdır. Zira Hz. Peygamber toplum nizamını korumak, umumun menfaatini muhafaza etmek için, her zaman ve her şartta geçerli olabilecek son derece elastiki hükümler koymuştur.¹⁶²

1.4.3. Ta'zir'in Şekli ve Mahiyeti

Ta'zir cezası, kınama, azarlama, tehdit etme usulüyle sözlü bir şekilde yapıldığı gibi duruma göre dövme, hapsetme, bağlama, sürgün etme, uzaklaştırma, azletme gibi

¹⁵⁸ İsfehani, *Mufredat*, 564; İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, X, 133.

¹⁵⁹ Serahsi, *el-Mebsut*, IX, 36; Muhammed b. İsmail es-Sanani, *Subulu's-Selam Şerhu Buluği'l-Meram*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004; 728; es-Seyyid Sabık, *Fihu's-Sünne*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1987, II, 531; *Kuran Yolu*, I, 14; Udeh, age., II, 310-31, el-Avva, age, 259.

¹⁶⁰ M. Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 71-77; el-Avva, *fi Usulî'n-Nizamîl Cinai*, 260 vd.

¹⁶¹ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 311.

¹⁶² Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 312.

bilfiil müdahalelerle de gerçekleşebilir.¹⁶³

Te'dip olarak verilen bu ceza, usulen nasihat ve ihtar gibi hafif cezalarla başlayıp, bu cezaların fayda vermediği durumlarda hapis ve dövme gibi ağır cezaların uygulandığı bir cezadır.¹⁶⁴ Bu suçlardan hangisinin uygulanacağına karar vermede yetkili olan hâkimdir. Hâkim, suçlunun durumuna ve suçun işlendiği şartlara bakarak, suçlunun sabıkalarını ve psikolojisini nazari itibara alarak bu cezalar arasından en uygun olanı seçer.¹⁶⁵

Tazir cezası, hakkında özel cezalar takdir edilmiş had, kısas ve diyeti gibi cezaların dışındaki cezalar için konmuştur. Yani bu suçlara Ta'zir uygulanmaz. Ancak haddin tatbiki için gerekli olan şartların bulunmaması durumunda, asli cezayı uygulamak imkânsız olacağı için asıl cezaya bedel olarak ta'zir cezası verilebilir.

Gerek suçluların ve gerekse suçların durumu farklılık arz edeceğinden suçlulara uygulanacak cezalar da farklı niteliklerde olmalıdır. Zira birini suçtan alıkoyacak bir ceza, bir başkasını alıkoyamayabilir. Bu sebepten hâkime suçluyu ıslah etmek, toplumu suçtan korumak ve suçları azaltmak için gerekli gördüğü cezalardan istediğini seçmek yetkisi verilmiştir. Hâkim bu yetkisini kullanırken bir ceza verebileceği gibi birden fazla ceza da uygulayabilir. Aynı şekilde cezayı ağırlaştırma ya da hafifletmeye de yetkilidir. Suçlunun ıslahı ve tedibi için kâfi geldiğine kanaat ettiği anda cezanın tatbikini durdurabilir. Ta'zir suçlarında hâkime böylesine geniş yetki verilmesinin sebebi, Ta'ziri gerektiren suçların çok ağır suçlar olmamasıdır. Nitekim bu gibi suçlarda amaç, suçlunun ıslah olmasını sağlamaktır.¹⁶⁶

1.4.4. Ta'zir Cezalarının Çeşitleri

Daha önce de belirtildiği gibi ta'zir, takdir hakkı hâkime bırakılmış bir cezadır. Ancak Bu hak, hâkimin dilediği gibi hüküm verebileceği bir hak değil; belirlenmiş birtakım cezalar arasından istediği cezayı vermeye yetkili kılındığı bir haktır. Nitekim kitap ve sünnetle var olan naslar, muayyen cezalar ortaya koyarak suçluların ancak bunlarla cezalandırılması hususunda emirler koymuştur. Dolayısıyla hâkimin içtihadı, uygun gördüğü herhangi bir cezayı vermesi hususunda değil; nasların tayin ettiği cezalar arasından herhangi birini verme ve miktarını belirleme hususundadır. Ta'zir

¹⁶³ el-Avva, age, 368-383; Seyyid Sabık, *Fıhu's-Sünne*, II, 532.

¹⁶⁴ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 311; el-Avva, age, 264.

¹⁶⁵ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 311-312.

¹⁶⁶ M. Ebu Zehra, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, 166; Udeh, a.g.e., II, 312.

konusunda verilecek cezaların, nassların belirlediği cezalarla sınırlı olması, bunların dışına çıkılmaması gerektiğine delalet eder. İslam hukukunda uygulanan çok fazla ta'zir cezası vardır. Ancak biz burada İslam Hukukunun kabul ettiği ve fiilen uygulama alanına koyduğu en önemli ta'zir cezaları ele alınacaktır.¹⁶⁷

1.4.4.1. Öldürme Cezası

İslam hukukunda ta'zir cezasının konuluş amacı uslandırma ve te'diptir.¹⁶⁸ Bu sebepten umumiyetle, neticesinden emin olunan cezalar verilir. Öldürme ile Ta'zir uygulanması hususunda ulema arasında ihtilaf vardır.

İslam hukukçularının çoğu, bu suçların tayininde kendi içtihatlarını ortaya koyarak zaruret hali dışında ölüm cezasının verilmesini mubah görmemişlerdir. Bu zaruret hali amme menfaatinin sağlanması ve suçlunun işlediği zararların giderilmesinin ancak öldürülmesiyle mümkün olacak bir durumun olmasıdır. Casusun ve tehlikeli suçları alışkanlık haline getirmekle ıslahından ümidin kesildiği kişilerin öldürülmesi, öldürülmek suretiyle ta'zir cezasına örnek olarak verilebilir.¹⁶⁹

Hanefi fakihler, umumiyetle tazir olarak ölüm cezası verilmesini mubah kabul eder ve buna “*siyaseten ölüm*” adı verirler. Hanefilerin tazir cezası olarak mubah gördükleri ölüm cezasını gerektiren suçların çoğu, diğer mezheplerde had veya kısas cezası olarak aynı şekilde cezalandırılmayı gerektiren suçlardır.¹⁷⁰

1.4.4.2. Sopa Cezası

Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde celd diye tabir edilen sopa cezası, İslam Hukukunun temel cezalarından biri olarak kabul edilir. Celd, kırbaç veya benzeri bir şeyle vurmaktır. Hadislerde celd ifadesinin yanında sopa ile vurma ifadelerine rastlamak da mümkündür.

Sopa cezasının tercih edilme sebebi, mahkûmu tutuklayarak üretim imkânından geri bırakmamak ve kişiyi hapsedmekle ailesini mağdur etmemek. Bir başka sebep ise mahkûmun hapisane ortamında maruz kalacağı sıkıntılardan kurtarmaktır. Nitekim hapisanelerdeki sağlık sorunları, ahlaki bozukluklar, işsizlik ve tembellik, amacı te'dip olan cezalandırmanın gayesinden farklı sonuçlara sebebiyet vermektedir.

¹⁶⁷ el-Avva, age, 285-286.

¹⁶⁸ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 313.

¹⁶⁹ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 313-316.

¹⁷⁰ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 313-316.

1.4.4.3. Hapis Cezası

İslam hukukunda hapis cezası, kişinin evinde ya da belirlenen başka bir yerde hazırlanmış bir hapisanede alıkonulmasıdır. Hapishaneler hazırlanırken suçun büyüklüğü dikkate alınır ve suçun büyüklük ya da küçüklüğüne göre en hapisanenin türünü belirlemek hâkimin yetkisindedir. Suçun şiddeti tespit edilirken de siyasi suçlar, adi suçlar şeklinde bir ayırım yapılmaz, çirkin olan her fiil suç sayılır.¹⁷¹

Mahkûmlar dışında hapishanelerde bulunanlar tutuklulardır, fakat tutukluların mahkûmların kaldığı hapishane şartlarından daha iyi şartlarda olan hapishanelerde kalmaları gerekir. Nitekim tutuklular töhmet altında olanlardır ve suçları kesinleşmemiştir.¹⁷²

Hapis cezası celd cezası gibi sınırı nasslarla belirlenmiş cezalar değildir. Önemli olan cezanın hem suçlu için hem de toplumun diğer fertleri için caydırıcı nitelikte olmasıdır. Hz. Peygamberin hapis cezası verdiği dair haberler varken süre tayin ettiğine dair haberler bulunmamaktadır. Bu sebepten genel olarak, adi suçlarda asgari bir gün olmak üzere süresi belirli hapis cezası verilirken, öldürmek, dövmek ve hırsızlık suçlarını alışkanlık haline getiren veya tehlikeli sayılacak suçları tekrar tekrar işleyen ve adi cezalarla sindirilmesi mümkün olmayan suçlarda süresiz hapis cezası verilir.¹⁷³

1.4.4.4. Sürgün Cezası

Sürgün, kelime olarak tağrib veya uzaklaştırmak demektir ve bu ceza suçlunun suçu alışkanlık haline getirmesi ve başkalarını da suça teşvik etmesi halinde başvurulacak bir ceza metodudur.¹⁷⁴ İşlediği ağır suçlar sebebiyle sürgün cezasını hak eden kişi, murakabe altında tutulmak suretiyle hürriyeti kısıtlanabilir fakat hapsedilmez. Sürgün cezasının müddeti hususunda farklı görüşler vardır. Ebu Hanife sürgün cezasının bir seneyi geçebileceği görüşündedir. Sürgün cezasını hem Kur'an-ı Kerim'de¹⁷⁵ hem de Hz. Peygamberin uygulamalarında görmek mümkündür.

Hadiste Hz. Ömer (r.a.)in cezalandırdığı rivayet edilen kişi Dabi'dir. Dabi sopa cezasıyla cezalandırılmış, ardında Basra'ya veya Kufe'ye sürülmüş ve kimsenin onunla konuşmaması emredilmiştir. Dabi ancak tövbe edince kendisiyle konuşulmasına

¹⁷¹ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 317-318.

¹⁷² Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 319.

¹⁷³ el-Avva, age, 277-278; Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 319-322.

¹⁷⁴ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 330-332.

¹⁷⁵ Maide, 5/33.

müsaade edilmiştir. Bu da suçlunun tövbesinin makbul olduğunu ve cezasının affedildiğini göstermektedir. Hapishanelerin varlığıyla birlikte bir suçlular zümresi oluşturmak yerine, sürgün cezası ile suçluları suç işledikleri toplumdan uzaklaştırmak, toplumu böyle bir kitlenin varlığından kurtarma adına daha etkili bir ceza yöntemidir.¹⁷⁶

1.4.4.5. Diğer Ta'zir Cezaları

Yukarıda saymış olduğumuz ta'zir cezaları dışında birçok ta'zir cezası sayılabilir. Çarmıha germek, para cezası, mala ele koyma, tehdit, nasihat, mahrum etmek azarlamak, teşhir, para cezası gibi cezalar da ta'zir cezası olarak verilebilir. Bizim burada zikrettiğimiz cezalar her türlü suçta uygulanması mümkün olabilen cezalardır.

Ta'zir cezaları belirli cezalar olmadığından ta'ziri bütün bu saydığımız cezalardan ibaret görmek doğru değildir. Nitekim ta'zir cezaları kesin cezalar olmayıp, onları belirleme yetkisi yöneticilere yani teşri kurullarına bırakılmıştır. Teşri kurulu suçu ortadan kaldırmak ve suçluları yola getirmek için en uygun ceza yöntemini seçer.¹⁷⁷

¹⁷⁶ el-Avva, age, Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 333-343.

¹⁷⁷ el-Avva, age, 268-283; Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 338.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLAM HUKUKUNDA KEFFARET CEZALARI

Keffaretin Tanımı

“Kefaret” terimi, كَفَرَ k-f-r (kufr) kökünden gelen tekfir babından bir isimdir. Lügatte inkâr etmek, setr etmek, nankörlük etmek anlamlarına gelir. Geceye karanlıkla örttüğü, çiftçiye tohumu örttüğü için inkârcıya da Allah’ın nimetlerini örtüp gizlediği için kâfir denmiştir.¹

Fıkıh ıstılahında ise, günahları örtmek manasına gelir.² Keffaret dinin belirli yasaklarını ihlâl eden kişiye bir taraftan ceza bir taraftan da Allah’tan mağfiret dilemesini sağlamak maksadıyla yüklenen mali veya bedeni nitelikli bir ibadettir. Bu ibadetler; köle azat etme, oruç tutma, fakiri doyurma gibi birtakım ibadetlerden ibarettir.³ Keffaret kelimesi Kur’an-ı Kerim’de üç ayette geçmektedir. Bunlar; Kısastan bahseden ve bağışlamanın ya da malî fedakârlığın işlenen günah için keffaret olacağına bildirildiği,⁴ bilerek yapılan ve yerine getirilmeyen yemin⁵ ile ihramda iken avlanma yasağını ihlâl eden cezası olan keffaretlerdir.⁶ Ancak Kur’an-ı Kerim’de⁷ Hacda tıraş olmak, hataen adam öldürmek ve zihar yemini gibi belirli kural ve hak ihlâlleri halinde getirilen bazı yükümlülükler için keffaret kelimesi kullanılmaksızın keffaret cezasına atıfta bulunmaktadır.⁸

Keffaret cezalarının tek kaynağını Kur’an-ı Kerim teşkil etmemektedir. Değişik yönleriyle keffaret konusuna temas eden birçok hadis bulunmaktadır. Bu hadislerde Kur’an’da ana hatlarıyla açıklanan keffaretler hakkında ayrıntılı bilgi verildiği gibi Ramazan orucunu mazeretsiz bozma suçunun cezası başta olmak üzere birtakım dini yasakların ihlâlleri için, ihlâlün ağırlığına göre keffaret olarak ibadet türünden bazı yükümlülükler getirilmiştir.

Hadislerde keffaret kelimesinin işlenen günah ve kötülükleri örten, kişinin Allah katında affedilmesine vesile olan her türlü olumlu davranışı kuşatan geniş bir kapsamı

¹ Isfehani, *Müfredat*, 714; Razi, *Muhtar*, 574; İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, XIII, 85-87.

² Isfehani, *Müfredat*, 717.

³ Rahmi Yaran, “Kefaret”, *DİA*, TDV Yay., Ankara, 2002, XXV, 179-182.

⁴ Maide 5/45.

⁵ Maide 5/89.

⁶ Maide 5/95.

⁷ Bakara, 2/196; Nisa, 4/92; Mücadele, 58/2-4.

⁸ Yaran, “Kefaret”, *DİA*, XXV, 179.

da vardır. Bu bağlamda beş vakit namazın, cuma namazının, orucun, umrenin, hadlerin infazının, çekilen hastalığın ve başa gelen musibete sabretmenin işlenen küçük günahlar için keffaret olacağı beyan edilmiştir.⁹

Keffaret, işlenen bir suçun kul hakkına ilişkin sonuçlarından ziyade, Allah hakkına ilişkin uhrevî sonuçlarını telâfiye yönelik bir yükümlülüktür. Dolayısıyla dinin ibadetler alanına girer ve İslam dinin ancak naklî delille bilinebilen hükümleri arasında yer alır. Bunun için fıkıh literatüründe ayrıntılı biçimde ele alınan keffaret konusunun kaynağını, İslam dininin iki temel kaynağı olan Kitap ve Sünnet teşkil etmiştir. Keffareti gerektiren davranışların neler olduğu, keffaretin nasıl ve ne şekilde yerine getirileceği, Kitap ve Sünnetle belirlenmişken mevcut metin ve rivayetlerin değerlendirilmesi ve yorumlanması fakihler tarafından yapılmıştır.¹⁰

Keffaret, işlenen kusurlu davranış, hata ve günah sebebiyle Allah'tan mağfiret dileme manasına geldiğinden tövbenin bir çeşidini teşkil eder. Nitekim hataen katlin keffaretinden söz eden ayette, keffaretin ifasının tövbe yerine geçtiğine işaret edilmesi,¹¹ hadislerde günahın keffaretinin tövbe olduğunun belirtilmesi¹² keffaretle tövbe arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekmekte ve keffaretleri âdetâ fiilî tövbe olarak tanımlamaktadır.¹³

Yeri geldikçe ayrıntılı bir şekilde açıklanacak olan bu keffaret cezaları dört türdür:

- 1) Köle azat etmek
- 2) Fakire yedirmek, içirmek
- 3) Yoksulu giydirmek
- 4) Oruç Tutmak.

⁹ Buhârî, *Savm*, 3; Tirmizi, *Mevakîf*, 4, 6; Müslim, *Taharet*, 11, 14, 15, *Hac*, 437; *Birr*, 52; Ebu Davud, *Salat*, 229; Tirmizi, *Hudud*, 12.

¹⁰ Yaran, "Kefaret", *DİA*, XXV, 177.

¹¹ Nisa, 4/92.

¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 289.

¹³ Yaran, "Kefaret", *DİA*, XXV, 179.

2.1. YEMİN KEFFARETİ

2.1.1. Yeminin Tanımı

“Yemin” kelimesinin lügat manası; organ, sağ el, güç ve ant içmektir.”¹⁴ Yeminin fıkıh ıstılahındaki manası ise, kuvvetli bir sözleşme yapmak ve bağlanmak,¹⁵ bir işi yapmak veya yapmamak hususunda iddiayı kuvvetlendirmek için Allah’ın isim veya sıfatlarından biriyle bir şeyi tasdik etmektir.¹⁶ Sarf edilen kelimelerin yemin sayılması için kasıtlı olarak söylenmiş olması gerekir. Mükellefin kasıtsız olarak ve düşünmeden söyledikleri yemin sayılmaz. Bunlar daha sonra ayrıntılı bir şekilde anlatılacaktır.

Hükümleri Bakımından Yeminler: Yapılacak yeminin mubah bir yemin olması için birtakım şartlar vardır. Her şeyden önce yeminin Allah adına yapılması gerekir. Yeminde, yemin edilen şeyi ta’zim olduğundan ve ta’zime müstahak olan yalnızca Yüce Allah olduğundan, Allah’tan başkası adına yapılan yeminler haram kabul edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: “*Cenab-ı Allah sizlerin atalarınıza yemin etmenizi yasak etmektedir. Kim yemin etmek isterse ya Allah’a yemin etsin ya da hiç yemin etmeyip sussun.*”¹⁷

Bu şekilde bir yasağın sebebi dinen kutsal sayılmayan şeylerin kutsallaştırılmasını önlemektir. Dolayısıyla dinen kutsal sayılan Kitaba ve Allah’ın isimleri dışında sıfatlarına da yemin etmek caizdir.¹⁸

2.1.2. Yemin Çeşitleri

2.1.2.1. Yemin-i Lağv

“Lağv” lügatte, faydasız, boş, beyhude, ecirden mahrumiyet, hükümsüz, kaldırmak, hata etmek, iptal etmek manalarına gelir. Fıkıh ıstılahında ise alışkanlıkla, dil sürçmesiyle ya da sehven yapılan yemin için kullanılan bir ifadedir. Geçmişe veya geleceğe dair zanna dayalı haber vermek veya bir şey hakkında zan ile yemin etmektir. Şafii’ye göre niyetsiz yani yemin kastı olmayan yemindir.¹⁹ Yüce Allah, bu ifadeyi Kur’an-ı Kerim’de şöyle açıklamaktadır:

¹⁴ Isfehani, *Müfredat*, 793-794; *Lisanu’l-Arab*, XV, 325; Şeyh Nizam, *Fetava’l- Hindiyye*, Daru Sadır, Beyrut, trs., VI, 77; Zuhayli, *el-Fıkhü’l-İslami*, III, 360.

¹⁵ Şeyh Nizam, *Fetava’l- Hindiyye*, VI, 77.

¹⁶ Zuhayli, *el-Fıkhü’l-İslami*, III, 360.

¹⁷ Buhari, *Edeb*, 78/74.

¹⁸ İbn Rüşd, *Bidayetu’l-Muctehid*, II, 330.

¹⁹ Zuhayli, *el-Fıkhü’l-İslami*, III, 363.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ

“Allah, düşünmeden ağzınızdan kaçırıpverdiğiniz yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutmaz.”²⁰

Ayette geçtiği üzere “*Yemin-i lağv*”, bir şeyi sağlamlaştırmak, ispatlamak kastıyla yapılmamış, manası düşünülmeden kendiliğinden ağızdan çıkmış bir yemin çeşididir. Yemin-i lağv’ı Hz Aişe, “Bir kimsenin Hayır vallahi, Evet vallahi, Asla vallahi gibi sözleridir” şeklinde tanımlamıştır.²¹

Mükellef, ağzından kaçan, kasıtsız olarak söylemiş olduğu bu sözlerinden sorumlu değildir. Dolayısıyla bu tür yemine bir keffaret gerekmez.²²

2.1.2.2. Yemin-i Ğamus

Ğamus kelime olarak batırmak anlamına gelir. “Sabire” de denilen bu yemin, günaha sebep olduğu ve mükellefi cehennem azabına batırdığı için bu ismi almıştır.²³ Fıkhi bir terim olarak “*Yemin-i ğamus*”, kişinin geçmiş zamana ya da şimdiki zamana yönelik, bilerek ve yalan yere yemin etmesidir.²⁴

Bu yemin, insanları aldatmak amacıyla söylenmiş olduğundan kul hakkıdır ve ihanet kabilinden olmakla büyük günahlardandır. Dolayısıyla da keffaret ödenerek telafi edilebilecek bir suç değildir.²⁵ Böyle bir günah, ancak tövbe istiğfar ederek, Allah-u Teâlâ’ya sığınarak telafi edilebilir. Nitekim Yüce Allah, *yemin-i ğamus* hakkında şöyle buyurmuştur:

وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“Yeminlerinizi aranızda bir aldatma aracı olarak kullanmayın, sonra ayağınız adamakıllı, İslâm’la sağlamlaşıp pekiştikten sonra kayar ki, Allah yolundan sapmanıza karşılık dünyada fena bir kötülüğe uğrar, ahretteki hakkınız ise daha büyük bir azap olur.”²⁶

Yemin-i Ğamusun keffaret ödenerek sorumluluktan kurtulabileceği bir suç

²⁰ Maide, 5/89.

²¹ Ebu Davud, *Eyman*, 6; Şeybani, *el-Asl*, Alemu’l-Kutub, Beyrut, 1990, III, 144; Zuhayli, *Tefsiru’l-Munir*, IV, 24.

²² Şeyh Nizam, *Fetava’l-Hindiyye*, VI, 78; Sadi, *el-Kamusu’l-Fıkhi*, 395; Seyyid Sabık, *Fıkhu’s-Sunne*, III, 95; Zuhayli, *el-Fıkhu’l-İslami*, III, 322.

²³ Zuhayli, *el-Fıkhu’l-İslami*, III, 322.

²⁴ Sadi, *el-Kamusu’l-Fıkhi*, 395.

²⁵ Zuhayli, *Tefsiru’l-Munir*, IV, 25.

²⁶ Nahl, 16/94.

olmadığını Hz. Peygamber ise şu şekilde ifade etmektedir: “Beş şeyin keffareti yoktur: Allah’a şirk koşmak, haksız yere bir can almak, mü’mine iftira ve kendisiyle haksız yere mal koparılan sabire (ğamûs) yemini.” Başka bir hadiste, “Büyük günahlar şunlardır: Allah’a şirk koşmak, anne-babanın hakkına riayetsizlik, cana kıymak ve ğamûs yemini”²⁷ buyrulmaktadır.

Ayet-i kerime ve rivayet edilen hadisler yemin-i ğamusun hükmü konusunda delil teşkil etmektedir. Allah-u Teâlâ, bunu bir aldatma aracı olarak niteleyip karşılığının azap olduğunu bildirirken; Allah Resulü, bu yeminin büyük günahlardan olduğunu ve keffaretle giderilemeyeceğini bildirmiştir. Böyle bir hataya düşen mü’minin yapması gereken şey, tövbe etmek suretiyle Allah’a sığınmaktır. Şafii ulema, bu konuda farklı görüş beyan ederek, ğamus yeminine de keffaretin gerekli olduğunu söylemiştir. “*Fakat kalplerinizin kazandığından dolayı sizi sorumlu tutar*”²⁸ ayeti gereği kasten yalan üzere yemin eden kişi, kalbiyle günah işlemiş olur ve o bundan dolayı sorumlu tutulur.²⁹

2.1.2.3. Yemin-i Münakide

Münakid, kelime olarak bağlanmış, düğümlenmiş manasına gelir. İstilahta ise gelecekte yapılacak bir iş hakkında, yapacağım ya da yapmayacağım şeklinde yapılan yemin için kullanılır. Yemin-i münakide bilerek ve kasıtlı olarak yapıldığından sorumluluk getiren bir yemindir. Mün’akide yemin, icra ediliş şekline göre üçe ayrılır:

Zaman Bildirmeden Yapılan Yemin: Yemin edilirken, yapılacağına yahut yapılmayacağına dair yemin edilen şeyin herhangi bir zamanla kayıtlanmadığı yemindir. Mükellef bu yemini bir zamana bağlamadan yaptığından, yaşadığı müddetçe yemin geçerlidir, yerine getirmeye ise de yemini bozulmaz. Ancak kendisinin ya da yemin hususunda başka şahısların bulunması halinde, diğer şahısların ölmesi durumunda yemini yerine getirmeye imkân kalmadığından yemin bozulur ve keffaret gerekir.³⁰

Zaman Bildirerek Yapılan Yemin: Bu şekilde yapılan yemin belli bir zamana bağlanarak yapılır. Dolayısıyla kayıtlandığı zaman geldiğinde yapılması gereken bir

²⁷ Buhari, *Edeb*, 6, *Eyman*, 16, *Diyat*, 2, *İstıtabe*, 1; Sadi Ebu Habib, *el-Kamusu’l-Fıkhî*, 395.

²⁸ Bakara, 2/225.

²⁹ Zuhayli, *Tefsiru’l-Munir*, IV, 25.

³⁰ Burhanüddin Ali b. Ebi Bekir, el-Merğînâni, *El- Hidaye Şerhu Bidayeti’l-Mübtedi*, Daru İhyai’t-Turasi’l -Arabi, Beyrut, 2004, II, 318.

yemindir. Aksi takdirde keffaret gerekir.³¹

Şarta Bağlı Olarak Yapılan Yemin: Yemin edilen şeyin yapılıp, yapılmamasının, kişinin kendisinin veya başkasının bir şeyi yapıp yapmamasına bağladığı yemindir. Bu yemin, zaman bildirilmediği takdirde şartın gerçekleşmesinin ardından hemen yapılması; bildirildiğinde ise bildirildiği zamanın sonuna kadar mutlaka yapılması gereken bir yemindir.³²

Yeminlerin yerine getirilmemesi durumunda, mükellef aşağıda izah edildiği gibi keffaret ödemekle sorumludur. Kişinin yerine getirmekle sorumlu olduğu bu keffaret cezası, Yüce Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de bildirmiş olduğu cezasıdır.

2.1.3. Yeminde Keffaret

Yeminin, kişinin dini hayatında önemli bir yeri vardır. Aynı zamanda yargılama hukukunda bir ispat vasıtası olarak kullanılır. Bu sebepten Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hadislerinde yeminin değeri ve sonuçları üzerinde önemle durulmaktadır. İslam dini, Yemini bozma konusunun işlendiği bu ayetle birtakım fıkhi prensipler ortaya koyarken, iki ihtimali göz önüne almıştır:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَدْتُمْ مِنَ الْأَيْمَانِ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

*“Allah size rastgele yeminlerinizden dolayı değil, bile bile ettiğiniz yeminlerden ötürü hesap sorar. Yeminin keffareti, ailenize yedirdiğinizin ortalamasından on düşkünü yedirmek yahut giydirmek ya da bir köle azat etmektir. Bulamayan üç gün oruç tutmalıdır; yeminlerinizin keffareti budur. Yemin ettiğinizde yeminlerinizi tutun. Şükredesiniz diye Allah size böylece ayetlerini açıklıyor.”*³³

Ayete göre birinci ihtimal, belli bir maddi güce sahip olanlarla ilgili olup, fıkıh usulü âlimlerinin “muhayyer vacip” dedikleri görev türünün alanına girmektedir. Ayet, bu görev türüne bir örnek bulunmakta ve bu örnek yeterli maddi imkâna sahip olan mükellefi kapsamaktadır.

İkinci ihtimal ise maddi imkânları yeterli olmayan ve ayette zikredilen seçeneklerden hiç birini yerine getiremeyecek olan yükümlüler ile alakalıdır. Bunları ayetteki sıraya göre inceleyelim:

³¹ Merğînâni, *Hidaye*, II, 318.

³² Merğînâni, *Hidaye*, II, 318.

³³ Maide, 5/89.

2.1.3.1. Yeterli Maddi İmkâna Sahip Olan Mükellefin Ödeyeceği Keffaret

Yemin keffaretini izah eden ayete göre, yeterli maddi imkâna sahip olan mükellefin ödeyeceği keffaretler, yoksulu doyurma, giydirme ve köle azat etmek üzere üç çeşittir. Mükellef bunlardan dilediğini yapmakta muhayyerdir. Nitekim ayet-i kerimede bu yükümlülükler sıralanırken “ya da” manasına gelen ^و lafzı kullanılmış, dilediği ile sorumluluğunu yerine getirmede tercih hakkı mükellefe bırakılmıştır. Buna göre mükellef şu cezalardan birini ödemekle yükümlüdür.

2.1.3.1.1. Yoksulları Doymak

Yeminini yerine getirmeyen mükellefin muhatap olduğu ilk emir, on yoksulu doymaktır. Ayetin nazil olduğu dönemin şartları dikkate alındığında, ilk emrin yoksulları doymak olması, oldukça manidardır. Nitekim Hicaz topraklarında doyurulmaya muhtaç insanların çokluğu bunu gerektirmektedir.³⁴

İnsanlardan kiminin, ailesinin yiyecek ihtiyacını fazlaca karşılaması, kiminin de kısarak karşılaması sebebiyle Yüce Allah, yoksula yedirilecek yemeğin keyfiyetini, ayet-i kerimede “ailenize yedirdiğinizin orta hallisinden yedin” ifadesiyle izah etmiştir.³⁵ Dolayısıyla keffarete, kısıntılı harcama yapılan zamanların ya da bayram vb. özel günlerin değil normal günlerin harcamaları esas alınmalıdır.³⁶

İzah edildiği şekliyle yoksulu doymak, *ibaha* ve *temlik* olmak üzere iki şekildedir. İbaha, on yoksulu eve davet edip sabah ve akşam yemek yedirmek; temlik ise, on yoksula sabah akşam onu doyuracak kadar bir şey vermektir.³⁷

İmam Malik ve imam Şafii'ye göre ayette doyurulması emredilen yoksulların sayısının ondan az olmaması, ayrıca hür Müslüman olmaları gerekir. İmam-ı Azam'a göre ise keffaret cezası, on yoksulu bir gün doymak suretiyle mümkün olacağı gibi; bir fakiri on gün sabah akşam doymakla da mümkündür. Yoksulların hür ve Müslüman olmaları da aranan şartlardan değildir.³⁸

Yemin keffaretini fakirleri doyurma seçeneğini esas alarak nakit ödeme yapmak isteyen kişi, ailesi için yaptığı harcamaları ve sahabenin uygulamalarını dikkate almak durumundadır. Buna göre yalnız yaşıyorsa kendisinin bir aylık gıda masrafını otuza

³⁴ Merğınani, *Hidaye*, II, 319.

³⁵ Ahmed Mustafa el-Meraği, *Tefsiru'l-Meraği*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1974, VII, 15.

³⁶ Meraği, *Tefsiru'l-Meraği*, VII, 15; Heyet, *Kuran Yolu*, II, 110-111.

³⁷ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979, III, 1802.

³⁸ İbn Rüşd, *Bidayetu'l-Muctehid*, I, 331.

bölüp çıkan miktarı on fakire keffaret niyetiyle dağıtmak durumundadır. Aile ortamında yaşıyorsa, ailenin bir aylık gıda masrafını otuz güne, bunu da aile bireylerinin sayısına bölüp, çıkan miktarı on ile çarpar ve bu meblağı on fakire keffaret niyetiyle dağıtmak suretiyle keffaret borcunu ifa etmiş olur.³⁹

2.1.3.1.2. İhtiyaç Sahiplerini Giydirmek

Giydirme keffareti, doyurma keffareti gibi giydiğinizin orta hallisinden ya da ailenize giydirdiğinizden gibi ifadeler ile kayıtlanmamıştır. Dolayısıyla bu şekilde keffaretin ödenmesi durumunda, giysi adı taşıyan her şey ile bu sorumluluk yerine getirilmiş olur. Bu hususta İmamı Azam ve İmam Şafii aynı görüştedir.⁴⁰ Fakat İmam Malik, giydirilecek yoksulların her birine verilecek kıyafetin, namaz kılınabilecek bir kıyafet olması gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla erkeğin giydirilmesi durumunda bir parça kıyafet yeterli olabilirken; kadının giydirilmesi durumunda bir başörtüsü bir de entari olmak üzere en az iki parça kıyafet gerekmektedir.⁴¹

Ayette verilen ölçü Hz. Peygamber'in ve sahabenin uygulamaları ışığında değerlendirildiğinde, yemek ve giysinin kalitesi ve miktarı hakkında farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu konuda hâkim olan ortak düşünce miktar ve kalitenin, keffareti ödeyecek olanın, ekonomik düzeyine ve ailesi için yaptığı harcamaların orta derecesine göre toplumun o günkü hayat standartları dikkate alınarak belirlenmesi yönündedir.⁴²

2.1.3.1.3. Köle Azat Etme

Köle azat etmek, bir köleyi hürriyetine kavuşturmakla mümkündür ve keffaret borcunun köle azat edilerek yerine getirilebilmesi için kölede birtakım şartların bulunması gerekmektedir. Cumhura göre kölenin değerini düşürücü bir kusurunun bulunmaması, ayrıca müslüman olması gerekir. Zahiriler ve Hanefi ulema böyle bir şart koymamış, gayri müslim kölelerin de azat edilebileceğini savunmuştur. Cumhuriyetin azat edilecek kölede İslam şartını aramasının sebebi, kelimenin delalet ettiği mananın en üstün vasıflı olanını almak gerektiğini düşüncelerinden kaynaklanmakta ayrıca, zıhar keffaretinde emredilen kölede İslam şartının olması sebebiyle buradaki mutlak emri,

³⁹ Heyet, *Kuran Yolu*, II, 111.

⁴⁰ Seyyid Sabık, *Fıkhu's-Sunne*, III, 98

⁴¹ Zuhayli, *Tefsiru'l-Munir*, IV, 26.

⁴² Heyet, *Kuran Yolu*, II, 111.

zihardaki mukayyed emre hamletmelerindendir.⁴³

Günümüzde hemen hemen her yerde kölelik kalkmış olduğundan, köle azat etmek vecibesıyla mükellef olan kişilerin, kölenin değerini sadaka olarak dağıtmaları gerekir.⁴⁴

2.1.3.2. Yeterli Maddi İmkâna Sahip Olmayan Mükellefin Ödeyeceği Keffaret

Yemin keffaretinin ifasında ikinci ihtimal yükümlünün daha önce sayılan seçeneklerden hiçbirine güç yetirememesidir. Bu durumda mükellefin yerine getireceği ceza üç gün oruç tutmaktır. Bu cezanın alternatifi olmadığından, yani tek tip bir ceza olduğundan muayyen vaciptir.⁴⁵

Hanefi ve Hanbeliler'e göre oruç tutmakla mükellef olan kişinin üç günlük orucu ara vermeden tutması gerekir. İbn Mesud Mushafında yer alan "mütetabiat" lafzı, bu orucu ardı ardına tutmayı vacip kılar. Fakat Mushafta yazılmayan kıraatlerle amel etmeyi caiz görmeyen İmam Şafii ve İmam Malik'e göre bu orucun ardı ardına olması gerekmez. Dolayısıyla aralıklı olarak tutulması da mümkündür.⁴⁶

Hasta ya da yaşlı olup da oruç tutamayacak durumda olanların keffaretini, yakınlarının ödemesi mümkündür. Fakat bu keffaretin geçerli olması için sorumlu olan kişinin, adına keffaret ödenmesini vasiyet etmiş olması gerekir. Yakınların vasiyet olarak ödeyeceği keffaret ancak, yedirmek ve giydirmek kabilinden olabilir, köle azadı şeklinde olması caiz değildir.

2.1.4. Cezalar Arasında Tercih

Ulema, mükellefin ayette sıralanan cezalardan dilediğini keffaret olarak ödeyip ödeyemeyeceği hususunda farklı görüşlere sahiptir.

Ulemadan bir kısmı (Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafii), ٱ edatının muhayyerliği ifade ettiğini, dolayısıyla yemin edip de yerine getirmeyenin keffaret olarak; yemek, giysi ve köle azat etmek şıklarından herhangi birini tercih etmede serbest olduklarını ifade etmiştir. Bazıları da (Ahmed b. Hanbel ve Hanefi imamlarından

⁴³ İbn Rüşd, *Bidayetu'l-Muctehid*, I, 332; Zuhayli, *Tefsiru'l-Munir*, IV, 26.

⁴⁴ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 307.

⁴⁵ Heyet, *Kuran Yolu*, II, 112.

⁴⁶ Şeybani, *el-Asl*, II, 187; Muhammed b. İdris eş-Şafii, *el-Umm*, Daru Kuteybe, Beyrut, 1996, VIII, 427; Ebu Hamid Muhammed Gazali, *el-Mustasfa min İlmi'l-Usul*, Muessesetu'r-Risale, Beyrut, 1997, I, 94; İbn Rüşd, *Bidayetu'l-Muctehid*, I, 332.

Züfer) أو edatının tertip için geldiğini, dolayısıyla mükellefin ayetteki sıraya uymak zorunda olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷

2.1.5. Yeminin Bozulması ve Keffaretin Ödenme Zamanı

Yeminin kişinin elinde olmadan bozulduğu durumlarda, mükellefin, keffareti ne zaman ödeyeceği hususunda kesin bir emir yoktur, ancak müstehap olan hemen yerine getirilmesidir. Kişinin yeminini bozmaya niyet etmesi durumunda, keffareti, yemini bozduktan sonra mı, yoksa yemini bozmadan önce mi ödemesi gerektiği hususunda ulema arasında ihtilaf vardır.⁴⁸ Bu ihtilafın sebebi, bu hususta Hz. Peygamber'den gelen farklı rivayetlerin olması ve ulemanın bu rivayetlere yaklaşımıdır. Keffaret konusunda Müslim'de geçen "*Kim herhangi bir şey hakkında yemin eder de ettiği yeminden başkasını daha iyi görürse, daha iyi olan şeyi yapsın da yemini için keffaret versin*" hadisi; Ebu Davud, Tirmizi ve yine Müslim'de "*Kim (daha hayırlı) bir şey görürse, yeminine keffaret versin ve onu yapsın.*" şeklinde geçmektedir.

Ebu Hanife, keffaretin ödenme zamanının, yemin bozulduktan sonra olduğunu savunmuş ve bunun için de ilk hadisi esas almıştır. Ona göre keffaret ancak yemin bozulduktan sonra sahih olur, çünkü ona göre keffaret yemini bozma suçuna karşılık bir gerekliliktir. Cezayı gerekli kılan suç vuku bulmadan cezayı vermek uygun değildir.⁴⁹

Cumhur ise, önce keffaretin ödenmesi gerektiğinin ifade edildiği hadisi delil olarak almış ve Keffaretin, yeminin bozulmasından önce ödenmesi durumunda günah olan yemini bozmanın, gayri meşru bir şey olmaktan çıkıp, meşru bir hal alacağını, dolayısıyla keffaretin öne alınmasının, yemin edilen şeyi mubah kılacağını savunmuştur.⁵⁰

İmam Şafii; yedirmek, köle azat etmek ve giydirmek suretiyle ödenen keffaretlerin, yemini bozmadan ödenebileceğini, fakat bedenî amellerin hiçbir zaman vaktinden önce yapılamayacağını, dolayısıyla da oruç tutma keffaretinin ancak yemin bozulduktan sonra ifa edilirse keffaret yerine geçeceğini savunmuş ve bu hususta cumhurdan ayrılmıştır.⁵¹

⁴⁷ Mahmud b. Ömer ez-Zemaşeri, *el-Keşşaf*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 2001, I, 711.

⁴⁸ İbn Rüşd, *Bidayetu'l-Muctehid*, I, 333.

⁴⁹ Serahsi, *el-Mebsut*, VIII, 107.

⁵⁰ Seyyid Sabık, *Fıkhu's-Sunne*, III, 99.

⁵¹ Zuhayli, *Tefsiru'l-Munir*, IV, 32.

2.1.6. Yeminde Niyet

Yemin keffareti değerlendirilirken nelerin dikkate alınacağı hususunda ulema farklı görüşler beyan etmiştir.

Hanefi mezhebinde yeminler, maksat ve niyetler dikkate alınmaksızın örf ve âdete göre değerlendirilir. Et yememek üzere yemin etmiş kişinin, balık yemesi durumunda keffaret ödemesi gerekmez. Nitekim örfte balığa et denilmemektedir.⁵²

Maliki ve Hanbelîlere göre ise keffaret hususunda muteber olan niyettir. Şafî mezhebinde ise kullanılan ifade esas alınmış ona göre hüküm verilmiştir. Dolayısıyla, yemin ister kasten ister yanılarak ve unutarak, ister hata ederek, ister uykulu iken, ister baygın, deli ya da baskı altında kalarak bozulmuş olsun, yemini bozmadan dolayı keffaret gerekir.⁵³

2.2. İhram Yasaklarını İhlal Etmenin Keffareti

2.2.1. Hac İbadeti ve İhram

İbadetler, öz ve amacı itibariyle kulun yaratana ve O'nun üstün kudreti karşısında aczini itiraf etmesi, konumunu bilerek Rabbinin emirlerine itaat etmesidir. Bu iletişim ile amaç, bireyin mutluluğunu, kendisiyle ve toplumla barışık yaşamasını sağlamaktır.⁵⁴

Kelime olarak kasıt, yönelik ve yürüyüş anlamları taşıyan “hac” ibadeti, diğer ibadetlerden farklı olarak kutsiyet atfedilen birtakım özel mekânlarda, özel kıyafetlerle ifa edilen bir ibadettir. Özel kıyafetlerle, özel mekânlardan Allah'a yürüyüşün sembolik bir ifadesi olan hac ibadeti, ifa edilirken de özel itina gösterilmesi gereken bir ibadettir. Bu bakımdan Allah-u Teâlâ, insanoğluna hac esnasında uyması gereken birtakım yasaklar koymuştur. İhlal edildiğinde ağır sonuçlar doğuran bu yasaklar, ihram yasaklarıdır.

Haram kılmak manasına gelen ihram, Mikat denilen yerlerde, hac veya umreye niyet ederek, telbiye getirmek suretiyle giyilen izar ve ridadan oluşan dikişsiz iki parça örtüye denir. İhramlı kişiye, normal şartlarda mubah olan bazı şeyleri yapmak haram olduğundan hac ibadetini ifa edecek kişinin giydiği kıyafete ihram denir.

⁵² Zuhayli, *Tefsiru'l-Munir*, IV, 31.

⁵³ Zuhayli, *Tefsiru'l-Munir*, IV, 31

⁵⁴ İsfehani, *Mufredat*, 218.

2.2.2. İhram Yasakları ve Cezası

İhram, kişinin kendini geçici bağımlılıklardan kurtarışının sembolüdür. İhram süresince toplumsal barışı ve bütünlüğü bozucu, bencilliği uyandırıcı, geride bırakılan geçici haz ve menfaatleri hatırlatıcı mahiyetteki her türlü fiiller yasaklanmıştır.

İhram yasakları denilen bu yasaklar; karadaki av hayvanlarını öldürmek, dikişli elbise giymek, bedeninde herhangi bir yeri tıraş etmek, cima etmek, kavga ve münakaşa etmek, kokulu bir şeyler kullanmak, tırnak kesmek, ot veya ağaçları koparmak, erkeğin dikişli bir kıyafet giymesi ve başını örtmesidir.⁵⁵ Bu yasakları unutarak, bilerek ya da bilmeyerek yapmak, cezai sorumluluk açısından sonucu değiştirmez. Ancak zaruri durumların söz konusu olması halinde cezanın şeklinde ve miktarında farklılıklar olabilir; fakat yine de ceza gerekir. Mükellefin yasak olan fiilleri yapmaya mecbur kalması durumunda ödeyeceği ceza Kur'an-ı Kerim'de fidye olarak belirlenmiştir. Bunun için Yüce Allah Şöyle buyurmaktadır:

وَأْتِمُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِفُوا بِرُءُوسِكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ
فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ آذَىٰ مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَنَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى
الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ
يَكُنْ أَهْلَهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

*“Haccı da, umreyi de Allah rızası için tamamlayın. Engellenecek olursanız, kolayınıza gelen bir kurban gönderin. Kurbanlık, yerine varıncaya kadar başınızı tıraş etmeyin. Aranızda hasta yahut başından rahatsız olan varsa, ona fidye olarak; oruç tutmak, sadaka vermek yahut kurban kesmek gerekir. Hastalık veya yol emniyeti olmaması gibi sebeplerle haccınızın engellenmesinden emin olduğunuz zaman ise, her kim hacca kadar umre yaparak sevap kazanmak isterse, onun da kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir. Kurbanlık temin edemeyen kimse, üç gün hacda yedi gün de döndüğünüz zaman memleketinde olmak üzere tam on gün oruç tutar. Bunlar, ailesi Mescid-i Haram'da oturmayanlar içindir. Allah'a karşı gelmekten sakının ve Allah'ın cezasının çetin olduğunu iyi bilin.”*⁵⁶

Ayette geçen, *“Engellenecek olursanız, kolayınıza gelen bir kurban gönderin”* ifadesindeki engel, hac yapma imkânına mani olan veya haccı tehlikeye düşüren hastalık, yol emniyetinin olmayışı, düşman tehlikesi gibi iç ve dış olumsuzluklar için

⁵⁵ Muhammed Emin İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar*, Daru Kahraman, İstanbul, 1984, II, 491.

⁵⁶ Bakara, 2/196.

kullanılmıştır.⁵⁷

Ayetin devamında ise Kâbe'ye varamayanların uygun bir kurbanlık göndermeleri ve mazereti bulunmayanların kurbanlık hayvan, yerine ulaşıncaya kadar tıraş olmamaları istenmektedir. Ancak sağlık problemi gibi birtakım mazeretleri olanlara ise fidye ödemeleri koşuluyla tıraş olma ruhsatı verilmiştir. Bazı dinî görevleri yerine getiremeyen kimselerin ödemesi gereken bir bedel olan bu fidye, oruç tutmak, sadaka vermek veya kurban kesmektir.⁵⁸

Zaruri durumlarda ihramdan çıkılması ya da ihram yasaklarının ihlal edilmesini mevzu alan bu ayetten sonra, ihram yasaklarını keyfi olarak ihlal etmenin karşılığı olarak verilen keffaret cezasına geçebiliriz.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمَّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعْمِ يَحْكُمُ بِهِ
دَوًّا عَدْلًا مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ
وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ

“Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder). Yahut (avlanmanın cezası), fakirleri doyurmaktan ibaret bir keffaret ya da onun dengi oruç tutmaktır. Ta ki (yasak av yapan) işinin cezasını tatmış olsun. Allah geçmişi affetmiştir. Kim bu suçu tekrar işlerse Allah da ondan karşılığını alır. Allah güçlü bir intikam alıcıdır.”⁵⁹

Bakara suresinde, ihramlının ihramdan çıkmasını zorunlu kılan durumlarda ihramdan çıkabileceği belirtilmiş ve ceza olarak fidye ödemesi gerektiği açıklanmıştır. Bu ayette ise mükellefin, ihram yasaklarını kasten terk etmesi halinde ödeyeceği cezadan bahsedilmiştir.

Âlimlerin çoğunluğunun görüşüne göre; mükellefe bir ceza gerekmesi için suçta kastın bulunup bulunmamasında bir fark yoktur.⁶⁰ Yani ihramlı kişinin kasten ya da ihramlı olduğunu unutarak yasakları ihlal etmesi, sonucu değiştirmez. Nitekim Allah'ın koymuş olduğu yasağı bile bile ihlal edene cezanın gerektiğini Kur'an-ı Kerim⁶¹ bildirirken; ihramlı olduğunu unutarak avlanana cezasının gerektiğini Hz. Peygamber'in

⁵⁷ Heyet, *Kuran Yolu*, I, 306.

⁵⁸ Heyet, *Kuran Yolu*, I, 307.

⁵⁹ Maide, 5/95.

⁶⁰ İbn Kesir, *Tefsir*, I, 549.

⁶¹ Maide, 5/95.

Sünneti bildirmiştir.⁶²

İhram yasaklarının tamamı keffaret cezası gerektirmemektedir. Mükellefin uyması gereken ve keffaret cezası gerekmeyen yasaklar daha önce zikredilmişti. Burada ise zikredilen o yasaklardan hangilerinin keffaret cezası kapsamında olduğu incelenecektir.

İhram yasakları dediğimiz yasakların kaynağı, “İhramlı iken avı öldürmeyin...” ifadesidir. Bu yasak Harem sınırları içinde de dışında da geçerlidir. Fakat *av* ifadesinin kapsamına hangi hayvanların gireceği Müçtehit imamların ihtilaf ettiği bir husustur.

İmam Şafii, ayette zikri geçen *av* ifadesinin yalnızca eti yenen hayvanları kapsadığını savunmuştur. Ebu Hanife'nin görüşü ise, *av* hayvanı ifadesinin, eti yenen ya da yenmeyen bütün yabani hayvanları kapsayacağı yönündedir.⁶³ Ancak Hz. Peygamber, beş hayvanı bunlardan istisna etmiş ve harem bölgesinde öldürülebileceklerini söylemiştir: “Hayvanlardan şu beş ayrı türü, ihramlı bulunan kimsenin öldürmesinde bir günah yoktur: Karga, çaylak, akrep, fare ve ısırır (ya da kuduz) köpek.”⁶⁴

Tehlikeli veya vahşi bir hayvanın, mesela bir yılanın, akrebin, kuduz köpeğin vb. hac zamanında öldürülmesinin serbest bırakıldığına delil olarak daha birçok hadis vardır. Dolayısıyla Unutulmamalıdır ki “*av*” terimi, bu bağlamda, yalnızca eti yenebilir hayvanlar ile ilgilidir.⁶⁵

Bilerek emre muhalefet edenlerin sorumlu olacağı cezalar vardır. Bunlar ayet-i kerime’de belirtilmiş fakat keyfiyeti açıklanmamıştır. Bu husustaki detaylı bilgiyi, Hz. Peygamber’in sünneti ve ulemanın içtihatları ile edinmekteyiz.

İhram yasaklarını ihlal etmeye mukabil konan ve ayette keffaret olarak nitelenen cezaları sırasıyla inceleyelim:

2.2.2.1. Kurban Kesmek

Hac esnasında insanlardan hayvanlara karşı göstermeleri istenen saygının ihlal edilmesi, halinde ödeyecekleri ceza, ihlal ettikleri yasak kabilindedir. Yani avlanma

⁶² Seyyid Sabık, *Fıkhu’s-Sunne*, I, 592.

⁶³ Şemseddin Muhammed b. el-Hatib eş-Şirbini, *Muğni’l Muhtac ila Ma’rifeti Meani Elfazi’l Minhac*, Daru’l-Marife, Beyrut, trs, I, 769-771.

⁶⁴ Buhari, *Bedu’l-Halk*, 16, *Sayd*, 7; Müslim, *Hac*, 72, 76, 77, 79; Ebu Davud, *Menasik*, 39; Nesai, *Menasik*, 82, 86, 88; İbn Mace, *Menasik*, 91; Darımi, *Menasik*, 19; Muvatta, *Hac*, 88.

⁶⁵ Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı*, terc: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay., İstanbul, 1999.

yasağını dikkate almayan mükellefin ödeyeceği bedel öldürdüğü hayvanın değerinde olmalıdır. Zira Yüce Allah “...İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kâbe’ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder)...”⁶⁶ ifadesiyle bunu emretmektedir.

2.2.2.1.1. Kesilecek Hayvanın Niteliği

Yukarıda zikrettiğimiz ayetteki “...öldürdüğü hayvanın dengi...” ifadesiyle hayvanın kıymet olarak denginin mi kastedildiği, bedenen denginin mi kastedildiği hususunda ulema arasında ihtilaf vardır. Sahabe ve Tabiunun büyük bir kısmı, ayetin zahirinin delaletinden dolayı beden yapısının esas alınacağını, ancak mislinin bulunmaması halinde kıymetinin takdir edileceğini kabul etmiştir. İmam Şafii de ashabın görüşünü dikkate alarak, denk ifadesinden kastın, beden itibarıyla denklik olduğunu savunmuştur. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf’un görüşüne göre ise, kıymete itibar edilmesi gerekir.⁶⁷ Her varlığın dengini bulmak imkânsızdır, dolayısıyla hayvanın zaman ve mekâna göre farklılık arz eden kıymeti tespit edilip ödenmelidir.⁶⁸

2.2.2.1.2. Hakemlerin Niteliği

Ayette söz konusu edilen kurbanın öldürülen hayvanın dengi olup olmadığının tespiti için iki âdil bilirkişi yani hakem tayin edilmesi istenmiştir. Buna sebep, öldürülen yabani hayvanın yaklaşık olarak et değerinin tespit edilmesi ve buna dayanarak hangi evcil hayvanın bunun karşılığında kurban edileceğine karar verilmesini sağlamaktır.⁶⁹

Tayin edilecek hakemlerin, âdil, Müslüman ve erkek olması, aynı zamanda öldürülen hayvanın denginin doğru olarak tespit edilmesi için fıkıh ilmine hâkim olması gerekir.

2.2.2.1.3. Hayvanın Harem’de Kesilmesi

Keffaret cezası olarak kesilmesi gereken hayvanın, ayetteki “...Kâbe’ye varacak bir kurban olmak üzere...” ifadesiyle Kâbe’de kesilmesi istenmiştir. Tefsircilerin açıklamalarına göre, ayette Kâbe zikredilerek Mekke, yani Mekke’nin Harem sınırları

⁶⁶ Maide, 5/95

⁶⁷ Serahsi, *Mebcut*, IV, 148; Zuhayli, *Tefsiru’l-Munir*, IV, 55.

⁶⁸ Zuhayli, *Tefsiru’l-Munir*, IV, 55.

⁶⁹ Zuhayli, *Tefsiru’l-Munir*, IV, 55-56.

kastedilmiştir.⁷⁰ Bu nedenle fakihlere göre kurban; Harem'e götürülmeli, orada kesilmeli ve Harem bölgesindeki yoksullara dağıtılmalıdır.

2.2.2.1.4. Yoksulları Doymak

Yüce Allah'ın "...Yahut (*avlanmanın cezası*), fakirleri doyurmaktan ibaret bir keffarettir" ifadesi gereği, ihram yasaklarını ihlal eden mükellef, keffaret cezasını fakirleri doyurmak suretiyle de ifa edebilir. Kaç fakirin ne ile ve nasıl doyurulacağı, bir önceki keffaret cezası olan kurban esas alınarak belirlenmektedir. İhramlının öldürdüğü av hayvanının değeri tespit edilir ve o değerinde ne kadar yiyecek alınabileceği hesaplanır ve kurban karşılık gelen o miktar yoksullara dağıtılır.⁷¹

Cezasını fakirleri doyurmak suretiyle ödeyecek olan mükellefin kaç fakiri doyuracağı hususunda İbn Abbas'tan gelen rivayet şöyledir: "*Ceylan vb. bir hayvan öldüren ihramlı, bir koyun kurban eder. Eğer bulamayacak olursa, altı yoksula yemek yedirir. Şayet bir dağ keçisi veya onun gibi bir av hayvanı öldürecek olursa, bir inek kurban etmesi gerekir. Bulamayacak olursa, yirmi yoksula yemek yedirir. Bir deve kuşu yahut bir eşek öldürdüğü takdirde, büyükbaş hayvan kurban etmesi gerekir. Bulamadığı takdirde otuz yoksula yemek yedirir.*"⁷²

2.2.2.2 Oruç tutmak

Yüce Allah, bahsi geçen ayette emre itaatsizliğin cezasını bildirirken, öncelikli olarak yoksul ve yardıma muhtaç insanları dikkate alarak yoksulların menfaatine olacak maddi yükümlülükler koymuştur. Kurban kesip fakir olanlara dağıtmak ve yoksulları doyurmak şeklinde ifa edilmesi gereken keffaret cezaları, bu kabilden olan mali cezalardır. Ayette bunlar dışındakiler, yani emre muhalefet edip de mali imkânları yetersiz olanlar için de bir ceza takdir edilmiştir. Bu ceza oruç tutmaktır.

Ayetteki "...ya da keffaret olarak onun dengi oruç tutmaktır..." ifadesiyle, tutulacak orucun yoksulları doyurma cezasına denk olması istenmiştir. Doyurma cezası da kesilecek kurbanın dengi olacağına göre, oruç tutma cezası da kurbanı denk olmak zorundadır.

İhram yasaklarını ihlal eden mükellef, cezasını oruç tutmak suretiyle ödemek

⁷⁰ Zuhayli, *Tefsiru'l-Munir*, IV, 55-56

⁷¹ Süleyman Ateş, *Yüce Kuran'nın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1989, III, 64.

⁷² Meraği, *Tefsiru'l-Meraği*, VII, 33.

istediği takdirde, doyurması gereken yoksul sayısını esas alarak hesaplar. Buna göre İbn Abbas'ın yukarıda bahsettiğimiz rivayetinde belirtilen doyurması gereken yirmi kişiye karşılık yirmi gün oruç otuz kişiye karşılık otuz gün oruç tutar.⁷³

İbn Abbas'ın bildirdiği bu rivayete göre kişinin işlediği suçun büyüklüğüne göre ödeyeceği cezanın miktarı da artmaktadır. Bu cezanın mali bir sorumluluk olarak ödenmesi, ya da oruç tutmak suretiyle ödenen manevi bir ceza olması sonucu değiştirmez. Ulema bu şekilde bir uygulama ile ceza takdir ederken, ceza olarak tutulacak orucun sınırının iki ayı geçmeyeceğini savunmuşlardır. Zira kefaretin en üst sınırı, iki aydır. Fakat Seyyid Sabık, her halükarda kesilecek hayvanın kıymetinin dikkate alınacağını ve tutulacak oruçların atmış günü aşması halinde de sayıya itibar edileceğini savunmuştur.⁷⁴

2.2.3. Cezalar Hususunda Önemli Olan Bazı Meseleler

2.2.3.1. Cezalarda Seçme Hakkı

İslam âlimleri, mükellefin ayette sıralanan cezalardan dilediğini keffaret olarak ödeyip ödeyemeyeceği hususunda farklı görüşlere sahiptir. Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafii'ye göre, bu hususta ayette yerine getirilmesi istenen keffaret cezalarının her birinin arasındaki ۱ tahyir için gelmiştir. Bu sebepten av hayvanını öldüren kimse, bu üç husustan birini yerine getirmekte serbesttir. Ahmed b. Hanbel ve Hanefi imamlarından İmam Züfer'e göre ۱ tertip içindir. Dolayısıyla mükellef, ayetteki sıraya uymak zorundadır. Buna göre, kurban kesmeye imkânı olmadığında yoksulları doyurmalı, ona da imkânı olmadığı takdirde oruç tutmalıdır.⁷⁵

2.2.3.2. Keffaretin Tekrarı

Cumhur, İlahi emre itaatsizliğin tekrar etmesi halinde keffaretin farz olduğunu ileri sürmüştür. Yani ihramlı iken birden fazla avlanana keffaret cezası da tekrar tekrar verilir. Çünkü onun ahirette göreceği azap, dünyada da cezayı yerine getirmesine mani teşkil etmez. Ayet-i Kerime, günah tekrarlanmadığı takdirde, dünyevi cezanın ahiretteki cezayı engelleyeceğini göstermektedir. Fakat bu suçun tekrarlanması halinde, günahkâr, dünyevi ceza olan keffaret ile uhrevi ceza olan cehennem ateşini birlikte hak etmiş

⁷³ Meraği, *Tefsiru'l-Meraği*, VII, 33.

⁷⁴ Seyyid Sabık, *Fıkhu's-Sunne*, I, 599.

⁷⁵ Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, III, 1815; Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kuran Tefsiri*, Anadolu Yay., İstanbul, trsz., IV, 1789-1790.

olur.⁷⁶

2.2.3.3. Avı Bir Grubun Birlikte Öldürmesi

İhramlı bir grubun, kasten ve birlikte bir avı öldürmeleri halinde hepsine bir ceza gerekir. Zira Allah-u Teâlâ “...*Ehlî hayvanlardan öldürdüğünün misli kadar bir ceza vardır...*” buyurmuş ve böylece cezanın öldürülen hayvanın misli olması gerektiğini beyan etmiştir. Dolayısıyla bir hayvan öldürülmesi halinde, bir kurban kesilmesi gerekmektedir. Suçu işleyenlerin sayısının çokluğu bunu değiştirmez. Bu hususta başka bir delil de İbn Ömer’in uygulamasıdır. İhramlı iken sırtlan öldüren bir grubun İbn Ömer’e gelerek ne yapacaklarını sorduklarında, İbn Ömer: “*Bir koç kesiniz*” diyerek cevap vermiştir. Bunun üzerine gruptakiler, hepsi için mi bir koç kesileceğini sormuş; İbn Ömer, “*evet hepinize bir koç yeter*” diyerek ödenecek cezanın ayet-i kerimede bildirildiğine göre öldürülen hayvana mukabil olduğunu pratikte göstermiştir.⁷⁷

2.2.3.4. İlahi Yasağın Hikmeti

İnsanoğlu, Din’deki buyruk ve yasakların çoğunu kavrayabilecek niteliklerle donatılmış olmasının yanında, dünyevî menfaatlerden arındırılmış bir kısım Dinî hükümlerle kişinin kendi dindarlığını test etmesine imkân tanınmıştır. Taabbüdî hükümler olarak nitelenen bu hükümler, sırf Yüce Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak için yapılabilecek ve başka amaçla yapıldığında izah edilebilir bir anlam taşımayacak davranışları kapsamaktadır.

Bunların bu özelliği gerçekte hiçbir faydasının olmadığı anlamına gelmez, aksine sınırsız faydalarının bulunduğunu gösterir. Bu tür hükümleri fayda fikrinden tamamıyla soyutlanmış bir kulluk bilinci içinde yerine getirip, Allah’ın hoşnutluğunu kazanmaya çalışmak en uygun yoldur. Nitekim en doğrusu, ibadet görevini fayda şartına bağlamamak, ibadeti ne getirip ne götürdüğünü hesap etmeden yapmaktır.⁷⁸

2.3. Hata İle Öldürmenin Keffareti

2.3.1. Hatanın Mahiyeti

Hata; bir fiilin, failinin iradesinin dışında vuku bulmasıdır. Bu fiil suç teşkil eden bir fiil de olsa, fail suçu kendi kastı ve iradesiyle işlemediğinden, aksine failin iradesi

⁷⁶ Zuhayli, *Tefsiru’l-Munir*, IV, 62.

⁷⁷ Heyet, *Kuran Yolu*, II, 345.

⁷⁸ Heyet, *Kuran Yolu*, II, 345.

dışında vuku bulduğundan hata kapsamındadır. Trafik kazaları sonucu meydana gelen ölüm ve yaralamalar gibi.⁷⁹

Kişinin, suç olmayan mubah bir iş yapmaya niyet etmesi, fakat o fiilin sonucunda başkalarına zarar veren bir durumun meydana gelmesi de hata sayılan fiillerdendir. Avlanmak maksadıyla silahını ateşleyen birinin yanlışlıkla bir insana isabet ettirmesi sonucu ölüme sebep olması buna örnektir.⁸⁰ **وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ**⁸¹ *“Yanılarak yaptığınızda size bir günah yoktur. Fakat kalplerinizin bile bile yaptığında günah vardır...”*⁸¹ ayeti insanların yanılarak yaptıklarından sorumlu olmadığını bildirmektedir. Genel hüküm böyle olmakla birlikte, istisna da olsa hatalı fiillerden dolayı sorumluluk gerekmesi İslam hukukunun prensiplerindedir.

2.3.2. Hata ile Adam Öldürenin Ödeyeceği Keffaret

Hataen de olsa Şari’in yasaklamış olduğu bir fiili işleyen kimse, kasıtlı gibi cezai sorumluluğu haizdir. Fakat her ikisinin sorumluluk sebepleri farklıdır. Kasıtlı olarak suç işleyen kişinin sorumluluk sebebi Şari’nin buyruğuna aykırı hareket etme, yasakladığı şeyi yapma, emrettiği şeyi terk etmedir. Hataen suç işleyen sorumluluğunun sebebi ise, bir eksiklik, ihtiyatsızlık ve tedbirsizlikten dolayı Şari’nin emrine muhalefet etmiş olmasıdır.⁸² Bunlardan en önemlisi ve en ağır suç teşkil edeni adam öldürmedir. Kasıtsız ve hata sonucu da olsa bir mü’minin canına kıymak cezasız bırakılan bir suç değildir. İşte bu sebepten Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyurmuştur:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ
إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ
فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامٌ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا
حَكِيمًا

“Bir müminin diğer mümini yanlışlık dışında öldürmesi asla caiz değildir. Bir mümini yanlışlıkla öldürenin, bir mümin köleyi azat etmesi ve öldürülenin ailesi bağışlamadıkça, ona diyet ödemesi gerekir. Eğer o mümin, size düşman bir topluluktan ise mümin bir köleyi azat etmek gerekir. Şayet aranızda anlaşma olan bir millettense, ailesine diyet ödemek ve mümin bir köleyi azat etmek gerekir. Bulamayana, Allah tarafından tövbesinin kabulü için, ardı ardına iki ay oruç tutmak gerekir. Allah bilendir.

⁷⁹ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 599.

⁸⁰ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 600.

⁸¹ Ahzab, 33/5.

⁸² Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, II, 600.

Hâkim'dir."⁸³

Ayet bir mü'minin bir diğerini kasten öldürmesinin düşünülmemeyeceğini, hiçbir mü'minin böyle bir cinayeti göze alamayacağını, böyle bir şeyin asla olmaması gerektiğini vurgulayan ve telkin eden bir girişle başlamıştır.⁸⁴

Ayetin nüzul sebebi konusunda birçok farklı rivayet vardır. Fakat Taberi ve Vahidi gibi müfessirlere göre ayet, Ebu Cehil'in Müslüman olan kardeşi Ayyaş'ın öteki kardeşi Haris'in müslüman olduğunu bilmeden onu öldürmesi ve pişmanlık içinde Hz. Peygamber'e gelip durumu anlatması üzerine inmiştir.⁸⁵

Yüce Allah, Ayetin giriş bölümünden suçun büyüklüğüne dikkat çektikten sonra hataen adam öldürmede muhtemel durumlar için dört hüküm vazetmiştir:

- 1) Ailesi Mü'min Olan Şahsın Öldürülmesi Hali
- 2) Ailesi Gayrı Müslim ve İslam Düşmanı Olan Şahsın Öldürülmesi Hali
- 3) Ailesi Gayrı Müslim ve Müslümanlarla Anlaşmalı Olan Şahsın Öldürülmesi Hali
- 4) Katilin Diyet Ödeyebilecek Maddi İmkânının Olmaması Hali

Bu dört muhtemel durum da keffaret cezası kapsamındadır. Ancak bazılarında hem diyet hem keffaret cezası gerekmektedir. Diyet cezası daha önce izah edilmişti. Bu bölümde köle azat etmek ve iki ay oruç tutmak şeklinde ifa edilecek keffaret cezaları üzerinde durulacaktır.

2.3.2.1. Köle Azat Etmek

Bilindiği üzere İslâm'dan önce başka topluluklarda olduğu gibi Araplarda da çeşitli vesilelerle insanları köleleştirme uygulaması vardı. İslâm bu vesilelerin tamamını yasaklamış ve yalnızca savaşta esir olma yolunu açık bırakmıştır. Arapları Müslümanlara karşı savaşa girmekten caydırmak maksadıyla müsaade edilen bu uygulama, doğrudan köleliğe götüren bir uygulama olmamakla beraber, köleleşen kimselerin yeniden hürriyete kavuşturulması için çeşitli vesileler öngörülmüştür. Bu vesilelerden biri de yanlışlıkla bir mümini öldürmektir.⁸⁶

⁸³ Nisa, 4/92.

⁸⁴ Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, 601.

⁸⁵ Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Camii'l Beyan an Tevili ayi'l-Kuran*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1995, IV, 277; İbn Kesir, *Tefsir*, I, 421.

⁸⁶ Heyet, *Kuran Yolu*, II, 115.

Yanlışlıkla bir Mü'minin öldürülmesi halinde ceza olarak azat edilecek kölenin **فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ** (mü'min bir köle) ifadesi gereği mü'min olması gerekir.

2.3.2.2. Oruç Tutmak

Keffaret cezası olarak verilen ilk emir köle azat etmek olsa da mükellef azat edecek köle bulamayabilir ya da mali imkânları köle azat edebilecek seviyede olmayabilir. Bu durum göz önünde bulundurularak hukukta boşluk oluşmasına müsaade edilmemiş, cezasını maddi imkânlarla yerine getiremeyenlere keffaret cezasının daha çok ibadet boyutuna tekabül eden oruç tutma cezası verilmiştir.

Oruç tutma cezası köle azat etme cezasına nispetle daha çok titizlik gerektiren bir cezadır. Nitekim ayette **فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ** “iki ay ve hiç ara vermeden” buyrulmuştur. Dolayısıyla **مُتَتَابِعَيْنِ** lafzı gereği oruç özürsüz olarak bir gün bile bozulduğu takdirde oruç tutmaya yeniden başlanır. Bu hususta ulema, özür ve hastalık durumlarını dikkate alarak, hüküm vermiş ve bu günlerin oruç tutulması geren iki aya denk gelmesi halinde oruca yeniden başlanması gerekmediğini savunmuşlardır.⁸⁷

Hayız olan kadının hali kesintiye sebep olan bir durum değildir. Bu hususta görüş ayrılığı yoktur. Ancak kadının bu hususa ihtimam göstermesi, hayız hali sona erdikten sonra geciktirmeksizin kalan keffaret oruçlarına başlaması gerekir.

Hasta olan ve yolculuk halinde olan şahsın tutacağı oruca ara verip veremeyeceği hususunda ulema farklı görüşler bildirmiştir. Ulemanın bir kısmı, keffaret tutan mükellefin oruca ara verebileceğini ileri sürmüş ve hastalık, yolculuk gibi mazurlar sebebiyle Allah-u Teâlâ'nın kasıt olmayan davranışları affedebileceğini ileri sürmüşlerdir. Bir kısım ulema da oruç ibadetini namaz ibadetine kıyas ederek hüküm vermiş, bir özür sebebiyle namazdan çıkmak suretiyle namaza ara veren birinin namaza tekrar niyet edince kaldığı yerden başlamadığını, yeni başlıyormuş gibi kıldığını, bu sebepten keffaret orucu tutanlarında buna uymak zorunda olduklarını iddia etmişlerdir.

2.3.3. Hatalı Ölüme Sebebiyet Verecek Karşılaşılması Muhtemel Durumlar

2.3.3.1. Silah ve Benzeri Aletlerle Sebep Olunan Ölümler

Silahıyla oynayan ya da silahını temizleyen şahsın, yanlışlıkla tetiğe basıp bir insanın ölümüne sebep olması keffaret cezası gerektiren bir durumdur.⁸⁸ Silah dışındaki

⁸⁷ Taberi, *Camiu'l Beyan*, IV, 291.

⁸⁸ Kâsâni, *Bedayi*, VI, 391.

öldürücü olan ve olmayan aletler de bu hükme tabidir. Daha önce de izah edildiği gibi böyle bir durumda şahsın öldürme kasıt ve niyeti olmamasına rağmen, tedbirsizlik ve ihmali söz konusudur. Dolayısıyla suçlu kabul edilir ve fiili sebebiyle keffaret cezası ödemesi gerekir. Keffaretin niteliğini yanlışlıkla öldürdüğü şahsın durumu belirler.

2.3.3.2. Kazılan Çukurların Sebep Olduğu Ölüm

Umuma açık yerlerde çukur, kanal gibi kazılar yapılması ve tedbir alınmaksızın açık bırakılması sonucu o yerlere düşerek hayatlarını kaybeden insanların ölümünden, kazı faaliyetini gerçekleştirenler sorumludur ve keffaret cezası ödemekle yükümlüdürler.⁸⁹ Kazının şahsın kendi mülkünde yapılması ceza gerektirmeyen bir durumdur. Nitekim kişi, kendi mülkündeki tasarruflarından istisnai durumlar hariç sorumlu tutulamaz.

2.3.3.3. Serbest Bırakılan Hayvanların Sebep Olduğu Ölüm

Çeşitli sebeplerle hayvan besleyen insanlar, hayvanlarının yapmış olduğu bazı şeylerden dolayı sorumlu tutulurlar. Bu durumlar tedbir alınmak suretiyle önüne geçilebilecek kazalardır.

Umuma açık bir yerde bırakılması sonucu, hayvanın orada bulunan insanlara zarar vermesi ve bu zararın ölümle sonuçlanması keffaret gerektiren bir durumdur. Böyle bir olayın şahsın mülkünde gerçekleşmesi ceza gerektirmez.⁹⁰

Köpek gibi saldırgan hayvanların serbest ve maskesiz bırakılması sonucu meydana gelen ölümler sıkça karşılaşılan olaylardır. Bu durumda o hayvanı besleyen tedbirsizliği sebebiyle böyle bir ölüme sebebiyet veren şahıs sorumludur.

2.3.3.4. Yakılan Ateşin Sebep Olduğu Ölüm

Her ne sebeple olursa olsun yakılan ateşin insanların canlarına ya da mallarına zarar vermesinden ateşi yakan kişi sorumlu tutulur. Zarara sebep olan ateşin nerede yakıldığı önemli değildir. Kişinin kendi mülkünde ya da başkasının mülkünde olması cezai sorumluluk açısından fark etmez. Önemli olan şahsın olayda tedbirsizliği sebebiyle olayda sorumlu olup olmamasıdır.

⁸⁹ Kâsâni, *Bedayi*, VI, 335; Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, 602.

⁹⁰ Kâsâni, *Bedayi*, VI, 371; Udeh, *İslam Ceza Hukuku*, 602

2.3.3.5. Trafik kazaları sonucu meydana gelen ölümler

En sık karşılaşılan ölüm olayları trafik kazaları neticesinde meydana gelmektedir. Malumdur ki bu durumda meydana gelen ölümler kasıt taşımayan ölümlerdir. Ancak sebep olanların ihtiyatsızlığının, dikkatsizliğinin payı çok büyüktür. Trafik kazaları, önlem alındığı takdirde önüne geçilebilecek türden kazalar olduğu için, kaza neticesinde meydana gelen ölümler hata sonucu vaki olan ölümler kapsamında değerlendirilir. Dolayısıyla trafik kazalarının müsebbipleri keffaret cezası ile yükümlüdürler.⁹¹

2.4. Hayızlı Kadına Yaklaşmanın Keffareti

2.4.1. Hayızın Mahiyeti

Hayız, sözlükte “suyun akıp taşması, kanın akması” manasına gelir. Bir fıkıh terim olarak hayız, ergenlik çağına giren sağlıklı kadının rahminden düzenli aralıklarla gelen ve bazı ibadetlerin ifasına engel teşkil eden kan anlamına gelir.⁹² Kadınlarda ergenlikten menopoza kadar görülen bu fizyolojik olaya fıkıh literatüründe hayız denirken Türkçede adet görme, adet kanaması, aybaşı hali adı verilir.

Kadının hayız haliyle ilgili olan birtakım dini uygulamalar, bütün dinlerde mevcuttur. Hayızla ilgili olarak geliştirilen bu dini uygulamaları iptidai toplumlara kadar götürmek mümkündür. İptidai kültürlerde hayızlı kadın, topluluktan tam olarak tecrit edilir ve onunla temas eden her kişi ve nesne kirli sayılırdı.⁹³

Hayızın dini yönüyle ilgili en ayrıntılı uygulamaları geliştiren Yahudilikte hayız gören kadın kanamanın sona ermesinden itibaren yedi gün boyunca murdar kabul edilmiş ve birtakım yükümlülüklerle tâbi tutulmuştur. Kanamanın devam ettiği sürede ve kanamanın bitmesinden sonraki yedi günlük müddet içinde hayızlı kadınla cinsel ilişkiye girmek, onun dokunduğu herhangi bir şeye temas etmek murdarlığı bulaştırdığından yasaktır.⁹⁴

Fıkıh kitaplarında etraflıca anlatıldığı gibi yetişkin bir kadından üç türlü kan gelir. Hayız kanı, doğumdan sonra belli bir süre gelen lohusalık kanı ve bu ikisi dışında kalan ve bir hastalıktan kaynaklanan istihâze kanıdır. Her üç durum da dini manada temizlik, namaz, Kur'an okuma, oruç, itikâf, hac, cinsi münasebet, boşanma, iddet ve

⁹¹ Bu ve benzeri örnekler için bkz. Kâsâni, *Bedayi*, (Kitabu'l-Cinayat), VI, 272- 417.

⁹² Süleyman Ateş, age, I, 384.

⁹³ Yunus Vehbi Yavuz, “Hayız”, *DİA*, İstanbul, 1998, XVII, 51-53.

⁹⁴ Yavuz, “Hayız”, *DİA*, XVII, 51-53.

hamileliğin tespiti gibi birçok dini hükümle irtibatlı olduğundan İslam literatüründe önemli bir yer işgal etmiş ve İslam âlimlerince ayrıntılı biçimde incelenmiştir.⁹⁵

Hayızlı kadın, bazı din ve toplumlarda olduğu gibi İslamiyet'te pis sayılmamış, günlük hayattan, özel ve sosyal ilişkilerden uzak tutulmamıştır. Hayız bir nevi abdestsizlik ve hükmi kirlilik kabilinden bir mazeret kabul edilir ve yalnızca namaz, oruç, Kur'an okuma, Kâbe'yi tavaf gibi belirli ibadetlerin ifasına ve cinsi münasebete engel olarak görülür. Bunun için Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَدَىٰ فَأَعْتَزَلُوا النَّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ النَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

*“Sana, kadınların aybaşı hali hakkında sorarlar, de ki: “O bir rahatsızlıktır”. Aybaşı halinde iken kadınlardan el çekin, temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri zaman, Allah'ın size buyurduğu yoldan yaklaşın. Allah şüphesiz daima tövbe edenleri sever, temizlenenleri de sever.”*⁹⁶

Ayette geçen *eza* kelimesi “rahatsızlık” diye tercüme edilmiştir. Nitekim aybaşı hali, birleşme kabiliyetini yitiren yumurtaların atıldığı, vücudun dengelerinde bazı değişikliklerin yaşandığı ve bu sebeple kadının fizyolojisi yanında psikolojisinin de etkilendiği bir dönemdir. Eski yumurtanın atılması ve rahmin temizlenmesi kan vasıtasıyla olmakta ve bu durum belli bir süre devam etmektedir. Bu durumda kadınla ilişkide bulunulması halinde, hem erkeğin hem de kadının çeşitli rahatsızlıklar kapması muhtemeldir. Hem böyle bir zarara (*eza*) meydan verilmemesi hem de Allah'ın buyruğuna uyarak şehvete karşı direnmek suretiyle irade egzersizi yapılması için, adet gören kadınla cinsel ilişki haram kılınmış, bunun dışında kalan ilişkiler serbest bırakılmıştır.⁹⁷

⁹⁵ Yavuz, “Hayız”, *DİA*, XVII, 51-53.

⁹⁶ Bakara, 2/222.

⁹⁷ Heyet, *Kuran Yolu*, I, 345.

2.4.2. Cinsi Münasebetin Caiz Olması

Yüce Allah, “*Aybaşı halinde iken kadınlardan el çekin*” emri ile hayızlı kadınla cinsi münasebeti yasaklamış ve devamında yasağın ne zaman son bulacağını belirtmiştir. Ancak ayette geçen ve yasağın müddeti hususunda bilgi veren **حَتَّى يَطْهَرْنَ** “*temizleninceye kadar*” ifadesinin hangi manaya delalet ettiği, ulema arasında ihtilaf konusu olmuştur. Dolayısıyla bu hususta mezheplerin görüşleri farklılık arz etmektedir.

İmam-ı Azam Ebu Hanife’ye göre, temizlenmeden maksat, hayız kanının durmasıdır. Hanefilerce en fazla on gün kabul edilen hayız müddetini tamamlayan kadın, aybaşı halini bitirmiş ve artık temizlenmiştir. Dolayısıyla on günlük müddeti tamamlayan kadından ve eşinden bu yasak kalkmıştır. Ayrıca gusül abdesti almak şart görülmemiştir. Ancak on gün bitmeden hayız kanının kesilmesi halinde, yasağın kalkması için gusül abdesti şarttır.⁹⁸

İmam Malik, İmam Şafii ve İmam Ahmed b. Hanbel’e göre ise temizlenmeden maksat, yalnızca adet kanının kesilmesi değil, aynı zamanda kadının gusül abdesti alarak temizlenmesidir. Dolayısıyla Ebu Hanife dışındaki imamlar gusül abdesti almadan, yasağın kalkmayacağını savunmuşlardır.⁹⁹

Fakihler arasındaki ihtilafın sebebi, ulemanın hüküm verirken ayette etken ve edilgen kalıbıyla birlikte kullanılan temizlenme ifadelerinden, farklı olanları nazar-ı itibara almasıdır. Yani temizlenme kelimesinin Arapça karşılığı olan “*taharet*” kelimesi, geçtiği ilk yerde “insanların müdahalesi olmadan kanın durması ve temizlenmenin yapılması” manasında şeddesiz olarak gelmiştir. “*taharet*” kelimesinin geçtiği ikinci yer ise “insanların müdahalesi ile yapılan temizlik” yani gusül manasında şeddeli olarak kullanılmıştır.

İmam-ı Azam Ebu Hanife, temizlik anlamındaki “*taharet*” kökünden türeyen “*tetahhüre*” fiilini, şeddesiz olan “*tahure*” fiili gibi yorumladığından, iki fiilden kanın durması anlamını çıkarmış ve gusle gerek görmeksizin adet kanının kesilmesini yasağın kalkmasına delil saymıştır.¹⁰⁰

Cumhur, (İmam Malik, İmam Şafii ve İmam Ahmed bin Hanbel ise “*taharet*” kökünden türeyen “*tehure*” kelimesini, kurralardan Hamza ve Kisai’nin kıraatına istinaden “*tetahhere*” şeklinde şeddeli okumuş ve temizlenmeden kastın “insanların fiili müdahalesi ile yapılan temizlik” manasında olduğunu kabul etmişlerdir. Dolayısıyla

⁹⁸ Zemahşeri, *Keşşaf*, I, 293; Ateş, age, I, 385-386.

⁹⁹ Taberi, *Camii’l-Beyan*, II, 524-526.

¹⁰⁰ Zemahşeri, *Keşşaf*, I, 293.

cumhur'a göre yasağın kalkması, kadının adet kanının kesilmesiyle değil, gusül abdesti almasıyla mümkündür. Aksi takdirde günaha işlenmiş olur.¹⁰¹

2.4.3. Ödenecek Keffaret

İlgili ayetin zahiri, hayızlı kadınla cinsi münasebetin haram olduğunu açıkça göstermektedir. Bu hususta ulema ittifak halindedir. Âlimlerin ihtilaf ettiği konu, ay halindeki hanımıyla cins münasebette bulunan erkeğin, günahına karşılık, bir keffaret ödeyip ödemeyeceği, ödeyecek ise nasıl bir keffaret ödeyeceği hususudur.

Bütün mezheplere göre, ay halindeki hanımıyla cinsi münasebette bulunan kimsenin tövbe istiğfar etmesi gerekir. Şafii âlimler, bir kimsenin haram olduğunu bilerek ve kendi iradesiyle cinsi münasebette bulunmasını büyük günahlardan (kebire) saymıştır. Hanefi ve Şafiiler, hayzın ilk günlerinde vuku bulan ilişki için tövbe istiğfar etmekle birlikte bir ya da yarım dinar¹⁰² sadaka vermenin müstehap olduğunu savunmuştur.

Hanbelîler bu hususta herhangi bir ayırım yapmaksızın bir dinar sadaka vermenin vacip olduğuna dair hüküm vermişlerdir. Malikiler ise mali bir kefaretin bulunmadığına, bu günahı işleyen karı-kocanın tövbe istiğfar etmesi gerektiğine hüküm vermişlerdir.¹⁰³

Bu kefarete cezası, günahın sorumlusuna gerekir. İlişki kocanın zorlamasıyla olduğu takdirde sadece ona, iki tarafın isteğiyle olmuşsa hem adama hem de eşine ceza gerekir. Cinsi temasın kasten, unutarak, haram olduğunu bilmeden veya hayız durumunu fark etmeden yapılmış olması sonucu cezai mesuliyet açısından sonucu etkilemez.¹⁰⁴

2.5. Zihar Keffareti

2.5.1. Ziharın Mahiyeti

Zihar, “zahr”dan türemiş olup Arapça bir kelimedir. Lügat manası sırttır. İstilahta ise kişinin karısını kendisine haram kılmak isteyerek “sen bana annemin sırtı gibisin.” demesidir.¹⁰⁵

Erkeğin eşine verdiği bir tür cinsel mahrumiyet cezası olan zihar, beraberliği

¹⁰¹ Zemahşeri, *Keşşaf*, I, 293.

¹⁰² 1 dinar: 4.25 gr. altın

¹⁰³ Yavuz, “Hayız”, *DİA*, XVII, 52.

¹⁰⁴ Heyet, *Kuran Yolu*, I,

¹⁰⁵ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, IX, 203.

ebediyen yasaklayan ancak evlilik bağının devamına engel olmayan bir cahiliye âdetidir. Bu surette evlilik, şeklen devam eden ancak fonksiyonlarını yitirmiş bir hal almaktadır. Çok eşle evliliğin yaygın olduğu Cahiliye döneminde bu uygulama erkek için önemli bir mahrumiyet sayılmamakta, buna karşılık kadın, evlilik bağını tamamen kurabilme ya da bu evlilikten tamamen kopup yeni bir hayat kurabilme konusunda inisiyatif sahibi olmadığı için; evli mi dul mu olduğu anlaşılmayan bir statüye mahkum edilerek kadının hayatı psikolojik ve sosyolojik bir işkenceye dönüşmektedir.¹⁰⁶

İslam dini, zıharı ayet ve hadislerle haram kılmış olmakla beraber, hukuki sonucunu geçici olarak kabul etmiştir.¹⁰⁷

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمْ الَّتِي تَظَاهَرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ

“Allah, hiçbir adamın içinde iki kalp yaratmamıştır. Kendilerine zıhar yaptığınız eşlerinizi anneleriniz kılmamıştır.”¹⁰⁸

2.5.2. Zıharı Gerçekleştiren Sözcükler

Müçtehitler, kişinin “sen benim annemin sırtı gibisin” demesi ile zıharın gerçekleştiğinde müttefiktirler. Fakat annesinin başka bir organına ya da kendisiyle evlenilmesi ömür boyu haram olan başka bir kadının sırtına benzetmenin zıhar olup olmayacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir.

İmam Malik, bütün bu ifadelerin zıhar olduğunu, bir grup ulema ise sırt kelimesiyle anne kelimesinden başka deyimlerle zıhar olmayacağını söylemişlerdir. İmam Ebu Hanife ise, “kişiye bakması haram olan her organla zıhar olur” demiştir. İhtilaf sebepleri ise şeriata zahiri ile mananın tearuz etmesidir.

Kişinin “sen benim için annem gibisin” demesi durumunda ise Ebu Hanife ve İmam Şafii “niyete bakılır, bu deyimle hürrmette layıklık kastedilmiş olabilir” derken, İmam Malik “kişinin niyeti ne olursa olsun bu zıhardır” demiştir.¹⁰⁹

2.5.3. Zıharın Hükümü

Yüce Allah, ayette annelere benzetilen eşlerin anne olmadığını vurgulamış ve erkeğin eşini kendisine ebediyen haram kıldığı bu Cahiliye âdetine bir ceza biçerek bu haramlığı ebedi olmaktan çıkarmış ve cezanın yerine getirilmesiyle eşlerin birbirine

¹⁰⁶ Taberi, *Camiu'l-Beyan*, VI, 462

¹⁰⁷ Sabuni., *Revaiu'l- Beyan*, II, 263.

¹⁰⁸ Ahzab, 33/4.

¹⁰⁹ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, II, 139; Şirbini, *Muğni'l Muhtac*, III, 469.

yeniden helal olacaklarını beyan etmiştir. Keffaret olan bu ceza, zıhar yapan kimsenin, zıhardan sonra, karısıyla münasebette bulunabilmesi için ödemesi gereken şeydir.

الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ذَلِكَ تُوعِظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“İçinizden kadınlar hakkında zıhar yapanlar bilsinler ki onlar kendilerinin anneleri değildir, onların anneleri sadece kendilerini doğurmuş olanlardır. Onlar gerçekten çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Bununla beraber, Allah’ın affı ve merhameti çoktur. (geçmiş durumlar hakkında tövbe edenleri affeder) Eşlerine zıhar yaparak onlardan ayrılmaya kalkıp da sonra söylediklerinden dönenlerin, eşleriyle temastan önce bir köleyi hürriyetine kavuşturmaları gerekir. İşte size emredilen budur. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır. Buna imkân bulamayan kimse, temaslarından önce, iki ay ara vermeksizin oruç tutmalıdır. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurmalıdır. Bu hükümler Allah’ı ve Resulünü tasdik ve onlarla amel edip Cahiliye uygulamalarını reddetmeniz için konulmuştur. İşte bunlar Allah’ın hudutlarıdır. Kâfirler için gayet acı bir azap vardır.”¹¹⁰

Ayetlerin nüzul sebebi olarak rivayet edilen olay özetle şöyledir: Ensar’dan Evs b. Samit bir sebeple kızıp hanımı Havle binti Sa’lebe’ye zıhâr yapmış ve daha sonra söylediklerine pişman olup, evliliğe dönüş yapmak istemişti. Bu, Müslüman toplumun karşılaştığı ilk zıhar uygulamasıydı. Kadın, geleneğe göre yasak olan bu ilişkiyi bu halde sürdürmeyi kabul etmedi. Sonunda duruma bir çare bulması için Hz. Peygamber’e başvurarak derdini anlattı. Hz. Peygamber bu konuda ilâhî bir bildirim almadığını ve bilinen haramlık hükmünden başka bir çözüm söyleyemeyeceğini belirtti. Kadın durumun çok vahim olduğunu tekrar tekrar ifade ettiyse de farklı bir cevap alamadı. Daha sonra kadın Allah’a yalvarmaya ve halinden yakınmaya başladı. Dua ederken sıkıntılarında ve çaresizliğinden bahsedip, Resulünün dilinden bir vahiy inzal buyurmasını diledi. Kısa bir süre sonra bu ayetler indi. Hz. Peygamber onu müjdeledi ve ayetleri okudu. Ardından kocasını çağırıp onun durumunu öğrendi; köle azat edemeyeceğini, iki ay peş peşe oruç tutamayacağını ve altmış fakiri doyuracak kadar malî imkânının da bulunmadığını anlayınca ona bir miktar yardımda bulundu ve

¹¹⁰ Mücadele, 58/2-4.

bereketlenmesi için dua etti.¹¹¹

Zıhar esnasında söylenen sözlerin bir gerçekliği olmadığı gibi, şer'an geçerliliği de yoktur. Bir başka anlatımla, zıhar ile dinî veya hukukî bir sonuç meydana getirme amacı Kur'an nazarında aile hukuku açısından bir değer taşımamaktadır.¹¹² Bununla birlikte, Yüce Allah eşler arasındaki sevgi ve saygıyı zedeleyen böyle bir beyanın yol açtığı tahribatı onarmak ve evliliği sürdürme iradesindeki kararlılığı açık biçimde ortaya koymak üzere, zıhar yapanın kefareti ödemesi gerektiğini beyan etmiştir.

2.5.4. Zıhar Kefareti

Ayette bildirilen sıraya göre zıharda bulunan mükellefin zıhar keffareti sorumluluğunu yerine getirirken riayet etmesi gereken sıra şu şekildedir:

- 1) Köle azat etmek, (buna gücü yetmeyenler için)
- 2) İki ay aralıksız oruç tutmak, (buna gücü yetmeyenler için)
- 3) Altmış fakiri doyurmaktır.

2.5.4.1. Köle Azat Etmek

"...Eşleriyle temastan önce bir köleyi hürriyetine kavuşturmaları gerekir." Ayeti gereği azat edilecek kölenin Müslüman, kâfir, kadın, erkek, büyük, küçük olması fark etmez. Çünkü ayet-i kerimede; "Bir köle azat etmek gerekir" denmiştir. Köleden kasıt; her bakımdan başkasının mülkiyetinde bulunan şahıstır. Mutlak köle ile de, sağlam köle kastedilmiştir. Yani hürriyetine kavuşturulacak olan kölenin körlük, dilsizlik ve delilik gibi zararlı ayıplardan salim olması gerekir.

Şafii ve Malikiler ise, zıhar keffaretinde azat edilecek kölenin mümin olması gerektiğini savunmuşlardır. Onlara göre mümin olmayan bir köleyi azat etmek, keffaret olarak sahih değildir. Çünkü ayette her ne kadar azat edilecek kölenin mümin olması zikredilmemiş ise de zıhar keffareti, katl keffaretine kıyas edilir. Nitekim Yüce Allah "Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse, mümin bir köleyi azat etmesi gerekir."¹¹³ buyurduğu ayette, katl keffaretinde azat edilecek kölenin mümin olması gerektiğini beyan etmektedir.¹¹⁴

¹¹¹ Ebû Davud, *Talâk*, 17; Nesâî, *Talâk*, 33; Konuyla ilgili rivayetler için bk. Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XXVIII, 1-6; Zemahşerî, *Keşşaf*, IV, 70-71; İbn Atıyye, *Tahrîru'l-Veciz*, V, 272-273; Hazin, *Lubabu't-Tevîl*, VI, 201; Kâsânî, *Bedayi*, IV, 272-273.

¹¹² Heyet, *Kuran Yolu*, V, 259.

¹¹³ Nisa, 4/92.

¹¹⁴ Beydavi, *Envaru't-Tenzil*, VI, 198; Sabuni, *Revaiu'l-Beyan*, II, 526.

Her iki keffarete de sebep olan hadiseler şeriatın yasak ettiği hadiselerdir. Bir yasağa tecavüz edildiği için keffaret vermek icap ettiğinden her ikisindeki keffaretin de eşit olması gerekir.¹¹⁵

Hanefilere göre ise, Şafii ve Malikilerin kıyası sahih değildir. Çünkü böyle bir kıyasın yapılabilmesi için, hadise ve hükümün aynı olması gerekmektedir. Ancak yapılan bu kıyasta hadise ve hüküm birbirinden farklıdır. Bu sebeple mevzuumuz ayetteki mutlak ifade, katl hadisesi ile ilgili ayetteki mukayyed ifade ile birleştirilemez. Hadiseler ayrı olduğu için hükümler ayrı ayrı tatbik edilir.¹¹⁶

Keffaretin bu şekilde yerine getirilmesi gereken durumlarda dikkat edilmesi gereken, niyettir. Yani köleyi azat ederken keffaret niyetiyle yapmaktır. Keffarete niyet edilmeksizin, köle azat edilmese veya köle azat edildikten sonra keffarete niyet edilse keffaret yerine gelmez.

2.5.4.2. İki Ay Oruç Tutmak

Zihar yapanın, azat edecek köle bulamaması durumunda, “...*buna imkân bulamayan kimse, temaslarından önce, iki ay ara vermeksizin oruç tutmalıdır.*” Ayette bildirildiği üzere kişinin yerine getirmesi gereken keffaret, iki ay arka arkaya oruç tutmaktır.

Keffaret olarak tutulacak iki aylık orucun arasına *شَهْرَيْنِ مُتَابَعَيْنِ* lafzı gereği, Ramazan, Ramazan bayramı, Kurban bayramı ve teşrik günleri girmemelidir. Keffaret orucuna bu günlerden herhangi birinin denk gelmesi durumunda kişi oruca yeniden başlamak durumundadır. Bu halde daha önce tutmuş olduğu oruçlar nafile sayılır. Hastalık veya yolculuk sebebiyle orucunu bozması halinde de aynı durum söz konusudur. Fakat unutarak yemesi durumunda keffaret orucuna yeniden başlaması gerekmez.¹¹⁷

Ebu Hanife’ye göre kişinin Şaban ayı ile Ramazan ayını yolculukta geçirip bunu keffaret niyetiyle yapması caizdir. Kişi, iki ay üst üste oruç tutmaya başladıktan sonra köle azat etmeye gücü hâsıl olsa, keffaret yapanın zengin ya da fakirliğine itibar, zihar vaktine değil; keffaret vaktine olduğundan tıpkı teyemmümlü kimsenin namaz kılmakta iken suyu bulunca abdest alıp namazı yeniden kılmaması gerektiği gibi köle azat etmesi gerekir. Köle azat etme imkânı iki ay bittikten sonra mümkün olduğu takdirde keffareti

¹¹⁵ Sabuni, *Revaiu'l- Beyan*, II, 527.

¹¹⁶ Hazin, *Lubabu't-Tevil*, VI, 200; Sabuni, *Revaiu'l- Beyan*, II, 527.

¹¹⁷ Hazin, *Lubabu't-Tevil*, VI, 200.

sahih olur. Keffaret vaktindeki durum nazar-ı itibara alındığından zihar yaptığı zaman zengin olan biri keffaret vakti fakir olursa onun kefareti oruç tutmaktır.¹¹⁸

2.5.4.3. Altmış Fakiri Doymak

Oruç tutmaya gücü yetmeyen kimse ise altmış fakiri doymakla yükümlüdür. Zira Ayet-i Kerime’de “...*Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurmalıdır*” buyurmaktadır. Dolayısıyla böyle bir durumdaki müzahir, ya altmış fakiri doyurur ya da zekât olarak verilecek şeyin kıymetini ödemekle yükümlü olur. Bu hususta vacip olan;

1) Yoksulların sayısına riayet etmek,

2) Her yoksula verilecek olan yiyecek miktarına riayet etmektir. Dolayısıyla bir yoksulu altmış gün boyunca sabah akşam doyurmak yerine sabah bir fakiri, akşam bir fakiri doyurmak caiz olmaz. Ya da altmış gün bir fakir doyurulması gerekirken otuz gün bir fakir sonraki otuz gün başka bir fakirin doyurulması aynı şekilde caiz olmaz. Bu işte esas olan; düşkünlerin ihtiyacını gidermek ve bunu her gün yenilemek olduğu için, altmış fakiri bir gün doyurmak yerine bir fakire altmış gün yemek vermek de caiz olur. Ancak, bir fakire keffaret bedelinin tamamının bir günde verilmesi durumunda, bu sadece bir günün yerine geçtiği için caiz değildir.¹¹⁹

Şafii ve Malikilere göre yedirilecek keffaret yemeğinin ayrı ayrı altmış kişiye verilmesi gerekir. Hanefiler ise, bir fakire altmış gün yemek yedirmekle de keffaret ödemek mümkündür.¹²⁰

2.5.5. Keffaretin Ödenme Zamanı

Zihar kefaretinin ödenme zamanı, *قَبْلَ أَنْ يَتَمَاسَا* “*temastan önce*” lafzı gereği, cinsel temastan öncedir. Ayette zikredilen ilk iki duruma gücü yetmeyen yani yoksulları doyurma şikkını uygulayacak kişi bakımından da hüküm budur. Ancak bazı âlimler ayette üçüncü şıktan söz edilirken “*temastan önce*” kaydının tekrarlanmamış olması sebebiyle bu durumda keffaret yerine getirilmeden cinsel temasın caiz olduğu kanaatindedirler.¹²¹ Keffaret ödenmeden cinsel temas olduğu durumda nikâh bağı sona ermiş olmadığından bu, gayri meşru bir ilişki sayılmaz; fakat kişi âdet gören hanımıyla

¹¹⁸ Sabuni, *Revaiu'l- Beyan*, II, 527.

¹¹⁹ Kâsâni, *Bedayi*, IV, 253; Mavsili, *el-İhtiyar*, III, 163-164; Merğınani, *el-Hidaye*, II, 266-267; Şeyh Nizam, *el-Fetava'l- Hindiye*, I, 419.

¹²⁰ Kâsâni, *Bedayi*, IV, 253.

¹²¹ Heyet, *Kuran Yolu*, V, 260.

temasta bulunma gibi Allah'ın yasakladığı bir işi yapmış, günaha girmiş olur. Bu durumda tövbe etmesi ve kefareti ödemesi gerekir. Âlimlerin çoğunluğuna göre tek kefarete yeterlidir. Bazı âlimlere göre bu fiil kefareti düşürür, yani kefaretle de telâfi edilemez bir günah haline gelir, bazılarına göre ise ikinci bir kefarete gerekir.¹²²

2.5.6. Gayrı Müslimin Zıharı

Keffaret, belli konularda dinen yapılması gerekeni yapmama veya yapılmaması gerekeni yapma sebebiyle, Allah'tan kusurunun bağışlanmasını dileyerek ceza özelliği de bulunan bir tür ibadet olmak üzere malî veya bedenî bir bedel ödemektir. Ödenen bu bedelin ibadet boyutunun da olması dolayısıyla, bir gayri Müslim zıhar yaptığında kefarete ödemesi gerekmez. Mücadele suresi 2. ayetin başında geçen “içinizden” kaydının bulunması da hitabın Müslümanlara yönelik olduğunu göstermektedir. Hanefî, Maliki ve Zeydiyye mezheplerinde benimsenen hüküm budur. Şafii, Hanbelî ve Caferîlere göre ise gayri müslim'in zıharına da hüküm bağlanır. Dolayısıyla gayri müslim de oruç dışındaki kefarete yollarını uygular. 3. ayetteki ifade genel olduğundan 2. ayetteki kayıt bu genelliği sınırlamaya yeterli değildir. İkinci görüşün izahında daha çok başka deliller ön plana çıkmış görünse de bunun temelinde, toplumdaki yoksulların lehine bir yorum yapma anlayışının bulunduğu söylenebilir.¹²³

2.6. Oruç Keffareti

2.6.1. Orucun Mahiyeti

“Oruç” Farsça'daki “rûze” kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Arapça'sı “savm” ve “sıyâm”dır. Savm kelimesi Arapçada “bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak, engellemek”¹²⁴ anlamında kullanılır. Fıkıh terimi olarak ise, “imsak vaktinden iftar vaktine kadar, bir amaç uğruna ve bilinçli olarak, yeme içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak demektir.”¹²⁵

Oruç, hicretten bir buçuk sene sonra, Şaban ayının onuncu günü farz kılınmış olup, İslam'ın beş temel erkânından birini teşkil etmektedir. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

¹²² Merğinani, *el-Hidaye*, II, 268

¹²³ Heyet, *Kuran Yolu*, V, 260

¹²⁴ İsfehani, *Mufredat*, 500; Razi, *Muhtar*, 374; *Lisanu'l-Arab*, VIII, 308.

¹²⁵ Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, I, 420; Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslami*, II, 566

“Ey iman edenler! Oruç sizden önce gelip geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz (takva sahibi olursunuz).”¹²⁶

Oruç tutmak, diğer ibadetlere nazaran biraz daha sıkıntılı olduğu için Allah, orucun farz kılındığını bildirirken, oruç tutmanın önceki ümmetlere de farz kılındığını belirterek, emre muhatap olan Müslümanların yakınmasını engelleyecek bir üslup kullanmıştır. Ayrıca orucu daha sıkıntılı hale getirmesi muhtemel iki durumu, (hastalık ve yolculuk) oruç emrinin hemen ardından geçerli mazeret olarak zikredilmiş ve bu durumlarda orucun tutulmamasına müsaade edildiği bildirilmekle, psikolojik rahatlatma sağlanmaya çalışılmıştır.

Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim’de oruç ibadetinin farziyyetini bildirirken oruçla alakalı birçok konuya da temas etmiştir. Orucun hangi ayda tutulacağını, hasta ve yolcuların daha sonra oruçlarını kaza edebileceklerini, devamlı hastalık ve yaşlılık hallerinde oruç yerine fidye verilebileceğini ayrıca, imsak vakti, oruç gecesinde kadınlara yaklaşılabilirliği,¹²⁷ oruç tutan ve kadın ve erkekler için büyük bir mağfiret ve mükâfat hazırlandığı¹²⁸ ve cennetle müjdelendikleri¹²⁹ Kur’an’da temas edilen hususlardandır.

Oruç, riyanın en az karıştığı ibadettir. Dolayısıyla, sevabı en fazla olan ibadetlerden sayılmıştır. Orucun bu yönüyle alakalı olarak Hz. Peygamberden nakledilen kutsi hadiste Yüce Allah, “Oruç Benim içindir; onun karşılığını Ben vereceğim”¹³⁰ buyurmuştur. Bu bakımdan oruç tutmanın sevap olarak karşılığı oldukça yüksektir.

Kendine has bir takım uygulamaları olan ve bu şekliyle diğer dinlerdeki oruçlardan ayrılan Ramazan orucu, azami ihtimam gösterilmesi gereken bir ibadettir. Dikkat edilmesi gereken prensiplerin göz ardı edilmesi halinde, mükellefe birtakım cezai sorumluluklar yüklenir. Kaza ve keffaret olmak üzere yerine getirilecek bu sorumluluklar, ihlal edilen yasağın türüne göre değişmektedir.

2.6.2. Orucu Bozma Keffareti

Oruç ibadetinin elde olmayan sebeplerden bozulması ya da mükellefin ihmal ve

¹²⁶ Bakara, 2/183.

¹²⁷ Bakara, 2/185-187.

¹²⁸ Ahzab, 33/55.

¹²⁹ Tevbe, 9/112.

¹³⁰ Buhari, *Savm*, 2, 9; Müslim, *Sıyam*, 30.

tedbirsizliğinin sonucunda bozulması halinde mükellefe gereken şey kazadır. Ancak söz konusu ihmal değil de kasıt ise bu durumda mükellef, kaza ile birlikte keffaret cezasıyla sorumludur.

Kişinin oruçlu iken özen göstermekle yükümlü olduğu, ancak bunu ihmal ettiği durumlara; abdest alırken boğaza su kaçırmak, dişlerin arasında kalan bir gıdayı bilerek yutmak, imsak ve iftar vakitlerine özen göstermeyerek orucu vaktinden önce açmak ya da imsak vakti girdiği halde bir şeyler yemek içmek gibi hususlar örnek olarak verilebilir.¹³¹

Bunlar insanın iradesi dâhilinde vuku bulan şeyler olsa da kasıt bulunmayan fiillerdir bu sebepten sadece kaza gerektirir. Ancak Ramazan ayında oruca münafi olan fiilleri kasten yapmak kaza ile birlikte keffareti de gerektirir.

Keffaret cezaları nassla sabittir. Buraya kadar görmüş olduğumuz keffaret cezalarının kaynağı Kur'an-ı Kerim iken, oruç keffaretinin kaynağı Hz. Peygamber'in uygulamalarıdır.

Orucu bozma keffaretinin Hz. Peygamber'in sünnetinde yalnızca bir örneği bulunmaktadır. Bu sebepten Hz. Peygamber'in bu husustaki uygulaması, oruç keffaretine kaynak teşkil eden tek delil olma özelliğindedir. Peygamberimiz zamanında cereyan eden olay, bir sahabenin Ramazan gününde oruçluyken hanımıyla cinsi münasebette bulunan ve bu hususta Hz. Peygamber'e gelerek fetva istemesidir. Oruç keffareti konusunda delil olan olay hakkındaki rivayet şöyledir:

“Bir adam Hz. Peygambere gelir ve Ya Resulallah, “helak oldum” diye halinden yakınır. Bunun üzerine Efendimiz(s.a.s): “Sana ne oldu ki?” diye sorunca, konuşma şu şekilde devam eder: -Şu mübarek Ramazan'da oruçlu iken hanımına yaklaştım diye cevap vermiştir. -Köle azat etme imkânın var mı?- Hayır, yok. -Peş peşe iki ay oruç tutabilir misin? -Hayır. Bu iş de zaten sabredemediğim için başıma geldi. Altmış fakiri doyuracak mali imkânın var mı? -Hayır. Bu sırada Peygamberimize bir sepet hurma getirildi. Peygamber (s.a.s.) hurmaları adama vererek keffaret olmak üzere yoksullara dağıtmasını söyledi. Adam; “Bizden daha muhtaç kimse mi var?” deyince, Peygamberimiz gülümseyerek: “Al git, bunları ailene yedir!” diyerek adamı gönderdi.”¹³²

¹³¹ Kâsâni, *Bedayi*, II, 238; İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar*, II, 413-415.

¹³² Buhari, *Savm*, 30; Müslim, *Sıyâm* 81; Ebû Dâvud, *Savm*, 37; Kâsâni, *Bedayi*, II, 253.

Oruç keffareti konusunda eldeki tek örnek ve delil budur. Bu bakımdan bütün fıkıh mezhepleri, Ramazan günü oruçlu iken bilerek ve isteyerek cinsel ilişkide bulunmanın, hem kaza ve hem de keffareti gerektireceği konusunda görüş birliği etmişlerdir. Bir şey yiyip içmenin keffareti gerektirip gerektirmediği konusu ise mezhepler arasında tartışmalıdır.

İmam Malik ve İmam Ebu Hanife, Ramazan ayında cinsi münasebet ile orucunu bozana hem kaza, hem keffaret vacip olduğu gibi, mazeretsiz olarak orucunu yemek içmekle bozan kimseye de hem kaza hem keffaret vacip olur görüşündedirler. İmam Şafii, Ahmed bin Hanbel ve Zahiriler ise, ancak cinsi münasebet sonucu keffaret gerektiği, yeme içmenin yalnızca kaza gerektirdiği görüşündedirler.¹³³

Orucunu yemek içmek suretiyle bozan kişiye de keffareti gerekli gören İmam Malik ve İmam Ebu Hanife, ibadeti ifsat şekillerinde kıyası caiz gördüklerinden bu şekilde orucunu bozan kimseyi, cima ile bozana kıyas etmişlerdir.¹³⁴

Onlara göre oruç ibadetini bilerek ve isteyerek bozmak, orucun ulviyetini hiçe saymak ve saygısızlık olduğuna göre, ceza terettüp etmesi açısından ne surette bozulduğu önemli değildir. Keffareti gerektiren sebep, cinsel ilişkide bulunmanın kendisi olmayıp, onun sonucu olan orucun bozulması olduğundan,¹³⁵ cima ile yemek içmek Allah'ın emrine saygısızlık açısından aynı hükme tabidir, ikisi de keffaret gerektirir.¹³⁶

2.6.3. Oruç Keffareti

Oruç keffaretinin delili olan hadiste Hz. Peygamber'in orucunu bozan adama keffaret olarak yerine getirmesini emrettiği cezalar sırasıyla şunlardır:

- 1) Köle azat etmek
- 2) Altmış fakiri doyurmak
- 3) İki ay aralıksız oruç tutmak

Keffaret olarak yerine getirilmesi gereken bu sorumlulukların miktarı ve nitelikleri, zıhar keffaretindekiler ile aynıdır. Ancak sıralaması farklılık arz etmektedir. Oruç keffaretinde Hz. Peygamberin bildirdiği sıra; köle azat etmek, atmış fakiri doyurmak, iki ay aralıksız oruç tutmak şeklinde iken, zıhar keffaretinde köle azat

¹³³ Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, I, 647.

¹³⁴ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, I, 214

¹³⁵ Merğınani, *el-Hidaye*, I, 120.

¹³⁶ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, I, 216.

etmekten sonra öncelik oruca verilmiştir. Yani zıhar keffaretinde yerine getirilmesi gereken sorumluluklar; Köle azat etmek, iki ay aralıksız oruç tutmak, atmış fakiri doyurmak şeklinde sıralanmıştır.

Keffaretin sırasında birtakım farklılıklar olsa da keffaretin nitelikleri hususundaki hükümler zıhar keffareti ile aynı olduğundan ayrıca izah edilmeyecektir.

2.6.4. Keffareti Ödemekle Yükümlü Olanlar

Âlimlerin büyük bir çoğunluğu karı kocanın Ramazan günü oruca niyet ettikleri halde, cima etmek suretiyle orucu bozmaları halinde her ikisi de keffaret ödemekle yükümlüdür.¹³⁷

İmam Şafii'ye göre; kadına bu hususta keffaret gerekmez. İşlenen suç karı kocadan ikisinin isteğiyle olmuş olsa da, kadın bu suça zorlanmış da olsa kadın keffaret ödemekle yükümlü değildir.¹³⁸

Kadına sadece kaza gerekir. Hükümün bu şekilde olması gerektiğini savunanlar, Hz. Peygamber'in Ramazan günü cima eden erkeğe bir köle azat etmesini emrederken, hanımına böyle bir sorumluluk yüklediğini delil olarak göstererek hükümün yalnızca erkek için geçerli olduğunu iddia etmişlerdir.¹³⁹

2.6.5. Suçun Tekerrür Etmesi

Hanefi ulema, ister aynı günde, ister muhtelif günlerde; ister aynı ramazanda, ister farklı senelerdeki Ramazanlarda keffareti gerekli kılan davranışların tekerrür etmesi nedeniyle keffaret tekerrür etmez. Ancak keffaret cezası ödendikten sonra suçun yeniden işlenmesi halinde keffaret ödemek gerekir. Buna “*tedahülü keffaret*” denir. Diğer mezheplerde ise tedahül geçerli değildir ve suçun tekrarı, cezanın da tekrarını gerektirir.

2.6.6. Keffarete Sıra

Oruç keffaretinin, vacib-i mürettep (sıralı vacip) mi vacib-i muhayyer (seçenekli vacip) mi olduğu hususunda ulema arasında görüş ayrılıkları vardır. İmam Şafii, Ebu Hanife oruç keffaretinin mürettep olduğunu, dolayısıyla önce köle azat etmek, köle bulamadığı takdirde yoksulları doyurmak, buna da imkânları yetmediği durumda oruç

¹³⁷ Kâsâni, *Bedâyi*, II, 253.

¹³⁸ Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, I, 647.

¹³⁹ Abdullah b. Ahmed el-Makdisi, *el-Muğni fi Fikhi'l İmam Ahmed b. Hanbel*, Daru Aleml-i-Kutub, Riyad, trs., III, 372.

tutmak, gerektiğini ifade etmişleridir. İmam Malik ise mükellefin muhayyer olduğunu, yani cezalar arsında tercih yapıp sorumluluğunu dilediği şekilde yerine getirebileceğini savunmuştur.¹⁴⁰

¹⁴⁰ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid*, I, 215.

SONUÇ

İslam hukuku yalnızca kaynaklarıyla farklılık arz etmemekte, aynı zamanda olay karşısındaki tavrı ile koymuş olduğu hükümlerde de İlahi otoritenin varlığını hissettirmektedir. Çalışma konumuz olan keffaret cezaları da ifa şekli itibariyle başka hukuk sistemlerinde görülemeyen cezai prensiplerden müteşekkildir. Nitekim mükellefe takdir edilen keffaret cezası, mükellefin vicdanıyla hesaplaşmasına vesile olacak, ibadet nitelikli bir cezadır. Kaynağı Kitap ve Sünnet olan İslam Hukuku, bu yönüyle diğer hukuk sistemlerinden ayrılmakta ve koymuş olduğu prensiplerle bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Keffaret cezaları, insanın melek olmadığını bildirmekte, ona beşer olduğunu hissettirerek yapacağı hata ve yanlışlardan dolayı ye'se kapılmaması gerektiğini dolayısıyla işlenen hataların telafi edilebileceğini bildirmek suretiyle müminleri daima meşru dairede tutmaya çalışmaktadır. Şirk hariç bütün günahları affedeceğini bildiren rahmet sahibi Yüce Yaratıcı kasıtlı kasıtsız Allah hakkı veya kul hakkına terettüp eden bazı yanlışları henüz dünyada iken kulun gücünün yettiği oranda bedeni ve mali cezalar takdir ederek, kulun yine de kulluk çizgisinde kalarak birtakım müeyyidelerle onu arındırmak ve doğru yolda sabitlemek istemiştir. Bunların başında da keffaretler gelmektedir.

Keffaret aynı zamanda sosyal bazı fonksiyonlara da sahiptir. Köle azat etmek, on fakiri, yerine göre altmış fakiri doyurmak sosyal boyutları önemli olan cezalardır. Böylece bir mümin, bireysel olarak günah ve hatadan arınarak temizlenirken toplumun, ezilmiş katmanları olarak köle ve yoksullar fayda görmekte maddi olarak desteklenmektedirler.

Öte yandan keffaret cezaları ile toplumsal hayatta insanlar daha dikkatli davranmaya birbirlerinin hak ve hukuklarına saygılı olmaya davet edilmiş olmaktadır. Bu müeyyideler olmadığı zaman çeşitli zaafı olan kişiler daha dikkatsiz olabilmekte ve çevrelerine maddi veya manevi olarak daha fazla zarar verebilmekte, sosyal bir problem haline gelebilmektedirler.

Modern hukuklarda da insanları hapis veya daha ağır cezalar ile cezalandırmaktansa suçluları eğitime, ıslah etme ve topluma yararlı işlerde kullanmak suretiyle hafif cezalarla terbiye etme anlayışı gittikçe ağır basmaktadır. Kitap okuma cezaları, ağaç dikme cezaları bunlara örnek olarak verilebilir. Sonuçta insanlık daha çok

fitrata yaklaşmaktadır. Bu da zaten İslam demektir; zira İslam fitratın diğer adıdır. Günümüz mukayeseli hukuk çalışmaları bu sahihliğin ve güzelliğin ortaya konması için göstereceği çabalar oranında bir anlam ifade edecektir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdulkaki, Muhammed Fuad, *el-Mucemu'l-Mufehres*, Daru'l-Hadis, Kahire, 1996
- Afzalur Rahman, *Siret Ansiklopedisi*, İnkılab Yay., (terc: Kenan Dönmez), İstanbul, 1996
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kuran'nın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1989
- Avva, Muhammed Selim, *fi Usuli'n-Nizami'l-Cinai el-İslami*, Daru'l-Mearif, Kahire, 1983
- Bebek, Adil, "Ceza", *DİA*, İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., İstanbul, 1993
- Beydavi, Abdullah b. Ömer el *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil*, (*Mecmau't-Tefasir*), Çağrı Yay., İstanbul, 1979
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve Istilahatı Fikhiyye Kamusu*, Bilmen Yay, İstanbul, trs.
- Buhari, *Sahih*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992
- Bursevi, İsmail Hakkı *Tefsiru Ruhi'l-Beyan*, Daru'l-Fikr, Dersaadet, 1330
- Darimi, Abdullah b. Abdurrahim, *Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992
- Ebu Davud, *Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992
- Ebu Hayyan (Muhammed b.Yusuf) el-Endelusi, *Tefsiru'l-Bahri'l-Muhit*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993
- Ebu Zehra, Muhammed, *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*, (trc. İbrahim Tüfekçi), Kitabevi Yay., İstanbul, trs.
- Esen, Hüseyin, "İslam Hukukunda Cezaların Keffaret Olması", *İslami Araştırmalar, Dergisi*, 2003, c. XVI, S., 2, (217-231).
- Gazali, Ebu Hamid Muhammed *el-Mustasfa min İlmi'l-Usul*, Muessesetu'r-Risale, Beyrut, 1997
- Güriz, Adnan, *Hukuk Başlangıcı*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007
- , *Hukuk Felsefesi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007
- Hamidullah, Muhammed, *İslamın Doğuşu*, (terc: Murat Çiftkaya), İstanbul, 2002
- Hazin, Alauddin, Ali b. Muhammed, *Lubabu't-Tevil, fi Meani't-Tenzil*, (*Mecmau't-Tefasir*), Çağrı Yay., İstanbul, 1979
- İbn Abidin, Muhammed Emin, *Reddu'l-Muhtar*, Daru Kahraman, İstanbul, 1984

- İbn Kesir, İsmail *Muhtasarı Tefsiri İbni Kesir*, Dar'ul-Kurani'l-Kerim, Beyrut, 1981
- İbn Mace, *Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992
- İbn Manzur, Cemaleddin bin Mukerrim, *Lisanu'l-Arab*, Daru Sader, Beyrut, 2003
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed, *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, Daru Kahraman, İstanbul, 1985
- İsfehâni, Rağıb, *Mufredat*, Daru'l-Kalem, Dımaşk, 2002
- Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, Nesil Yay., İstanbul, 1986
- Karaman, Hayreddin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2007
- Kâsânî, Alaüddin el- *Bedaiu's-Sanai fi Tertibi's-Sherai*, Darut-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1997
- Kuduri, Ahmed Ebu'l Hasan el-Bağdadi, *Mukayyed Kitabu'l-Kuduri*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, trs.
- Makdisi, Abdullah b. Ahmed, *el-Muğni fi Fıkhi'l İmam Ahmed b. Hanbel*, Daru Alemler-Kutub, Riyad, trs.
- Malik b. Enes, *el-Muvatta*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.
- Maliki, Abdurrahman *İslam Hukukunda Ceza*, İstanbul, 2002.
- Mavsili, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud *İhtiyar*, Daru'l Marife, Beyrut, 1975
- Merğînâni, Burhanüddin Ali b. Ebi Bekir, *el- Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Mübtedi*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 2004,
- Muhammed Esed, Kur'an Mesajı, (terc: Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul, 1999
- Muslim, *Sahih*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992
- Nesai, *Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992
- Nesefi, Ebu'l-Berekat Abdullah b. Ahmed *Medariku't Tenzil ve Hakaiku't-Tevil*, (*Mecmau't-Tefasir*), Çağrı Yay., İstanbul, 1979
- Râzi, Fahrüddin, *Tefsir-i Kebir (Mefâtihu'l-Gayb)*, (terc. Suat Yıldırım, Sadık Kılıç, Lütfullah Cebeci, Sadık Doğru) Akçağ Yayınları, Ankara, trs.
- Razi, Muhammed b. Ebibekr, *Muhtaru's-Sihah*, Darul-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983
- Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefasir*, Daru'l-Kurani'l-Kerim, Beyrut, 1981
- Sabuni, Muhammed Ali, *Revaiu'l-Beyan Tefsiru Ayati'l-Ahkami Mine'l Kur'an*, Daru Saadet, Mekke, trs.

- Sadi Ebu Habib, *el-Kamusu'l-Fıkhi*, Daru'l-Fikr, Dımaşk, 1988
- Salebi, Abdulvehhab b. Ali, *et-Telkin fi Fıkhi'l-Maliki*, el-Mektebetu't- Ticariyye, Mekke, 1415
- Sanani, Muhammed b. İsmail, *Subulu's-Selam Şerhu Buluği'l-Meram*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004
- Seyyid Sabık, *Fıhu's-Sünne*, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1987
- Serahsi, Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed *Kitabu'l-Mebcut*, Daru'l-Marife, Beyrut, trs., Şafii, Muhammed b. İdris, *el-Umm*, Daru Kuteybe, Beyrut, 1996
- Şeybani, Muhammed b. El-Hasan, *el-Asl*, Alemu'l-Kutub, Beyrut, 1990
- , *el-Hucce ala Ehli'l-Medine*, Alemu'l-Kutub, Beyrut, 1965
- Şeyh Nizam, *Fetava'l- Hindiyye*, Daru Sadır, Beyrut, trs.
- Şirbini, Şemseddin Muhammed b. el-Hatib *Muğni'l Muhtac ila Ma'rifeti Meani Elfazi'l Minhac*, Daru'l-Marife, Beyrut, trs
- Taberi, Muhammed b. Cerir, *Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kuran*, Daru'l- Fikr, Beyrut, 1990
- Tirmizi, *Sunen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992
- Udeh, Abdulkadir *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, (terc: Akif Nuri) İhya Yay., İstanbul, 1976.
- Yaman, Ahmet, "Sünni Paradigmaya Çağdaş Bir Nefes: İslam Hukuku Araştırmaları Açısından Muhammed Hamidullah", *Bilimname*, 2004/2 , V, 8. (7-27)
- Yaran, Rahmi, "Kefaret", *DİA*, TDV Yay., Ankara, 2002
- Yavuz, Yunus Vehbi, "Hayız", *DİA*, TDV Yay., İstanbul, 1998
- Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979
- Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kuran Tefsiri*, Anadolu Yay., İstanbul, trs.
- Zemahşeri, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 2001
- Zeydan, Abdulkerim, *İslam Hukukuna Giriş*, (terc: Ali Şafak) Sırdaş Yay., İstanbul, 1969
- Zuhayli, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslami ve Edilletuhu*, Daru'l-Fikr, Dımaşk, 1984
- , *et-Tefsirü'l-Münir* (terc: Hamdi Arslan, Hamdi Efe, Beşir Eryarsoy, H. İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız) Risale Yayınları, İstanbul, 2005.

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Bingöl Solhan da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Elazığ'da yaptı. 2008 yılında Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda (İslam Hukuku Bilim Dalı) yüksek lisans yaptı. Halen Elazığ Müftülüğü Furkan Kuran Kursunda öğretici olarak çalışmaktadır.